

KORUNK

■ VILÁGNÉZETI ÉS IRODALMI HAVI SZEMLE ■

TARTALOM

- KOVACS KAROLY: A technokrata utópia
 VAJKAY LAJOS: Mai szonettek (Versek)
 NEUFELD BÉLA: A háború lélektani problémája
 REMENYIK ZSIGMOND: A költő és a valóság (Szatíra)
 SZABÓ IMRE: A német nemzetiszocialista büntetőjog
 SELLYEI JÓZSEF: Béresek (Dokumentum)
 SANDOR PAL: Hendrik de Man revíziója
 KOVALCSIK PAL: Szergej Jeszenin verseiből (Fordítások)

KULTURKRÓNIKA

A zsidó fasizmus (Mikes Imre)

Intellektuális demagógia (Fábry Zoltán) — A prágai filozófus kongresszus (F. J. Jaroslav) — Az olasz futurizmus mai szakasza (—a —a) — A realizmus problémái (Szeremley László) — Egy mai német film (Róth László) — Ócska gramofonlemez (V.) (Remenyik Zsigmond)

KULTURKRÓNIKA RÖVID IDÉZETEKBE

A szociológus öröme — Werner Sombart, vagy az ördög szerepe a közgazdaságtanban

VILÁGPOLITIKAI PROBLÉMÁK

Lengyelország a hitlerizmus érdekszférájában (Ujvári László)

SZEMLE

Aldous Huxley (Fülöp Ernő)

Francia írók Ilja Ehrenburg szemszögében (Dávid István) — Az új Traven-könyv (Mátrai Ede) — Poncius Pilátus háborúja (Fábry Zoltán) — Magyar könyv a fasizmusról és hitlerizmusról (Nemes Lajos) — Felmértem férfikoromat (Korvin Sándor) — Kiegészítés (Ujvári László)

KRITIKAI PROBLÉMÁK

A módszeres kritika főszempontjai (Fülöp Ernő)

DISPUTA

A pszichoanalízis értelme és értéke (Neufeld Béla)

Válasz az előbbiekre (Jeszenský Erik)

LAPOK, FOLYÓIRATOK

Genfi változatok (F.)

9. ÉVFOLYAM **1934** 10. SZÁM

O K T Ó B E R

K O R U N K

VILAGNÉZETI ÉS IRODALMI HAVI SZEMLE

SZERKESZTI

G A Á L G Á B O R

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL

CLUJ, Calea Marechal Foch No. 13.

CSEHSZLOVAKIÁBAN:

JUGOSZLÁVIÁBAN:

Fábry Zoltán: Stos via Kosice.

Putnik Hirlaposztály, Novi Sad

Egyes szám ára: 3.25 Pengő; 100 Lei; 15 Kc.; 25 Dinár; 3 Sch.; 2.5 Sv.-fr.

A kéziratokat nem személyek, hanem a szerkesztőség címére kérjük küldeni. — Kéziratokat csak a portóköltség előzetes beküldése mellett küldünk vissza. — Névtelen levelekre nem válaszolunk. — Kéziratokat nem őrzünk meg. — Könyvterjesztéssel nem foglalkozunk. — Könyvmegrendeléseket nem fogadunk el.

A hó folyamán jelenik meg

Fábry Zoltán : KORPARANCS

Ara: Kc. 15.— (külföld: plusz portó)

Előjegyzéseket elfogad: Fábry Zoltán Stósz (via Kosice) CSR.

Megjelent

Mód Aladár: A materialista lételmélet

A tizíves könyv előfizetési ára 1.20 P. Bolti ára (megjelenés) után 2 P. Előjegyzéseket elfogad Phönix Könyvkiadó, Budapest VI. Szondy 44/b I. 4

Az ősz folyamán jelenik meg

Bölöni György: Az igazi Ady

Alakja 16×25. 460 oldal. Eredeti levél és kézirat facsimilékkel és fényképekkel.

Ara 30 frank. (250.— lei, 45.— ek., 10.— pengő). Számozott amatőr példány 50.— frank (400.— lei, 75.— ek., 15.— pengő).

Előjegyzéseket és előfizetéseket Romániában elfogad Bölöni Sándorné Simleul-Silvaniei. — Párizsban a szerző: 16. Rue. Th. Renaudot, Paris (15).

A TECHNOKRATA UTÓPIA

Irta: KOVACS KÁROLY (Pozsony)

Az a válság, amely a modern társadalom feloldódását kíséri a legfurcsább reformterveket és társadalmi kuruzslásokat produkálja. Már a világháború előtt is számos olyan kísérletnek voltunk tanúi, amely a fel nem tartóztatható végzetet akarta legalább ideig óráig a legkülönbözőbb csodareceptekkel megállásra kényszeríteni. Azóta George Henry neofiziokrata apostoloskodásától kezdve egészen a Rutherford bíró féle neopokaliptikus rádióbeszédéig, ezek a csodadoktorok meg nem szűnő láncot alkotnak.

Nem is lehet ez másként. Manapság széles társadalmi rétegek egyik napról a másikra kerülnek a pusztulás lejtőjére. Tízezer meg tízezer gondolkodó ember lesz a termelési és társadalmi rend meg nem értett ellentmondásainak játékszerévé. Egyre mélyebbre süllyednek. Anyagi viszonyaik egyre romlanak. Társadalmi tekintélyük egyre hanyatlik. Aggódva figyelik mindezt. Töprengnek fölötté anélkül, hogy elkerülhetetlenségét és gyökeresen új viszonyokba való feloldódásának szükségszerűségét felismernék. Ebből a talajból természetszerűleg fakadnak azon kísérletek, amelyek valami újat is szeretnének, de a régihez is ragaszkodnak. Változtatni is akarnak, de félnek azon bizonytalanságoktól, amelyeket ez az új jövő rejtgethet. Megoldási terveik ennek megfelelően felemás, semmitmondó és jobbtudóskodó reménykedések. A legjobb esetben is késői utópiák. A jövőt formáló valóság meg az ezt a valóságot tudatosan szolgáló harcok tábor egyaránt szuverén megvetéssel tolja félre azokat az utból a történelem lomtárába.

Legujabban az Egyesült Államokból kiindult technokrata mozgalom igyekszik lehetőleg nagy port verni fel a mai általános válság egyre kiutnálkülöbb sivatagjában. Új kor eljöttét hirdetik ezek a próféták, bár korántsem azért, aminek ők hívalkodnak a képviselői lenni.

A technokrácia látszólag csalhatatlanul tudományos alapokra felépített tételei nem is fogamzhattak meg máshol, mint a reménytelen helyzetbe került legmodernebb és legkapitalistább ország kiábrándulást szülő és csodákra váró atmoszférájában. Itt forgatta fel a válság a legradikálisabban és legváratlanabban a gazdasági viszonyokat. Az ipari termelés óriási méretű összezsugorodása, (az amerikai acélipar pl. ma kapacitásának nem egészen 19 százalékát használja ki), a technikai személyzet egy jelentékeny részét máról-holnapra talajtalanná tette. A „technokraták“ válságba és zavarba jutottak. Soha nem álmódott kűlátástalanság tette őket majdnemlátókká. Saját sorsuk reménytelensége arra készítette őket, hogy meglassák az egész mai, árutermelésen felépülő társadalom helyzetének reménytelenségét is. Persze ez nem könnyű dolog. Ez nem történhet saját erejükből konzekvens világlátással és hajthatatlan változtatniakarással. Ezek az emberek minden idegrostjukkal a mai társadalomhoz tapadnak. Annak élet- és gondolatformái uralják őket akkor is, amikor külső viszonyaik már szembeállították vele. Így

szükségszerűen foltozómunkát szeretnének. Valami olyasfélét, ami mindent a mai lényegében hagyja meg, azt szeretnék, ha csupán formai változtatásoknak volna meg az a radikális eredményük, hogy őket, a technika mestereit meg uralóit állítaná a mai kapitalisták és politikusaik helyett a társadalmi piramis élére. A technokrata ezeréves birodalom megjötté azután az egész társadalomra felragyogtatná egy új aranykor napját.

Hogy a technokrácia mennyire a nyugati civilizáció mai általános válságának gyümölese, azt saját genézise bizonyítja a legjobban. Ebben persze nem követhetjük a technokrata írókat, akik mindenkit, aki a gépek hasznosságáról vagy észszerű termelésről valaha is írt, a technokrácia előfutárjai közé soroznak. A józan tények azt mutatják, hogy az első *Technical Alliance* 1920-ban alakult meg New-Yorkban ugyanannak a *Howard Scott*nak kezdeményezésére, akit a technokrácia megalapozójának tartanak. A jenki imperializmus akkor is mély válságot élt át. A leszerelés, a hadiipar békés termelésre való áttérésének válságát. A szárazra került technokraták észszerűbb termelés után kiáltoztak. Azután ismét megdagadtak a mocsarak és a békák boldog brekegését mi sem zavarta. Nemcsak a technikusok szövetsége esett szét, hanem maga a név is feledésbe merült. A mostani technokrata elnevezés nem nyulik vissza 1932-nél régebbre.

Ma a technokrácia csaknem minden modern kapitalista országban megtalálta szószólóit. Követői száma és az általuk kiadott irodalom egyaránt erősen felszaporodott. A fentebb mondottak után nem tartható véletlennek, ha elsősorban azokban az országokban tapasztaljuk ezt, amelyeket a leghevesebben és legtartósabban ráznak a krízis viharszelei.

Nagyon érdekes képet mutat ez az irodalom. Feltűnő jellegzetessége a fantázia színes élénksége a gazdasági ismeretek bántó sekélyességével párosulva. Alradikális zászlót lobogtat. Ugyanakkor félénk meghunyászkodással kér bocsánatot vakmerőségéért. Törtető változtatniakarással kóklereskedik. De mindent meddővé tesz a régi alapokhoz való göresős ragaszkodásával. Valódi virága ez az irodalom a nyárspolgári felemáságnak, amely San-Franciskótól kezdve Prágáig ugyanazokat a megmosolyognivaló naivságokat fecsegi el fontoskodó nagyképűséggel. Közben azt szeretné, ha komolyan vennék, ha meghallgatnák és követnék.

*

A technokrata törekvések éles társadalmi kritikájuknál fogva nagyon könnyen tévesztik meg a felületes szemlélőt valódi mivoltukat illetőleg. Társadalmi kritikájuknak következménye az is, hogy egyesek, különösen az uralkodó osztály konzekvensen maradi rétegeiből egyenesen kommunista felforgatóknak bélyegzik őket. Alapítanul és meg nem érdemelten. A technokraták teljes joggal hátrítják el maguktól ezt az egyesek szerint megtisztelő, mások szempontjából viszont megbélyegző jelzőt.

Persze semmi csodálatos sincsen abban, hogy ezek az emberek, ha ugyan akarnak, meglehetősen mélyen láthatnak be a mai gazdasági rendszer „hibás körforgásába”. Mint mérnökök, könnyen regisztrálhatják azokat a jelenségeket, amelyek a mai gazdasági és társadalmi életet minden objektív kutató előtt észszerűtlennek, kóros tünetekkel teltnék mutatják. *Laing* egy 1933-ban megjelent könyvében (*Towards Technocracy*) mintegy rezüméjét adja a technokraták társadalomkritikájának. Műve 13. oldalán a következőket mondja:

„Csodálatos világ ez. Amerre csak néztek, nyomort, kétségbesést meg elvadulást láttok... A régi időkben az árúk elégtelensége volt az inség oka. A nép éhezett, mert nem volt élelmiszer; a nép szenvedett a hidegtől, mert nem volt ruha és betegeskedett, mert nem volt orvosság. Ma azonban az emberek a felhalmozott élelmiszerek között éheznek, amely megromlik vagy a tűzbe dobálják; rosszul öltöznek, miközben a gyapotot felhalmozzák és a gyárakat becsukják; barakkokban meg oduknak laknak, míg az ácsok, téglavetők és kőművesek munkanélkül ténferegnek, a lakások pedig hasztalan várnak bérlőre.“ Igaz, hogy ezt *Fourier* már 120 esztendővel ezelőtt is látta, amikor kijelentette, hogy a civilizációban „a nyomor magából a bőségből születik meg“. Mégis, ha egy amerikai technokrata ezt manapság szögezi le teljes részletességgel, azt bátor fellépésnek és világos meg-látásnak kell tartanunk.

Mindennek pedig az az oka, hogy „a gépek túlnőttek mestereiken.“ (*Porter: Roosevelt and Technocracy.*) A technika mai hatalmas fejlettsége már nem bírja elviselni a profitszempontok alapján és nem szükségletekre, hanem a piacra alapuló termelésnek kényszerzubbonyát. A technokraták, akik minden kérdésben statisztikai adatokkal operálnak, valóban szédítő képeket festenek a mai termelési lehetőségekről. Howard Scott becslése szerint, akinek nevéhez különben a technokrácia életrehívása fűződik, ma az Egyesült Államokban 353-szor annyi mechanikus energiát fogyasztanak, mint 1800-ban. R. Low a gépi hajtóerő összegét az Egyesült Államokban 704 millió, Angliában 175 millió, Németországban 175 millió és Franciaországban 70 millió lóerőre teszi. Ennek a becslésnek az alapján az egész világ mechanikus hajtóerejének összegét másfélmilliárd lóerőnek vélik, ami a Szovjetunió állandó, gyors fejlődését figyelembe véve inkább alacsony, mint magas számítás. Hogy ez a szám mit jelent, akkor értjük meg, ha figyelembe vesszük, hogy Egyiptomban a piramis építések idején, az 5 millió lakosból másfélmillió felnőtt munkást véve alapul napi 8 órai munkaidővel, munkaerőként 0.1 lóerő teljesítménnyel, legfeljebb 150.000 lóerőre lehetett tenni a termelés szolgálatába állítható energia mennyiségét.

Az árutermelés következtében ennek a hatalmas és egyre növekvő energiátömegnek szükségszerűen túltermeléshez és tömeges „technológiai munkanélküliséghez“ kell vezetnie. Porter ki is mutatja ennek nagyságát, pontos statisztikákra támaszkodva az Egy. Áll. legfontosabb iparágaiban. Szerinte az 1923-tól 1927-ig terjedő időközben:

	a termelés nőtt	a munkáslétszám csökkent
az acéliparban	8 %-kal	9 %-kal
gyapotiparban	3 „	13 „
szénbányászatban	4 „	15 „
konzerviparban	20 „	19 „
petróleumfinomításnál	84 „	5 „ stb.

A villamosságnál a termelés 70 százalékkal nőtt meg, míg a munkáslétszám csak 52 százalékkal. Az automobil iparban a termelés 69 százalékkal a foglalkoztatottak száma pedig csak 48 százalékkal. Jól meg kell jegyeznünk, hogy Porter szerint ez a technológiai munkanélküliség szükségszerűen nő a technika fejlődésével és teljesen független a válság teremtette munkanélküliségtől. Ez azt jelenti, hogy a technokratáknak, amennyiben következtetések tud-

nának lenni, elvben kellene az egész mai rendszer ellen állást foglalniok. Tesznek is valami hasonló kijelentéseket. Ha azonban közelebbről nézzük meg célkitűzéseiket, kiderül, hogy ezek nem gyökeres változást, hanem néhány, az alapokat távolról sem érintő reformot céloznak, vagy pedig a dolgok meg nem értésén alapuló utópiák.

Mit is akarnak hát a technokraták? Nézzük meg mindenekeelőtt, mit értenek ők maguk a technokrácia szó alatt. Ha Howard Scott *Living Age* című könyvét a hozzá fűzött magyarázó irodalommal, meg az 1932-től megjelent technokrata irodalmat átnézzük a szónak kettős használatát találjuk.

1. A technokrácia egyrészt mozgalom, mely főképpen mérnököktől, meg a newyorki Columbia University néhány professzorától, általában különböző elméleti és gyakorlati technikusoktól indult ki. Alapelveit George Soule az amerikai New Republic c. folyóiratban a következőkben foglalja össze.

„1. Az erőfeszítés, amelyet egy bizonyos mennyiségű szükségleti cikk megszerzésére fordítanak, állandóan csökken, mert növekszik a gépek és mechanikus erőforrások használata; 2. a modern ipar alapelve a mechanikus energia alkalmazása; 3. az Egy. Áll. területének energetikai megfigyelése azt mutatja, hogy a termelt javak hatalmas arányú megnövelése könnyen lehetséges és megvalósítható ezáltal az egész lakosság messzemenő jóléte; 4. azáltal, hogy nagymértékben alkalmaznak gépeket, szédületes gyorsasággal pótolják velük az emberi munkaerőt és így a „technológiai“ munkanélküliség egyre nő; 5. amíg az árrendszer (vagy bérrendszer) uralkodik, nem lehet eredményesen egyeztetni össze a termelést és a vetőképességet, lehetetlen így a gazdaság gépezetét zavartalan mozgásban tartani; 6. ezen tendencia folytán az árrendszer zsákuccába vezet bennünket, amelyben szükségszerűen bekövetkezik az összeomlás; 7. a fenyegető pusztulás elkerülése céljából mérnökökre vagy technokratákra kell bízni az ipar vezetését, akik ismerik a mai termelés mechanizmusát és alapegységeit — az energia egységet — amelyeket az értékek létrehozásánál felhasználnak.“

Röviden és világosabban a technokrácia, mint mozgalom azt a törekvést jelenti, hogy a mai ártermelést tudományos alapelvek szerint szervezzék át és a termelt javakat eladás helyett olyan arányban osszák el a fogyasztók közt, amilyen arányban a termeléshez hozzájárultak.

2. A technokrácia másrészt magát azt a társadalmi rendet jelenti, amelyben a vezetés technokratákra van bízva és akik azt tudományos alapelvek (fizika, energetika, technológia) szerint irányítják.

Ez így nagyon szépen hangzik. Később meglátjuk, hogy mit értenek a technokraták „megszervezés“ és „tudományos alapelvek“ alatt. Most még a történelemszemléletükről kell néhány szót mondani. A technokrácia ugyanis nemcsak arra tart igényt, hogy a jövőt formálja ki, hanem a múltat is a saját szempontjainak megfelelően akarja átgyúrni. A történelem csak a gépek szempontjából érdekli őket. Az emberiség azóta számít valamit, amióta gépeket alkalmaz. Az eddigi történelmet ennek megfelelően három korszakra osztják fel. És pedig: I. az ő-kor, mely a legrégibb ősidőktől 1800-ig, a gőzgép alkalmazásáig terjed. Ami eddig történt, az nem jelent számukra semmit. „Az egész civilizáció, amelyet attól a naptól

kezdve építettek fel, amikor József a fáraó álmát megfejtette egészen Franklin Benjáminig arra a valóságra volt felépítve, hogy az ember képezte az egyetlen gépet.“ (*Arkrich: The ABC of Technocracy* 22. o.) A technokraták nem látnak változást az addig eltelt évezredekben. Nem veszik figyelembe azon gazdasági és társadalmi átalakulások sorozatát, amely nélkül az emberiség soha a mai fejlett technikához el nem juthatott volna. A gőzgép alkalmazásával az emberiség a II. Középkorba lépett, amely egyre gyorsuló fejlődési tempóval tart, míg a gépeket magukat is gépekkel kezdik előállítani. Ez az emberiség III. Új-kora. Ebben a korban idejét multá már a régi politikai gazdaságtan és az ennek megfelelő liberális gazdaságpolitika. Ezzel együtt lehetetlenné tette magát a demokrácia is. „A demokrácia, amely úgy ahogy megfelelt a régi görög városállamokban, lehetetlenné vált a mai világ komplikált mechanikus ipari államaiban.“ (*Laing: Tow. Tech.* 78. o.) A technokraták tekintélykormányára, gazdasági diktátorra van szükség. *Stuart Chase* lobogó fantáziájával már ennek a gazdasági diktátornak ad tanácsokat, akit jellemzően az istenhez hasonlóan nagy kezdetűs Tevel szólít. Jack London *Vaspatája* elevenedik meg előttünk egyetlen személyben összesűrítve Ez lesz majd az emberiség új korszaka a IV. Technokrácia.

*

Mielőtt alaposabban vennők szemügyre ezeket az elgondolásokat, azokkal a gazdaságtani „tételekkel“ kell szembenéznünk, amelyek a technokrácia alapját képezik. Természetesen hiába keresnénk itt összefüggő gondolatmeneteket, módszert, rendszert vagy akár csak rendet is. A technokraták egy két lehullott morzsát csipegettek fel a legvulgárisabb vulgarizálók asztala alól. De még ezt a tudakosságot is minden országban saját nemzeti gazdaságtani bölcsaik laposságaival eresztik fel vagy spēkelik meg.

A technokrácia kiindulópontja a pénzrendszer kritikája. „A technokraták éppen a pénzrendszerben látják minden gazdasági bajnak a forrását és legfőbb támadásuk ez ellen a berendezés ellen irányul.“ (*Mandl: Technokracie*, 1934. 9. o.) Miért éppen a pénzrendszerben? Véletlen jelenség volna az, hogy a legkülönbözőbb nyárspolgári reformtervek bornirtságai egyöntetűen a pénzrendszerben akadnak meg? Különösnek kellene tartanunk, hogy a technokraták éppen a világháború után Németországban hangoskodó Freiland, Freigeld, Freiwirtschaft mozgalom pénz „elméletébe“ kapcsolódnak be? Ez nem csodálatos, hanem természetes. Hiszen éppen az áru fétisjellegéről van itt szó, amelynek lemezelenítéséhez Marx zseniális meglátására volt szükség. A nyárspolgár vulgárközgazda nem hatol be a gazdasági tények mélyébe. Az áruban és a cserében, valamint a cserét közvetítő pénzben nem ismeri fel a személyek dologi lepelbe burkolt viszonyát. Önálló létet, immanens isteni erőt tulajdonít azoknak. A pénzt akarja megreformálni vagy teljesen kiküszöbölni. Azt véli, hogy ezáltal eltávolította azon személyi függőségi viszonyokat is, amelyek e dologi viszony mögött megbujnak. A technokraták durva meg nem látsásukkal ugyanebbe a verembe estek. Hadat üzennek a pénznek, amely a mai társadalomban „semmi reális önértéket nem képvisel“ (bankjegy, papírpénz, fizetési eszközök) vagy pedig nagy értékingadozásoknak van kitéve (arany, ezüst) és ami ilyképpen teljesen alkalmatlan arra, hogy az áruk értékmérője legyen vagy a cserét közvetítse.

Ehelyett egy nagyszabású „értékelméletet” konstruálnak: a Howard Scott-féle „energián alapuló értékelméletet” (theory of energy determinants). Eszerint az áruk értékét azon erőfeszítés (energiamennyiség) határozza meg, amely a „megszerzéséhez” szükséges. Nemzeti jövedelem alatt azt az energiamennyiséget értik, amely fölmarad, miután a termelés normális folyamatát biztosították. Ezt az energiamennyiséget tudományos módszerek alapján lehet mérni. A mérés alapegysége az *erg* képezi. Az elosztásnál a társadalom minden tagja utalványt kapna egy bizonyos számú energia egységre, amely a nemzeti energia-jövedelemből az ő részét képezi. Amennyiben ezt az utalványt egy bizonyos határidőn belül fogyasztási cikkekbe nem váltja, elveszti értékét (freigeldizmus). A központi elosztásokban a szükségleti cikkek értékét aszerint határozzák meg, mennyi energiakifejtésre volt szükség az előállításukhoz kezelésük közben. Az össztermelés nyereségszempontok helyett a tényleges szükségleteknek megfelelően fog történni.

Hogy a tényleges szükségletek kiszámíthatók legyenek, másrészt, hogy a termelés és elosztás valóban „tudományos” alapelvek szerint történjen, a politikai gazdaságtan tudományát a fizikával (energetika), a gazdaságpolitikát pedig a technológiával kell helyettesíteni.

Ez minden, amit a technokraták a közgazdaságból tudnak.

*

Nagyon hálátlan dolog volna ezt az eklektikus ürességet részre szedni. A nagyhangú „theory of energy determinants” nem egyéb, mint a klasszikus pol. gazdaságtan *elosztvaldosított* értékmeghatározása. Az energia utalvány a *Silvio Gesell*-től kikölesznőzt rothadékony freigeld. Egyebet pedig hiába keresünk a technokratáknál, ami akár csak igényt is tartana a gazdasági koncepció elnevezésre. Ez különben logikusan folyik a technokrácia azon posztulátumából, hogy a liberális gazdasági politikával együtt magát a gazdaságtant is el kell vetni. De hogy milyen gazdasági alapelveknek fog megfelelni a technológia, arra sem Howard Scott nem ad választ, sem nagyszámú kommentálói. Nagy jámborságukban nem is látnak itt problémát. Minden nehézséget áthidal a hő óhajtat és vágyakozás: az egyre borzalmasabb nehézségekkel küzdő technikai szakembereknek kell a társadalom döntő tényezőivé lenniök.

*

A célkitűzések és alapok után nézzük meg most, milyen módon gondolják el a technokraták céljaik megvalósítását. Legvilágosabban és legtömörebben a Continental Committee 1933-ban kiadott rölapja foglalja össze a technokrácia „programját”. Ebben a következőket olvashatjuk: „Indítványozzuk, 1. hogy a nép törvényes uton szerezze meg a termelés, közlekedés és elosztás eszközeit, valamint a természetes erőforrásokat; 2. hogy minden iparágban tapasztalt szakembereket válasszanak ki, akik tökéletesítsék és modernizálják a meglévő berendezést és a később beállított gépeket, a köz érdekében használják fel a természeti kincseket; 3. hogy a társadalmi mechanizmus technológiai folyamatát a legmesszebbmenően biztosítsák; hogy minden felnőtt és munkaképes egyén hozzájárulhasson szolgálatával az általános életszínvonal emeléséhez és végül, hogy mindenki elegendő szabad időhöz jusson és így nemcsak egy kevésszámú privilégizáltak legyen módjában saját érdekeivel, művelődésével és szóra-

kozással foglalkozni. Hogy ezeknek a követeléseknek teljesítését elérjük, a következő eszközöket fogjuk igénybe venni: a) egy technikai tervet dolgozunk ki és valósítunk meg, amely szerint (Amerika) mint egész dolgozni fog, mert a jelenlegi berendezkedés, (gazdasági) elégtelenné vált; b) minden hivatalos fórumban a leggyorsabb tempóban egy praktikus munkaszervezetet építünk ki; c) meg akarjuk nyerni a közvélemény egyhangú hozzájárulását társadalmi munkánkhoz, amit céltudatos és intenzív nevelőmunkával akarunk elérni."

Bizony nagyon szegényes dolgok ezek, ha azokat a hatalmas akkordú szimfóniákat figyelembe vesszük, amelyeket íróik a megvalósított technokráciáról komponáltak. Bármennyire is keressük, nem találjuk meg a programban a megvalósításhoz vezető eszközöket. Ígyképpen egy nagyon kényelmetlen és feltűnő ellentmondás tántog a hangoztatott célok meg azon eszközök között, amelyekhez magukat leszögezik. Nagyon is kilátszik a lóláb. Nagyon is meztelenül fedi fel az objektív hatásban rejlő önillúziót és a mások illúzióbaringatására irányuló nem minden esetben őszintén gondolt törekvést.

*

A fennhangoztatott céloknak és az azokhoz vezető eszközöknek ellentmondása közös vonása minden utópiának. Ezért feneklenek meg mind olyan vasszükségszerűséggel, mint amilyen sükségszerűség létrehozza őket. Ezért válnak előbb vagy utóbb társadalmi demagógiává, amelyek éppen azon viszonyok megszüldítését segítik elő, amelyek ellen kezdetben irányultak. A technokrácia csak annyiban képez kivételt, hogy már a születésénél is bőven használták ki azt demagóg jelszavakul a megingott társadalmi egyensúly helyreállítására. A technokrácia áljelszavai mögé igyekeznek felsorakoztatni az elégedetlenséget, hogy így mellékvágányokra tereljék és levezessék éppen azon „energiákat", amelyeket a progresszív változás turbinájának hajtására lehetne felhasználni.

A technokrata mozgalom különösen gazdag a céltudatos szándékon meg a hamistudatú vagy tudatlan meg nem értésen alapuló ellentmondásokban.

1. A technokrácia szavakkal a termelés anarchiája, az áruterelés és a pengzgazdálkodás ellen fordul. De nem ismeri fel azt, hogy ezzel a mai társadalom alapjait támadta meg. Nem látja be, hogy semmiképpen sem számíthat a mai társadalom urainak támogatására. Ha következetesek lennének, akkor az evolúciós álláspont helyett revolúciós álláspontot kellene elfoglalniok, mert egyedül ez alkalmas arra, hogy társadalmi nézeteket a ma uralkodó osztály akarata ellenére is keresztülvigyen.

2. A technokrácia a tervgazdálkodás sükségességét hangoztatja. De képtelen felismerni, hogy ez elképzelhetetlen a termelési eszközök magántulajdona alapján. Az orosz tapasztalatok elől mereven elzárkóznak. Pedig azokból megtanulhatták volna, hogy csak a termelési eszközök társadalmi tulajdonná változtatása küszöböli ki a termelés anarchiáját és egyedül ez veti meg a tervgazdálkodás előfeltételeit.

3. A technokrácia elveti a gazdaságtant és a gazdaságpolitikát. Nem veszi észre, hogy ezzel lehetlenné teszi éppen azt, amire törekszik: a gazdasági történések lényegébe való betekintést és ezzel a termelés uralását meg irányítását az emberiség sükségleteinek

megfelelően. Pedig csak a gazdaságtani ismeretek kimélyítése vezet a termelés szerkezetének felismeréséhez. Ennek alapos ismerete nélkül a termelés újjászervezése és irányítása egyaránt elképzelhetetlenek.

4. A technokratáknak fogalmuk sincs arról, hogy a különböző gazdasági rendszereknek sajátos osztályérdekek felelnek meg. Legelsősorban ezen a területen esztelenség társadalmi összetörkévésekről beszélni. A mai rend fenntartásához és megváltoztatásához egyaránt különböző osztályérdekek fűződnek. Mégpedig két szembenálló osztály eltérő érdekei. Az általuk annyira kipellengérezett pénzgazdálkodás megszüntetése egyáltalán nem érdeke az egész társadalomnak, hanem a társadalom egy osztályának törekvéseit fedi. Nevezetesen a „negyedik rend” törekvéseit.

5. A technokraták nem látják, hogy gazdasági és társadalmi sülyyedésük éppen ehhez a „negyedik rendhez” hozza őket közelebb. Ninesenek tudatában annak, hogy technokrata törekvések ezen sülyyedés gondolatvisszatükrözései.

6. A technokrácia nines tudatában annak, hogy egyedül nem képviselhet komoly társadalmi törekvéseket, hanem csak valamelyik társadalmi főosztály törekvéseinek kereteibe illeszkedhet be. Érzi, hogy maga csak függvényét képezi egyik vagy másik osztálynak. De ez nem az érdekeit már ki nem elégítő osztálytól való távolodásban és a jövőt képviselő másik osztályhoz való közeledésben jut náluk kifejezésre, hanem abban, hogy a két osztály között közvetíteni szeretnének, miközben mindkettő fölött állóknak képzelik magukat.

7. A technokrácia végül nem veszi észre, hogy minden olyan álláspont, amely nem határozottan foglal állást az általa kritizált viszonyokkal szemben, szükségszerűen erősíti azokat és gyengíti a gyökeres változtatásra irányuló törekvéseket. Így objektíve a „negyedik rend” törekvései ellen irányul.

*

Ezeknek az értetlenségeknek és ellentmondásoknak a tengerében csak természetes, hogy a technokrácia gyakorlati tevékenysége valami egészen köznapi szürke képet mutat. A technokraták bámulói és előtörtetői minden racionalizálási törekvésnek. Készséggel ölelnek keblükre minden tekintélyuralmat. Roosevelttől kezdve, Mussolinin és Hitleren keresztül egészen Batyáig meg Taylorig diethimnuszokat zengenek mindenkiről, aki az általuk elméletben elvetett „nyereségre termelést” igyekszik alaposabban és hatásosabban kiépíteni.

A technokrácia még az egyre határozottabb körvonalakban kialakuló világgazdálkodásra irányuló tendenciákból sem vonja le az észszerű gazdaságpolitikai következtetéseket. Nemes felháborúval utasítja vissza a nemzetköziség gondolatát. A technokrata közösségek egymás közötti háborúját egyáltalán nem tartja valószínűtlennek. Ezzel teljessé válik a kép. Teljes élességgel domborodik ki a technokrácia teljes üressége, erőtlensége, alkalmatlansága arra, hogy következetes és őszinte törekvés zászlója legyen.

A Kaliforniai Utópista Társaság, amely ez év áprilisában alakult meg, helyesen vonta le tetteleik végső következtetéseit. Ez az egyelőre titkos egyesület az amerikai alkotmányra esketi meg belépéskor tagjait és kimondja a következőket: „az amerikai népet

gazdasági elvek szerint kell nevelni, mert inkább meggyőzéssel és szavazócédulákkal, mint gyűlölettel lehet elérni a „közvélemény“ (idézőjel tölem K. K.) megváltoztatását a gazdasági kérdésekről.

Jól ismert melódiák ezek az európai valóban haladó közvélemény előtt, amelyekhez a haladás őszinte és következetes híveinek semmi közük sem lehet.

M A I S Z O N E T T E K

Irta: VAJKAY LAJOS (Budapest)

I.

Immár megálltam. Megrekedtem.
Fojt ez a kor, fojt a hínár.
Nem bírok én szólni már,
szavam elállt. Hörgölök rekedten.

Ó mennyi mindent kéne tennem!
Ó mennyi vágyam sürgetett!
És elmaradt a büszke tett,
üres vagyok, nincs semmi bennem.

Szám megtelt keser, fanyar ízzel,
küzdök, mint fuldokló a vízzel,
hogy ne maradjak, jaj, alul!

Nincs sors, mely jobban fájna, zúzna,
mint vergődni hínárba, gúzsba,
fuldokolón, hangtalanul.

II.

Másért jöttem, más volt a cél,
nem ezt hittem, nem erre vártam —
fulni hínáros, szennyes árban,
hol sorsom áll, erőm alél.

Jöttem, hogy lengessem szavam,
lelkem testvérindák kötözzék,
szülessen emberibb közösség
és megtaláljam önmagam.

Kell ez a cél, hit, értelem,
másként mit ér itt életem?
— mégis meg kell magam tagadnom

s minden időm, minden erőm,
szívem, agyam, vérem velőm
a Cézároknak odaadnom.

III.

Mindent másnak! Üres vagyok!
Magamból nem marad magamnak

és minden szála dült agyamnak
másnak feszül, másnak vacog.

Görbe gerinc, tétova térdek,
függeni csak, csúszni hason!
Hajszás sodrába hajt az Érdek
s tör kalapácsként a Haszon.

Mindent másnak! Utolsó izig!
Véremen itt elősdi hizik,
kell a kenyér — rúz a robot.

Ó vetve, dobva kényre-kegyre
csak lázadásom érik egyre,
gyűlölség lángja vet lobot.

IV.

Lázongva törsz magasra föl!
és örök állnak minden útnál,
és bárhoggy is, bármerre futnál,
acélfalakba ütközöl.

Mondtam igaz, szép szavakat,
és rám csapott az örök ökle
és dobtak néma börtönökbe,
húz a bilincs, lánc és lakat.

De mégis sürget célom, álmom,
most nem szabad hallgatnom, állnom,
reng a világ, forr a jövő!

Már itten-ottan egyre jobban
sok-sok testvérem lépte dobban,
testvérek milliója jó.

V.

Nem vagyok egymagam, magányos.
Nem vergődöm néma-sután!
Millió társ ölel magához,
hullám emel hullám után.

Zúdul az ár, zúgva, rohanva,
fojtó hínár hiába húz.
A tömegek mennek rohamra,
küzdeni kell, enged a guzs.

Küzdeni kell, lánc leszakad,
régí erőm végre szabad,
újra előre, messze tartok.

Es lengetem testvéri szóm,
és szálllok bátran és bizón
várnak a biztos, büszke partok.

A HÁBORU LÉLEKTANI PROBLÉMÁJA

Írta: NEUFELD BÉLA (Nagyszöllös)

Einstein és Freud levélváltása a háborúról (Warum Krieg? Internat. Instit. f. geistige Zusammenarbeit, 1933) adja a közvetlen indítékot témánkhoz. Ebben a levélváltásban Einstein feleletet kér Freudtól a háború legvégső lélektani okairól. Ugyanakkor megállapítja, hogy a háború a mindenkori számra elenyésző, uralkodó társadalmi réteg műve, amelyet a tömegbefolyásolás korlátlan eszközeivel visznek véghez; de — kérdi Einstein — mi a magyarázata a tömegek háborús készségének, bár a háborúban csak veszíthetnek? Einstein úgy véli, hogy végső fokon az egyénekben lappangó gyűlölség teszi fogékonnyá őket a háborús propagandára. „Az emberben él a szükséglet a gyűlölködésre és pusztításra. Ez a készség rendes időkből lappang, s csupán rendellenes körülmények közt lép előtérbe; de aránylag könnyen felkelthető és tömegpszichózissá fokozható.“ Az utolsó kérdés: van-e lehetőség az ember lelki fejlődését úgy irányítani, hogy a gyűlölet és a pusztítás pszichózisával szemben ellenálló-képesebb legyen?

Freud azt feleli: valóban a háború tüneményét nem érthetjük meg az ember természetének ismerete nélkül. A végső ok tényleg az egyénben van. Az ember rombolási ösztöne (Destruktionstrieb) — amely a halálösztön (Todestrieb) leszármazottja — a végső oka az ember harci készségének. Az egyes valósággal saját egyéni életét biztosítja, amedőn rombolási ösztönét a külvilágban kiélni törekszik, mivel a külvilágban megvalósulatlan ösztöntörekvés befelé fordul és az egyén számára teremt veszedelmes feszültségeket. A halálösztön, mint élettani ősi ösztön egyenesen az egyén életegyensúlya szempontjából tör a külső megvalósulásra, ennél fogva annak kiélését — egyéni nézőpontból — „jótékonnak“ mondhatjuk. Nincs is kilátás, írja Freud, hogy az emberek támadó hajlamait megszüntethessük. (A háborúra való készség az egyén rombolási ösztönének

a kifejezése.) Van-e lehetősége és értelme a biológiai végzet ellen küzdeni? Freud feleletül a halálösztön ellenlábasát, Erost, az életösztönt hívja segítségül. A művelődés fejlődés folyamata, — írja — amelyet az intellektus megerősödése és az ösztönélet uralása jellemez, képes lesz a rombolási ösztön ellenerőit kifejleszteni. A művelődés viszont Eros, az életösztön szolgálatában áll és idővel ez lehet az emberiség mentsége.

Freudnak ez a jóslata emlékeztet művelődés-bölcseleti írásában (Das Unbehagen in der Kultur, 1930.) kifejezett nézetére. Az élet és a halálösztön „örök” harcában a „talán” „valamikor” óvatos, bizonytalan szócskaival élesíti Eros győzelmének gyöngé mécsesét.

A háború tehát Freud szerint változhatatlan élettani örök műve. Joggal kérdezhetjük, hogy minő megismerésekből táplálkozik ez a tanítás s minő tapasztalati tényekre épül? Elvégből Freud egyik korábbi munkájához kell visszanyulnunk, amely a pszichoanalízis történeti fejlődésében irányváltozást jelentett. Ezt a folyamatot Freud „Jenseits des Lustprinzips” c. könyve (1920) indította el. Ebben a könyvében szakít a Lust-Unlust elvével, amelyet előbb a lelki berendezés alaptörvényének ismert fel, (hogy t. i. élvezetre törekszünk, s a kint kerüljük) és újabb lelki célnak megállapításával, — amelyet *Wiederholungszwang*-nak (megismétlődési kényszer) nevezett el — abban az élvezeti elven túl egy alapvetőbb és elemibb erejű lelki törvényt vélte felfedezni. Freud a traumás neurótikusok álmából, amely a kórokozó, egykor tényleg átélt helyzetet reprodukálta s gyermekek játékaiból, amely valamely számukra kínos helyzetet egyre ismételt, arra a következtetésre jutott, hogy a lelki életben megismétlődési kényszer működik. Miként függ össze — kérdi Freud — az ösztönszerű a megismétlődés kényszerével? A válasz: az ösztön az élő organikusan bennrejlő törekvés egy korábbi állapot visszaállítására, a tehetetlenség kifejezése az organikus életben. Az ösztön tehát az élet konzervatív természetét juttatja kifejezésre. „Minden élet célja a halál.” Így jut el Freud a halálösztön (Todestrieb) felfedezéséhez, amellyel szembesíti Erost, az életösztön képviselőjét. Így torkollik be az eredetien gyakorlati, klinikus pszichoanalízis a metafizikai dualizmusba. Freud maga mondja — levélváltásában — erről a tanításról, hogy „mitológiai ösztöntan”. Talán van ebben némi önironia, vagy megelőzése a várható kritikai észrevételnek, mert ez a tanítás tényleg a mítosz benyomásával hat. A megismétlődési kényszer kétségtelenül fellelhető a lelki élet bizonyos jelenségeiben, de ennek magyarázatául nem a metafizika régióiba kell szállnunk, hanem híven a pszichoanalízis eredeti gyakorlatához, a lelki élet ökonomiájának célzatán keresztül kell megközelítenünk azok értelmezését. Szerintünk a megismétlődési kényszer mögött a lelkiélet ama törekvése hat, amely a zavaró élmény feldolgozását, feloldását és traumatikus jelentőségének kiküszöbölését célozza. Ahogy a szervezet is göresösen erőlködik káros anyagok eltávolítására, úgy a lelki élet is a folytonos megismétlődéssel bizonyos, a lelki élet egyensúlyát zavaróan befolyásoló élmények ki-egyenlítésére törekszik.

Vissza kell nyulnunk F. eredeti ösztönelméletéhez, amidőn a háború lelki problémáját vizsgáljuk. Bár F. leírásában ösztöntermészetünknek felgya eredendően asszociálisak és amorálisak vagyunk, az ösztönök átszellemesítése és egyéb összetettebb lelki mechanizmusok segítségével azok megszélesítését érhetjük el. Freud eredetileg is tanította az ösztönélet támadó, ellenséges (aggresszív) jellegét, de

ezt csupán egy fejlődési állomáson, az u. n. analízisfokozaton. Ez a végbélürülési funkcióival együttjáró gyermeki ellenségeskedés rendes körülmények közt feloldódik a genitális nemiség egészében. Freud eredeti fogalmazásában az ellenségeskedés (a későbbi rombolási ösztön) csupán *időleges és részleges* ösztönmegnyilvánulás volt, amely szociológiai erők hatására nevelés, munka stb. — átalakul, átfinomul és hasznos társadalmi tevékenységben oldódik fel. Az „Unbehagen in der Kultur“ c. könyvével az ellenségeskedés (az agresszivitás) az elsődleges élettani halálösztön eredője, amely megmásíthatatlan jellegű. Ekként a *szociológiailag átalakítható* részleges és időleges ellenségeskedés az egyén *immanens biopszichikus* sajátja. Logikus tehát az a megállapítás, amely a háború tünetében *biopszichikus végzetet lát társadalmi determinációk helyett*. Ennek megfelelően Freud háborús elmélete is lényegileg átváltozott. Egy a világháború elején megjelent tanulmányában (Zeitgemässes über Krieg und Tod. 1915.) a háború lelki elemzésénél utal az egyén ösztönjellegeré, a hiányos átszellemesítésre (szublimálás), a regresszóra (a korábbi lelki fokokra való visszafejlődés) tényére, az elfojtott vágytörékvések legitimált áttörésére stb. — de *immanens* hatóerőkről nincsen szó; a hiányos szublimálás rendellenes elfojtások, *szociológiai determinációk*, s a háború végzetével szemben az emberi aktivitás nincsen lenyűgözve. Ezzel szemben a levélváltásban csupán a kulturfolyamat automatizmusától vár csodát, amely idővel *talán* a biológia végzetét megtörheti. Bár ez önmagában ellentmondás! Freud a levélváltásban, miként az „Unbehagen in der Kultur“ c. írásában felveti a rombolási ösztön és a kollektív társadalmi rend vonatkozását s illúciónak mondja az emberi ellenségeskedés (agresszivitás) kiküszöbölését ama társadalmi rendszerből. Ámbár elismeri, hogy a magántulajdon megszüntetése az ellenségeskedés egyik erős eszközét vonná el az embertől, de ezzel az agresszió forrását még nem dugszolja el, mivel a nem vonatkozások állandó indítékot nyújtanak hozzá, amennyiben a nemek nem szabadságát a társadalom nem volna képes megoldani. (Ami egyébként Oroszországban megtörtént!) De még ebben az esetben is — írja Freud — az emberi ellenségeskedés új utakat fog keresni magának. Objektíve azt kell mondanunk, hogy a vita ezen a síkon teljesen meddő. A metafizika a hit kérdése. A kérdéses rombolási ösztön szerintünk — amire egyébként semminemű tapasztalati igazolással se szolgált Freud — *nem immanens*, elsődleges, amely az ember pályáját végzetes meghatározottságaival kíséri, s ezért az egész freudi „mitológiai“ ösztöntant elvethetjük. Elismerjük hogy a gyermek lelki fejlődésmentében az ellenségeskedés fellelhető, mint a fejlődés egyik állomásának kiegészítő eleme, de valljuk, éppen az eredeti freudi tan nyomán, hogy ez csupán átmenő fejlődési fok, amely rendes körülmények közt feloldódik az egyén kierekti lelki egészében és összetevőiben hasznos társadalmi aktivitásokká tevődik át. Számunkra az érzékelhető, megfigyelhető és irányítható *szociológiai* (és nem metafizikai) tényező a döntő, amelynek keretében a gyermeki ellenségeskedés átalakítása elérhető és ebben a vonatkozásban fontos és jelentős Freud eredeti ösztön elmélete, amely az ellenségeskedés átszellemesítését *társadalmi determinációkban* ismeri fel. Így hát nyilvánvaló, hogy az egyén rögzített infantil szadizmus társadalmi erők műve, s a rombolási ösztön nem metafizikai entitás, hanem társadalmi hatóerők eredménye. Az egyén infantil agresszivitását a társadalmi rendszer szerkezeti jellege alakítja. A társadalom

areculatát nem az egyes természete formálja ki, hanem megfordítva, a társadalmi lét jellege mintázza egyedei kollektív jellemvonásait. Egy társadalmi rendszer, amely intézményesített rendjében szerkezeti felépítésében az egocentrizmusra, egyedei egoizmusára épít és mozgástörvényeül a versenyt, a gazdaságilag erősebb fölényét vallja, — ugyanakkor államközi vonatkozásban az ököljog szellemét, — lelki alkatában sekunder kitenyésztí egyedeiben az agresszivitás készségeit és kétségtelenül erősíti és rögzíti azok elsődleges agresszivitását a lehetséges átalakítás helyett. Az erőszak és a fizikai erő rendszerére alapozott társadalom egyedeiben megfelelő lelki vonásokat alakít, minden ideológiai túlkompensáció (vallás, művészet, böleselet) ellenére. Anélkül, hogy a taine-i milieu elmélet modern változatát, az adleri individuálpeszihológiát követni tudnók, amidőn az egyén jellemvonásait a környezet reflexének minősíti, az ellenségeskedés készségeit egyénlélektani művoltában, a társadalmi szerkezeti agresszivitás visszatükrözésének tekintjük.

Magáról a háború történeti szerepéről a polgári társadalom ideológusai a legváltozatosabb elméleteket eszelték ki. A legprimitívebb elmélet — amely egyúttal kézenfekvő volt — a darwinizmus alkalmazása a társadalom életjelenségeire. *Bernhardi* tábornok hírhedt könyve (*Deutschland und der nächste Krieg*, 1913.) egyenesen Darwin tanítására hivatkozik — a létért való harc elvére — s a háborút *életteni szükségességgnek* nyilvánítja. Azontul erkölcsi követelmény is és ilyenképpen a művelődés nélkülözhetetlen tényezője. Aki ismeri *Bernhardi* könyvének roppant elterjedtségét a császári Németországban és még emlékezetében van az a propaganda, amelyet az ellentábor ideológusai a világháborúban éppen erre hivatkozással folytattak, nem fogja lebecsülni ennek az ideológiának hatékonyságát. A háború életteni jellegének tana a végzet meghatározottságával hatónak tüntette fel a háborút, amellyel szemben hiábavaló az ember törekvése. Ez az elmélet tehát kiválóan alkalmas volt a háborúba belenyugvó rezignáló magatartás kialakítására. Ezt a tanítást halomra döntötte az elfogulatlan kutatás, s elég *O. Hertwig* tanulságos művére utalnunk (*Zur Abwehr der ethischen, des sozialen, des politischen Darwinismus*, 1921.) Ezzel az elmélettel szemben fejlődést mutatott a háború szociológiai formulázása. *Ratzenhofer* és kivált *Spencernél*. Ez utóbbi még vallja ugyan a háború társadalmi hajtóerejének szükségét, de különböztet katonai és ipari államok között, amely utóbbi a békés típusú társadalom megjelenése. Ezt a spenceri megkülönböztetést a történelmi valóság megcáfolta. Eppen a legfejlettebb ipari társadalmak mutatnak expanzív célzatokat. Külön helyet foglal el a háború elméleti írói között *R. Steinmetz* (*Die Philosophie des Krieges*, 1907.) A szerző racionalista hűvösséggel elemzi a háború problémáját, leméri annak előnyeit és hátrányait, de végső fokon arra a megállapításra jut, hogy a háború a társadalom legnagyobb kollektív erkőfifejlesztésének tartja és a „*Stahlbad*“ hírhedt heroizmusát anticipálja. Könyvének a világháború után megjelent újabb kiadása (1929) is kitart eredeti álláspontja mellett. A háborúról azt tartja „hogy az emberiség lényegének a kifejezése.“ *G. Steffen* (*Krieg und Kultur*, 1915.) és *W. Jerusalem* (*Der Krieg im Lichte der Gesellschaftslehre*, 1915.) hasonlóan az egyéni lélek vulkánikus kitörését látják a háború jelenségében. Amint ebből a futó szemléből is nyilvánvaló, azok az elméletek, amelyeket a polgári ideológusok kiagyalnak, csak arra voltak jók, hogy az emberek aktivitását elzsongítsák. A háború vagy életteni

sükségesség, vagy egyénlélektani megnyilvánulás, s ha már egyesek felismerték is annak társadalmi determinációját, ugyanakkor hasznos evolutív szerepet tulajdonítottak neki. Freud elmélete az emberek rombolási ösztönéről ismét a biopszihikus végzet erejével hat. Egyetlen szociológiai szemlélet, a dialektikus materializmusé mutatott rá egyértelmű világossággal a tényleges társadalmi szerkezet ellentmondásaira s azokra az expanzív célatzatokra, amelyeknek excessus jelentkezését a monopolkapitalizmus történeti korszakában *Uljanov* domborította ki. A marxi szemlélet nem a háború elvont problémáját kutatja, hanem annak társadalmi szerepét elemzi a tényleges történelmi helyzet keretében.

A háború lélektani problémájának vizsgálata a mai történelmi adottság fényében kiválóan tanulságos. A tökések gazdálkodás általános válságának ebben a szakaszában, amelyet a fasiszta diktatúrák és az imperialista ellentétek akut kiélezettsége jellemez, (mindkettő stigmája a rendszer idült krízisének és funkcionális egységben van) tanui lehetünk a háborús érzület rendszeres és tudatos előkészítésének, s közvetlenül eszmélhetjük, hogy a háború mennyire nem elvont szükségesség, hanem egy társadalmi-uralkodó létforma tapinthatóan tényleges érdektörekvéseinek eszköze. Hogy a háború nem végzet, hanem emberek műve, vállalkozás, amelyet programszerűen valósítanak meg. A fegyverkezés általánosan és a végletekig, fokozott arányokban folyik. És már nem is hangoztatják a világháború előtti képmutató ideológia „ha békét akarsz, készülj a háborúra” jelszavát. Az imperialista világ ma háborúra készülődik, mert háborút akar. A leplező kulisszázás ma lehetetlenné vált — a világháború tapasztalatai után — s a háborús ideológia képviselői fesztelen nyíltsággal mondják ki, amit gondolnak. Mussolini nemrég hangoztatta, hogy a militarista nemzeteké a jövő és a háború az emberiség változatlanul legmagasabb, heroikus megnyilvánulása. Az olasz népnek militaristának, sőt egyenesen harciasnak, háborús kedvűnek kell lennie. Németországban ugyancsak „frisch und fröhlich” készülődnek az imperialista háborúra. De valamennyi imperialista állam készülődik, s az ifjúság militarizálása egyetemes jelenség. A háború fenyegető veszélyét tagadni lehetetlenség, inkább nyíltan bevallják és ugyanakkor *idealizálják*. A gyermekek — a polgári társadalomban — mindig katonásdit játszottak, s nem ok nélkül mondotta egy pszichoanalitikus, hogy a háborút a gyermekszobában kell legyőzni. Ma azt látjuk, hogy a háborút már a gyermekszobákban készítik elő. Németországban és Japánban is a gyermekkoronai játékszerek ipara példátlan fellendülést mutat. A német serdülő gyermek munkatáboraiiban mindenütt a „memento mori” intőjeleit látni: „Wir deutsche Jugend sind zum Sterben für Deutschland geboren...” A háborús lelki alkat kialakítása a fizikai és erkölcsi befolyásolás minden eszközével folyik. Iskola, sajtó, rádió, film, stb. tervszerűen alakítják a háborús mentalitást. A barbárosodás, a bestialitás tömegindulatainak programmatikus felszítása a civilizáció és kultúra nevében történik. Egy életerejében megrokkant, terméketlen, beteg rendszer — amely még művelődéssel és erkölccsel kendőzi magát — a gyilkolás eszméjének patológikus indulatával véli életre villanyozni magát. Vitathatatlan, hogy a roppant arányú és eszközeiben körmönfont és gátlástalan tömegbefolyás a *szuggesszió* erejével hat, kivált azokban a rétegekben, ahol a megfelelő osztálytudat kritikai fegyvere nem szegződik eléje. A háború lelki légkörének előkészítése szemünk előtt megy végbe, brutális nyilvánvalósággal ábrázolva,

hogy a háborút *miként csinálják*. Ennek a háborús érzületnek a kiformálását megkönnyíti az emberek nagy tömegeinek mai lelki helyzete. Nagy tömegek irányítás és öntudatos magatartás híján ölbetett kézzel szemlélik a történeteket. Sőt éppen nyomasztó, elkéseredett lelki állapotuk — a krónikus anyagi gond és kilátástalanság enerváló hatása — rendkívül megkönnyíti a háborús propaganda sikerét. Kétségbeesett emberek hajlanak bármilyen kalandos vállalkozásra. A háború paroxizmusa is kiűtnak látszik a lenyűgözöttség és tehetetlenség érzetének ájulataból. W. James írt a háború „erkölcsi egyenértékéről”, kifejezésre juttatva ezzel azt az egyénlélektani jelenséget, hogy az élménytelen, malomtaposó lét fogékonnyá teszi az egyént a háborús élmény paroxizmusára. S hozzáfűzte, hogy amíg a béke állapota az embereknek nem nyújt intenzívebb élettartalmat, addig a háború lelki előfeltételei változatlanok maradnak. Tény az, hogy a „beteg” béke enervál, s a háború dinamizmusa fel lendült aktivitást jelent. Ezzel természetesen nem a háború lélektani igazolását kívánjuk szolgálni, hanem azoknak a tömegeknek a lelki helyzetét érzékeltetjük, akik szilárd ideológia híján valósággal belesodródnak a háború élményforgatagába. Ismeretes az alkoholistáknak az a fajtája, akik időszakilag visszatérően isznak, („Quartalsäuer“) s akiknél az endogen, ciklikus lelki depresszió váltja ki az italba való menekvést. Ismeretes bizonyos depresszív lelki állapotoknál az excesszív onanizálás, („Flucht in die Onanie“) amely szintén reaktív természetű, s a lelki állapot feltisztulásával elmúlik. A példákat halmozhatnók. Elég annyi, hogy az emberek bizonyos depresszív lelki állapotban hajtanak irracionális, sőt rendellenes magatartásra. Ez a lélektani jelenség érvényes a háború élményére is. Ezek a mozzanatok mind közrejátszanak a háborús hangulat kialakításánál és azok, akik a háború művét számítógéppel racionalisan megrendezik, nem ok nélkül számítanak erre az irracionális magatartásra. Vannak országok, ahol egyenesen a háborús vállalkozás megváltó üdvét maszlagolják a tömegeknek (L. Papen beszédét a német ifjúsághoz. „A német ifju nem a puha ágyban, hanem a harc mezején...” stb.)

A krónikus válság tömegelégedetlenségének levezetésére kitűnő fogás — a bajok való okát elleplezendő, — más nemzetek agresszivitására utalni s ezzel szemben a saját támadó készségeket csupán a jogos önvédelem eszközéül feltüntetni. Ez az eljárás roppant megkönnyíti a háború ügyét, („védelmi háború!“) s azontul felette alkalmas arra is, hogy a kiobbanással fenyegető tömegelégedetlenséget *eltolja* („Verschiebung“, — az analitikus terminológiában) a való okról hamis objektumokra. A háborúnak ez a belső feszültségeket tehermentesítő szerepe régtől ismeretes, s a mondott lélektani mechanizmus, utján valósul meg.

A háborúnak szubjektive kettős megjelenése van. Racionális szempontú azok részéről, akik a háború és béke kérdésében döntenek, de irracionális azok számára, akiknek megkérdezése nélkül döntenek. A háború ellen kétségtelen hatékony eszköz a felvilágosítás, a tudatosítás, de a racionális tényező önmagában nem elégséges a társadalmi tömegek meggyőzéséhez. A polgári társadalom kitermelt ideológiákat, pl. a pacifizmust, de ennek teljes csődjét éppen napjainkban állapíthatjuk meg. Racionális utópizmus az emberek jóakarására és belátására hivatkozni, s ugyanakkor elhanyagolni az emberek társadalmi létét és öntudatának tényleges határait. A háború valóságával szemben bizonyos ideológiai ellensze-

rek, vallás, művészet stb. nem bizonyultak tevékeny erőknél. Elvontan háború-ellenes célzatúak, de valóságos társadalmi szerepükben — a döntő pillanatban — megtagadják elméleti tartalmaikat. Az a szociológiai szemlélet, amely felszabadítja az emberiséget az élettani és lélektani immanenciáktól, a fátum nyúgja alól, s a háború tüneténnyé a tényleges társadalmi szerkezet függvényének írja le, megmutatja a helyes és célravezető cselekvés irányát.

Összefoglalva elismerjük, mint gyakorlati adottságot, hogy az egyén ösztönszerkezetének analízisadiszztikus foka ellenségeskedéssel telített, anélkül, hogy az ellenségeskedés elsődleges, élettani jelentőségét s a rombolási ösztön metafizikáját igazolva látnók. Ez a fázisos szadiszztikus összetevő átalakítható, átformálható, hasznos egyén-lélektani készségekké, („szublimálás“) viszont a szadiszztikus célzatok rögzítésének szociológiai előfeltétele a társadalmi szerkezet kifejezetten ellenségeskedő jellege. Így az egyén átmenő, részleges szadizmusát a társadalmi rendszer szerkezetéből kifolyóan erősíti és rögzíti. Maga a háború lelki alkatában *szadiszztikus* tény, s ebben a minőségében az egyének részben elfojtott, részben kitenyészített (ami nem ellentmondás) szadizmusára utal. A háború lelki légkörének a tömegszuggeráció apparátusával való előkészítése termékeny talajra hull abban a társadalmi környezetben, amelynek egyedei negatív élményekkel telítve, a belsőleg le nem reagálható feszültség állapotában élnek és a depresszív lelki helyzetekből felszabadító tömegakciókba (a háború) menekülnek. A háború pszichózisa nem frázis, hanem valóságos patológikus tömegindulat, amelyet a megrendezők racionális átgondoltsággal szítanak. A tömegelégedetlenség irányának áttolása a valóságról a hamis vágányra, s ugyanakkor a háború védelmi természetének hangsúlyozása hasonlóan fontos lelki mechanizmus a háború előkészítésében. A tudat racionalizálása nem elégséges a háború megelőzésére és kiküszöbölésére, csupán a társadalmi rendszer szerkezeti változása és megfelelően új tudati és lelki tartalmak kiképzése.

A K Ö L T Ő É S A V A L Ó S Á G

Irta: REMENYIK ZSIGMOND (Budapest)

A Korunk olvasói közül a jobbindulatúak nyilvánvalóan ismerik a lap hasábjain nem régiben megjelent Li-Fu-szun gazda és cselédei című regényt. Ez írásmű közzlése közben és közzlése után olyan nyírára bővült, míg végre kötet lett belőle, mely e hó folyamán *Költő és a valóság* címen hagyja el a sajtót. E kötet egyik a Korunk olvasói előtt ismeretlen fejezetét alább közöljük.

Kao-Csen, a ker-
tész fübe harap

Trujilló környéke dombokkal teli. A dombok és a tenger között fekszik a város, se jó, se rossz uccáival, se jó, se rossz házaival, se jó, se rossz széllel, ami a tengerről

fújt a dombok felé és a nappal, amely az égről ránsütött. Ezekben a békés napokban mindenem hiányzott, lakásom sem volt, sem ennivalóm, ruháim is rongyokban lógtak le testemről. Holott ha egyebekért nem is, de hogy a piszkot magamon eltakarjam, legalább azért lett volna szükségem a megszokott, szemérmes ruházatra. Irigyeltem is tiszta szivemből a toprongyos koldusokat, különösen pedig Csang-Szi-veit, a nagyorrú koldust, aki amióta a trujillói indóház várótermében ruháitól megfosztatott, állandóan az állomás épülete körül kószált és siralmas történetének bő lére eresztésével annyira meg-

hatotta a városon átutazókat, hogy jóvoltukból urasan kiöltözködött. Volt már neki annyi ruhája, hogy Hang-Taonak, az ócskásnak sem volt több, aki egész nap a forró napon üldögélt bádobódéja előtt és hosszuszárú pipából füstölt.

— Megint nincs lakásod, Luis? — kérdezte Csang-Szi-vei, a nagyorrú koldus, amint elhaladtam világfájdalmas képpel az indóház előtt, ahol ő üldögélt fehér ruhában, sárga papucsban, kék ingben és vörös kabátban, lukas keztyűkkel kezén, felöltözve akár egy úr. Nagy, sárga kalap volt fején és kabátja alatt egy lila mellény. Pont úgy nézett ki, akár egy papagáj. A napokban megint láttam a Panchót, a harapós kutyát, nagyon meg volt hizva, biztosan valami rendes helyre akadt. Eriggy és nézz utána, minek köszönheti, hogy az isten így felvitte a dolgát. Csak vigyél magaddal jó vastag botot, mert hogy Panchó nem igen engedi kiturni magát valami rendesebb helyről.

Rongyos voltam és éhes. Megfogadtam a nagyorrú Csang-Szi-vei koldus tanácsát, vastag bottal kezemben nekiindultam, hogy akár török, akár szakad, megtalálom a Panchót, a harapós kutyát, kinézem, hogy honnan táplálkozik és ha kell, elzavarom óljából, hogy legyen hol meghuzni magam. Kifelé haladtam a városból, végigkutatva minden szemétdombot, latrinát, ócska ládát és hordót, hogy Panchó nyomára akadjak. Késő este volt, amikor nagynehezen megtaláltam kinn a város végén, Kao-Csen kertész kis kertje tövében, rendes óiban, előtte egy nagy csöbör moslék, csont és hulladék. Már messziről amint meglátott, rámvisorította fogát, forgott maga körül és hangos ugatással igyekezett távoltartani. Megvártam míg besötétedett, ekkor kelt fel a tenger fölött a hold, óvatosan megközelítettem a Panchót, jót húztam vastag botommal átkozott fejére, hogy hatot fordult és veszett szűküléssel akár a nyíl, elröpült. Megelégedett mosollyal és hálás szívvél a bölcs koldus, Csang-Szi-vei apó iránt elfogyasztottam a Panchó csöbéreben található hulladékot, hebújtam óljába és a fáradtságtól tiszta szívvél elszunnyadtam.

Késő éjszaka ébredtem csak fel. A hold magasan állott a kert fölött és rózsák, jácintok, orgonák, violák, szekfűk, szagos bokrok és jószagú nádak illata töltötte be a levegőt. Térdre hulltam és teli tüdővel szívtam be magamba az illatot. Éreztem, hogy költeni fogok, holdvilágról, rózsákról, illatos, bokrokról és szagos nádszálakról írok gyönyörűsép költeményt, tündérekről és szárnyas malacokról, rózsaszínű elefántocskákról, mindenféle efajta tündéri dolgokról, amik bennünket az isteni gondviselés folytán emberi életünkben ahová csak nézünk, körülvesznek. Hangosan mormoltam hát készülő versesmet, amikor is kivilágosodott Kao-Csen lakása, kinyílt az ajtó és megjelent abban maga Kao-Csen, a kertész. Hosszú ingben kijött az udvarra, botra támaszkodva és az ől felé figyelt. Szakállát badrozta a szél és hosszú haja lelógott szemébe. Nekitámaszkodott egy fának és fél kezével törölgette le homlokáról a patakozó verítéket.

— Gyere már be a házba, — kiáltotta a kertész felé egy hang, feleségének, a kövér Csiának a hangja. Még éjszaka is a kertet járód, hallhattad hogy ébren van a Panchó és vigyáz a virágokra. Panchó hűséges kutya és nincs rá eset, hogy közel engedné a virágokhoz a tolvajokat.

A kertész Kao-Csen hosszú lábaival körüljárta a kertet és ahogy az ől felé került, kényszerűségből, be kell vallanom, utánozni voltam kénytelen a Panchó kutya morgását, nehogy felfedezzenek és éjnek idején elzavarjanak. A bokrok közé bujtam guggoló helyzetben, vérszenen szűkültem és morogtam, hátsó részemmel dörzsölve az ől falát. Fél kezembe markolva csörgettem a láncot, aminek lármája betöltötte Kao-Csen kertjét.

— Gyere már be, — kiáltotta a kövér Csia és ő is megjelent a ház ajtajában, — nincs elég bajunk, hogy még éjnek idején is kint mászkálsz a virágok között?

— Beteg vagyok, — mondotta a hosszulábú kertész és nekítámaszkodott

egy hordónak a virágágyak között. Nem bírom már tovább ezt az életet, mindennap jönnek az árverezők, tele vagyunk adóssággal, a gazdának se tudjuk fizetni a bért és ezért a fejem már majd szétreped. Szédülök, — mondotta még és leült a fűbe a hordó mellé.

— Ha meghalnék, még el se tudnátok temetni, — mondotta kétségbeesve, — mindentünk a másé, mi lenne egyáltalán lelkeimmel ezen az idegen földön, ha itt eltemetnének, akár egy kutyát. Boldogtalanul kóborolnék idegen árnyak között, sehol se találám meg a helyem, ahol békésen nyugodhatnék. Itt fáj, — mondotta tompán Kao-Csen, a kertész és mellére mutatott.

— Gyere be és ne ostobáskodj, — mondotta szorongva Csiá és ő is le-guggolt férje mellé. Én a bokrok közül figyeltem füleimet hegyezve, az egész jelenetet.

Csiá hóna alatt megmarkolta Kao-Csent, a kertészt, de nagy súlyát nem bírta sokáig. A kertész végigdült a földön és világosan láttam, hogy kirúgja két hosszú lábát, kezével a földön kapar és vastag fogaival beleharap a fűbe.

— Gyere hát, — kérte újból a kertészt Csiá, de amint lehajolt hozzá, hirtelen jajgatni kezdett, összecsapta két kövér kezét és hangos óbégatással a ház felé szaladt. — Jaj, jaj, jaj, — kiabálta, — meghalt, jaj, jaj, jaj Ping-tei, Szen, gyertek. Jaj, jaj, jaj.

A ház ajtajában álmosan megjelent a kertész két gyermeke, egyideig tájékozatlanul az ajtóban álltak, majd leszaladtak a virágok közé a hangos óbégatás irányában. Én magam is felszedtem sátorfámat és trappoló lépésben elindultam a város felé.

A gazda a kertészt Reggelre már mindenki tudta, hogy felfordult Kao-Csen, a kertész. Mindenki erről beszélt, nem mintha

valami ritkaság számba ment volna, hogy valaki Trujillóban a fűbe harapott, megtörtént az mindennap éppen kétszer, de Kao-Csen, a kertész közszeretnek örvendett, keveset beszélt lefittyedt szájjal, ha valaki hozzáfordult, csak szótlanul simogatta hosszú szakállát, megfordult és hosszú lábain bement a konyhába, kihozott onnan egy darab kenyeret és átadta azt a kéregetőnek. Egész életét virágai között töltötte, ott piszmogott kora reggelől késő estig, míg fel nem kelt a hold. Ruhája, keze piszkos volt, de ennek dacára messziről illatos. Lassanként elajándékozgatta így egész keresetét, úgyhogy most, amikor felfordult, valóban nem maradt semmi utána.

Dél felé magam is kimentem a halottasházba újból. Már messziről láttam a Panchot, a harapós kutyát, aki egy féltucat lompos kutyától körülvéve álldogált a sarkon, amint megláttak, messziről rámvicsorították fogukat mindnyáján és vastag botomnak köszönhettem, hogy le nem tépték még rólam maradék rongyait. Ilyen egy kutya volt a Panchó, ahelyett hogy jötevő gazdája körül szorgoskodott volna, még most is rám acsarkodott. Csiá, a kertész felesége a ház előtti kis bambusz tornácon álldogált, ott volt kiterítve a halott, arról hajtotta el nagy légyecapóval a vad bögyöket. A gyenge szél felém sodorta a kertész szagát, amely tekintettel a nagy melegre, már nem volt kimondottan illatos. Amint a kertész felesége, Csiá meglátott a bokrok között, felém intett a nagy légyecapóval és hangosan kiáltotta nevemet. Kalapomat kezemben tartogatva hozzátroppoltam és tiszteletudóan üdvözöltem az özvegyet.

— Luis, — mondotta Csiá, az özvegy, — nem tudom mi lesz velünk. A városban mindenki tudja, hogy szegények vagyunk, van itt ugyan két temetkezési vállalat, egyik a sánta Pang-Huané, a másik Li-Fu-szun gazda tulajdonát képezi. Kétséges nagyon, hogy eltemetik-e szegény férjemet. Pénzünk nincs, ezért kétséges a dolog. Te a gazda megbízható emberei közé tartozól, Luis, mondotta siránkozva Csiá, egy pillanatra abban hagyva a légyecapkodást és könyörögre összekulcsolta két kezét és szememet úgy forgatta, akár

az üres tányérokat. Elmehegnél dicsőséges gazdánkhoz, és előadhatnád nevemben könyörgésemet. Hogy előlegezné a temetést nekünk, a koporsót, a gyantát, a sirásást és a gödröt, lassanként mindent megfizetnénk, fiam és lányom már nagyok és képesek dolgozni. Magam is megfeszíteném minden erőmet, dolgoznék, hogy minél előbb letörlesszük férjem temetésének költségeit. Szedd a nyakad közé lábaidat Luis, — folytatta a kövér özvegy, terád hallgat a gazda, tudja, hogy te milyen megbízható költő vagy, könyörögd ki a lelkedet, hogy férjemet eltemessék. Estére gyere vissza és éjszaka őrizzed a halottat. Holnap azután eltemetjük szegényt.

Nyakam közé szedtem a lábaimat és valami kis borraivaló reményében eltrappoltam a gazdához, akit éppen egyik üres telkének közepén találtam. Ott állt egy dombon szemben a széllel és szívtá sárga cigarettáját. Mély hajlongások közepette tolmácsoltam neki az özvegy kérelmét. A gazda összeráncolt homlokkal hallgatott, látszott rajta, hogy mélyen gondolkodik. Kis kezeit bölcs lassúsággal mozgatta zsebében.

— Azon gondolkodom Luis, — mondotta megvetéssel és átköpött fejem fölött, — hogy talán már közvetítőnek csaptál fel. Nekem valóban van egy temetkezési vállalatom, ami az én jogos tulajdonomat képezi, lovakkal, szemfedőkkel, mindenfajta színű és nagyságú, minőségű koporsókkal, ezen nem is lehet vitatkozni, ez köztudomás tárgyát képezi. Ha meghalt Kao-Csen, a kertész, nyugodjék békében. Legyen neki könnyű a föld és szelleme békén vándoroljon atyái szellemeinek társaságában. De mindehhez nekem egyebekben semmi közöm.

— Tiszteletreméltó uram, — kiáltottam földig hajolva nemes gazdánk előtt, — éppen ez az, amiről itt most szó esik. Temetkezési vállalatodnak pontos munkáját kéri tőled összetett kezekkel a kertész özvegye, temetést kér, gyantát, koporsót és sirgödöröt. Igaz, hogy most nem tudnak fizetni, de temetés után pénzzel teszik amijük van, dolgoznak hárman is érte és letörlesztik tartozásukat.

— Ellenségem vagy te nekem Luis, — mondotta elmélázva dicső urunk, Li-Fu-szun, a gazda és ráemelte két szemét, — ha azt akarod, hogy hitelbe adjak koporsót, gyantát, sirgödöröt egy halottnak. Mit vétettem én neked Luis? — tette még hozzá jámboran bölcs gazdánk és felhuzta kövér vállait.

Láttam, hogy tiszteletreméltó urunk jó kedvében van, megforgattam hát előtte még egyszer szemeimet, illegettem, billegtettem magam, akár egy koslató kutya, egyszóval minden erőmmel igyekeztem őt elhatárolásra bírni. A gazda egy kicsit még gondolkodott, majd így szólt:

— A temetést ha előlegezem is a kertésznek, Luis — mondotta és összeráncolta homlokát, — azt csak azért teszem, mert bízom benne, hogy a hátramaradottak tartozásukat az utolsó centig kiegyenlítik. Így valamivel többbe fog kerülni a temetés, de a koporsó, amit én adok, az legalább két évet kibír. A gyantának is jobb szaga van és a gödör is, amit ásatok, mélyebb. Holnap dél felé lesz a temetés, — mondotta tiszteletreméltó urunk, Li-Fu-szun, a gazda és kegyesen elbocsájtott.

Örömtől repeső szívvél trappoltam vissza a halott Kao-Csen házába, ahol az özvegy, a két árva és az egész szegény rokonság már kétségbeesetten várt reám. Nem akartak hinni fülüknek és amikor közöltem velük a jó hírt, a földre borultak mindnyájan és hangos szóval dicsőítették nemesszívű gazdánk áldott lelkiületét.

— Bizony pénz nem maradt szegény Kao-Csen után, — mondotta késő éjszaka a halottörzés közben Csiá, az özvegy, — ha nem esik meg dicső urunk szive rajtunk, be kellett volna szegény férjemet fordítani az árokba, olyannyira eszközök nélkül maradtunk. Adósságokat hagyott hátra, tartozunk a bérrel, adóval, magvakkal, öntözőcsappal, kannák és hordók árával, minden-nél. Ami itt van, ebből semmi sem a mienk. Nem is tudom mit teszünk, hogy

fel ne kopjon az állunk, — mondotta őszinte kétségbeeséssel Csiá és a hoszsuszarú legyverővel állandóan a halott orrára csapkodott, amelyet, ha csak egy percre is nyugton hagyott, elleptek a kövér legyek.

— Itt hozzák a koporsót, — kiáltottam másnap kora délelőtt, amint feltűntek a gazda emberei, diszes ruhákba öltözve, drapériákkal hónuk alatt és egy szép, sárgára meszelt koporsót tolva kis kocsijukon. Az özvegy kiállt a ház elé, hálálkodva az ég felé emelte mindkét kezét és hangos szóval dicsérte áldottlelkű gazdánk jószívűségét. Kao-Csant, a kertészt befektettük a sárga koporsóba, a gazda emberei bevontak néhány ládát vörös drapériával, meggyújtották a halott lábánál a gyantát és kinyitották a kaput. Hamarosan megtelt báméskodókkal az udvar. Én ékes szavakkal a halott érdemeit dicsőítettem, pásszoló rigmusokba szedve, éberem vigyázva rá, hogy nemes-szívű gazdánk nagy cselekedetéről is szó kerüljön. Így mult el a délelőtt és közeledett a dél.

Ekkor a nyitott kapuban, a virágzó bokrok és illatos nádak között megjelent a gazda. Homlokán a ráncok egybefutottak, szemeiben aggodalom ült és még a vak is láthatta rajta, hogy futva érkezett. Kissé megnyugodott, amint széttekintett és látta, hogy a temetés még nem vette kezdetét. Kezében vastag botot tartogatott és izgalmában egyik lábáról a másikra állt.

— Hol az özvegy? — kiáltotta az összegyűlt gyászolók feje fölött.

Csiá lassan előtpegett, mély meghajlással köszöntötte istenített urunkat, mindenki, aki ott volt mélyen meghajolt, csak az én torkomon akad meg a szó, holott hangos óbégatással kecses rigmusokban éppen az ő földöntuli érdemeit méltattam, nagy cselekedetét, a halott iránti jóindulatát és könyörületet szívét.

— Nem lesz temetés, — mondotta a gazda és szabadonlévő kezével megmarkolta a koporsót. A koporsó már le volt szögezve, benne legyek százai-val, akik benn döngtek a koporsóban, kétségbeesett zümmögéssel.

Csiá, az özvegy, úgy bámult a gazdára, mint egy bornyú, nyakát előre-szegezve és sűrűn pislogva.

— Nem lesz temetés, — ismételte a gazda, — legalább is az én koporsómban és legalább is mindaddig, míg a temetési költségeket és egyéb kiadásaimat előre meg nem fizetitek.

— Uram, — kiáltotta kétségbeesetten a kertész özvegye, — amit kíván, az merő lehetetlenség.

— Minden lehetséges, — válaszolta a gazda, egy pillanatra sem engedve el hatalmas kezével a koporsót, — különben is elég világosan beszéltem. Itt nincs helye vitatkozásnak, egyszerűen nem hitelezek. Nem estem azért teljesen a fejem lágyára, — kiáltotta, — hogy kihitelezzek egy értékes koporsót, sirgödört, drapériákat és gyantát egy olyan helyre, ahonnan nem látom viszsza soha míg ez a világ áll, a pénzemet. Félrevezetésnek lettem az áldozata, egyszerű félrevezetésnek, utánanéztam könyveimben és utánatudakozódtam illetékes helyeken, megtudtam, hogy Kao-csen, a kertész kifizetetlen adósságok hátrahagyásával halt meg, még kötelet kössek a nyakamba, kérdem én? — kiáltotta bölcs gondolkodású gazdánk és végignézett felháborodott pillantással a gyászoló tömegen.

— Ha ki tudjátok fizetni a koporsó árát, tovább folytathatjátok a temetést, ha nem tudjátok kifizetni készkiadásaimat, a gyantát, a sirásást, a gödört, a drapériákat és embereim kifizetett munkabérét, akkor egyszerűen elvitetem a halottat.

— Ó uram, ó uram, jaj, jaj, jaj, — kiáltotta az özvegy és kétségbeesésében úgy csapkodta össze két kezét, hogy azokon a bőr majd szétrepedt.

— Igen, — folytatta emelt hangon a gazda, — lefoglalom a halottat. Ehhez jogom van törvényeink értelmében, átkozottul félre lettem vezetve jóhiszeműségemben és vállalkozói spekulációmban. A jégre tétetem, addig amíg

ki nem váltjátok, amíg ki nem fizetitek készkiadásaimat, ki sem adom. Ott lehet tőlem a jégveremben akár tizenkét esztendeig is, végeredményben senki sem kívánhatja tőlem, hogy hitelezsek egy olyan családnak, akitől soha még ez a világ fennáll pénzemet vissza nem kapom. Nem baj, hogy le van zárva a koporsó, ha a koporsót is kifizetitek, így ahogy van a halott, bármely pillanatban megkaphatjátok. De amíg készkiadásaimat ki nem fizetitek, nem kapjátok vissza a halottat, nincs rá eset.

— Uram, — kiáltotta kétségbeesetten a kertész özvegye, Csia. — nincs pénzünk, mindent megfizetnénk a temetés után, minden ingóságunkat pénzzé tesszük, így most a halott lelke összevissza vándorol, nem talál nyugalmat, elveszti apáinak szellemét, egész tulvilági életében boldogtalan lesz és bánatában társtalan.

— Ez engem feltűnően kevésbé érint, — válaszolta könnyed bölcsességgel gazdánk és megvakarta vastag botjával hátaközepét, — ha kihitelezném egy ilyen bizonytalan helyre a pénzemet, úgy én lennék kénytelen összevissza vándorolni értékeim után, én lennék az, aki nem talál nyugalmat, én veszíteném el, ha nem is éppen atyáim szellemét, de mindenesetre pénzemet és nem lenne nyugtom ebben a földi életben.

— Fogjátok meg a koporsót, — kiáltotta oda diszes ruhákba öltözött cselédeknek, — úgy látom minden okos beszéd hiába. Fogd meg te is a koporsót, a drapériákat, oltásot el a gyantát, — kiáltotta még és rámmutatott vastag botjával. Én is, mi egyebet tehettem, szememet lesütve, bűnrészességem teljes tudatában megragadtam a koporsó egyik oldalát és lesegítettem az udvaron. A temetési gyülekezet felbomlott, sokan elszaladtak, mindenesetre szabad helyet adtak a drapériák lebontásának, a koporsó kivitelének és az összes temetkezési eszközök összerámolásának.

— Bármely pillanatban, ha együtt lesz a pénzetek, — kiáltotta vissza a gazda, — kiadom a lefoglalt halottat. Ne sokat siránkozzatok, sopánkodjatok, azzal nem győlik egybe a pénz. A halottat jégre teszem, úgyhogy nem kell miatta aggódnotok.

Nemes urunk, Li-Fu-szun gazda parancsára valóban megmarkoltuk a kocsit, amire egymás tetején volt koporsó, drapériák, gyantás csészék és egyéb temetkezési eszköz rámolva és megindultunk vele a rekkenő hőségben a gazda jégvermeinek irányában. Amerre elhaladtunk, kigyúlt az ucca népe, megugattak bennünket a kutyák és a legyek dühös rajokban követték irányunkat. A gazda komor pillantással szemében, ahol csak tehetett, rámhúzva egyet-egyét vastag botjával, de kissé megnyugodva haladt leghátul, mintegy diszesen bezárva a menetet. Arcáról csöpögött a veríték és fájdalmasan emelte a hőségben izzó talpait. De bölcs homlokáról már elsimultak a ráncok és egész isteni arcán nyugalom honolt. Mi, akikről a nagy forróságban szintén patakokban csurgott a veríték, bosszúnkban összevissza rángattuk a koporsót. Legszívesebben vettük volna, ha lefordul a kocsirol meghepereg az út porában. De a koporsó jól le volt zárva és biztosan haladt a kis targoncán a gazda vermének irányában. Így hát csak magunkban átkoztuk Kao-Csent, a kertészt, mint minden bajnak az okozóját és titokban szívünk legmélyén néma csodálattal adóztunk a gazda okos és bölcs szemfülességének mindannyian.

A SZOCIOLÓGUS ÖRÖME: „Angliában a különböző öngyilkossági nemek ma ugyanazt a sorrendet tüntetik fel, mint 1900-ban. Akasztás, vízbeugrás, ütőerek átmetésze, azután a gázzal történő mérgezés. Míg azonban húsz évvel ezelőtt még a gázzal történő mérgezés az öngyilkosságok 1 százalékát képezte, addig ma az öngyilkosságok nyolc százalékát teszi. Ez a tény szociológiai szempontból nagy jelentőséggel bír. Örülök, hogy közölhetem, hogy egy ezzel a kérdéssel foglalkozó könyv készülében van.” (The Spectator, London.)

A NÉMET NEMZETI SZOCIALISTA BÜNTETŐJOG

Irta: SZABÓ IMRE (Munkács)

Az új német büntetőjog vizsgálatánál több kérdésre derülhet világosság. Így elsősorban a jog, szűkebben a büntetőjog általános és különös vonatkozásaira, összefüggéseire a társadalommal; pontosabban: az adott gazdasági rend, államforma és jogrend kölcsönös viszonyára. Megvilágíthatnak azok az erők és az erőösszetevők aránya, amelyek a mai német büntetőjogot életrehozták; betekintést nyerhetünk így a jogrendek dinamikájába általában. S ha végül megemlítjük, hogy e vizsgálódással magára a fasizmusra is fény derül bizonyos mértékben, úgy egyuttal megadtuk azoknak a szempontoknak összességét, melyekből kiindulva vizsgálódásunknak irányt szabhatunk.

1. A gazdasági alap és jogrend összefüggésének hangsúlyozása ma már közhellyé vált. Ez az összefüggés azonban korántsem olyan egyszerű. Ha a gazdasági alap s az ezen alapuló politikai rendszer határozza is meg végső fokon a jogrendet, s az így kialakult jog vissza is hat az alapra; kettejük viszonya az egymásra gyakorolt kölcsönhatások sora a gazdasági alap végső fokon döntő befolyásának egységében.

A jogrendszer visszahatása, azaz rendszervédő funkciója azonban nem nyilvánul meg pusztán külsőleg végrehajtható kényszerben. A büntetőjog szabályainak biztosítéka nemcsak abban van, hogy az állam végrehajtó erejével azok betartását kikényszerítheti, de abban is, hogy e szabályok kötelező volta bizonyos fokig gyökeret ver az emberek tudatában. A büntetőjog így nem pusztán az állam erőszakfegyvere, hanem részben pszichológiai eszköz is, melynek segítségével a rendszer a büntetőjogi szabályokat, azok biztosítékát, vagyis: azok kötelző voltának tudatát magába az emberbe igyekszik helyezni.

A büntetőjognak ez az oldala, tehát büntetőjog, mint pszichológiai eszköz arra, hogy a polgárok az őket kötő szabályokat, illetve e szabályokon keresztül és ezeken túl azt a rendszert, amely e jogot szülte, elfogadják, — elsőrendű szerepet kap az új német büntetőjogban. A porosz igazságügyminisztérium által 1933 végén előterjesztett büntetőtörvény-javaslat hangneméből nyilvánvalóan látszik, hogy ez a széles tömegek számára készült fogalmazása a lényegnek.¹ Az egész tervezetben misztikus, nagyhangú jelszavak és fogalmak segítségével alig láthatóvá kódolták a jogi tartalmat.² Magát a törvénykönyv felosztását átalakították; a különös részt, mely az egyes büntetendő cselekményekkel foglalkozik, előrehozták azzal a megjegyzéssel, hogy a jogilag nem képzett néptársak részére természetes és célszerű, ha nem az általános, többé-kevésbé teoretikus részszel kezdődik a büntetőtörvénykönyv. A materiális javak védelme mindenütt utolsó sorban következik és a javaslat ki is jelenti, hogy „minden csoportban a szellemi, erkölcsi- és élet-javak megelőzik a gazdasági javakat”. Ez egészen tervszerűen történik s a szándék még nyilvánvalóbb akkor, amikor a javaslat más helyen azt ajánlja a törvényhozóknak, hogy a büntetendő cselekedeteket a népközösség számára való jelentőségük szerint csoportosítsák s az itt irányadó szempontokat a törvénykönyv szövegében emeljék ki: „a büntetőtörvénykönyv népszerűsége (Volkstümlichkeit) ezzel csak növekedne.”

A büntetőtörvénykönyv ilyen propagandisztikus jellege a német büntetőjog legeredetibb tulajdonsága. Ezzel a jól meggondolt pszichológiai fegyverrel a nemzetiszocializmus eléri célját: a jelszavakra, faj- és nép-közösség stb. kihangsúlyozására a német tömegek jól rezonálnak és elfogadják előre azokat a paragrafusokat, melyek tulajdonképpen ellenük irányulnak.

Az új német büntetőjog (és maga a német fasizmus) így nem pusztán erőszakon épül, de a német tömegek pszichológiáján is; a nemzetiszocializmus a német tömegekben levő misztikus, irracionális elemek húrjait pengeti meg. Így válik érthetővé a német fasizmus, mint tömegjelenség és ebben rejlik egyik legfőbb ereje.

2. Az a szándék, hogy a német tömegek pszichológiájára hassanak, tette elsősorban szükségessé egy új büntetőjog építését. Másrészt azonban a régi büntetőjog nem volt elég széles, sem elég rugalmas ahhoz, hogy a nemzetiszocializmus azt uralma védelmére felhasználhassa.

A jogrend változása ugyanis kétféle. Egy adott politikai alakulat belüli változik egyrészt egy meglévő törvény szerepe. A törvény bizonyos mértékig rugalmas — annyira, hogy az uralkodó rendszer ereje szerint annak keretében érélyesen, vagy kevésbé érélyesen léphet fel. Másrészt azonban ennek a rugalmasságnak is van határa s ha az adott törvény szerepe tovább nem feszíthető, az államrend annyira változott, hogy a régi törvény többé annak meg nem felel, akkor változik maga a törvény is.

Igy történt Németországban is: maguk a törvények változtak meg. A jogi normák ilyen változása (tehát már nem pusztán az adott törvény funkcióváltozásáról, de magának a törvények feltüntetéséről és újjal helyettesítéséről van szó) természetesen az alapul szolgáló politikai rend változásának eredménye. Ebből messzemenő következtetéseket vonhatunk le.

A fasizmus ezek szerint többé nem pusztán változata a polgári demokráciának. Ha mindkettő ugyanazon osztály uralma is, de uralmának különböző formája. Az uralkodó osztály maradt, — de változott az osztályok erőviszonya. Ennek kifejeződése a büntetőjogban az a tény, hogy a fasizmus, amely így a polgári demokráciától minőségileg különböző politikai rendszer, uralmának biztosítására új (s mint később látjuk majd, sokkal erősebb, durvább, elnyomóbb) büntetőjogot volt kénytelen kreálni, amelynek segítségével hatalmát biztosítani tudja: a proletáriátus védekezését, annak szervezkedését a büntetőjog segítségével megakadályozhatja.

3. Ha valamely büntetőjog jellegét akarjuk megállapítani, vizsgáljuk meg azokat a javakat, amelyeket védeni akar. A régi — a javaslat szerint: „individüalista-materialista, liberális-marxista, destruktív“ német büntetőjog által védett és az új büntetőjog által védett javak közötti arány adja meg majd a jogrend változásának *tartalmi* lényegét.

Itt azonban a megadott frázisok mögé kell nézni, hogy a tulajdonképpeni lényeget láthassuk. A javaslat szerint a liberális idők büntetőjoga az egyént védte, annak javait, vagyonát — s a közönséget csak azért, hogy az egyénnek érvényesülési keretet nyújthasson. Nem védte *elsősorban* a közösséget; középpontjában nem a néporganizmus, nem az állam, nem a család, „a népet eme szent sejtje“, nem a német férfi becsülete, véd- és munka-ereje, nem a német asszony anyja-ereje s nem is a német gyermek tisztasága állott.

E nagyobbára reklám-ízü kijelentések mögött első helyre az ál-

lam totalitásának védelme kerül. E címen nemcsak a külföldi „Greuelhetze“-ket büntetik, hanem az eddigi büntettek mellett főképp az új pártalakításokat, pótszervezetek alakítását és támogatását, mivel ezek „a legélesebb ellentétben állanak az állam totalitásának nemzetiszocialista felfogásával“. Egy paragrafusban az üzemek leállítását, a közszükségleti cikkeket termelő gyárakban sztrájkok szervezését sújtják súlyos büntetéssel. A választásokat és szavazásokat már csak mérsékelt védelemben részesítik azzal a megokolással, hogy a „mai „Führerstaat“-ban a választásoknak és szavazásoknak nincs többé olyan irányadó jelentősége, mint amilyent eddig tulajdonítottak neki.“

Az állam szuverénitását tehát igen erősen védik és különös megokolásokkal ugyan, de antidemokratikus szakaszokat iktatnak be; mindennemű védekezést a rendszer ellen lehetetlenné tesznek.

4. Második helyen következnek az ideális javak: a faj, nép, család elleni büntettek, vallástvédő rendelkezések.

A nemzetiszocialista pártprogram 4. pontja szerint néptárs csak német vérből származó ember lehet. Népközösség tehát elsősorban vérközösség. „Az elmúlt én-időnek az az állítása, hogy mindenki, akinek emberi ábrázata van, egyenlő, széttöri a fajt és ezzel a nép életerejét“, — mondja a javaslat: ezért a nemzetiszocialista állam feladata a fajkeveredésnek gátat állítani és odahatni, hogy a német nép életének jellegét az északi vér szabja meg (ez az úgynevezett *Aufnordnung der Rasse*). Első feltétel ehhez természetesen az, hogy zsidók, négerék és más színesek nem vehetők fel a német vérközösségbe.

Fajárulás tehát, ha egy német ember idegen vérközösséghez vagy fajhoz tartozóval (olyannal, akinek a német vérközösségtől való távoltartását törvény rendeli) — nemileg érintkezik s ezzel a német nép faji romlását és bomlását segíti elő. (Büntetendő ez még akkor is, ha az érintkezés fogamzást megelőző eszközökkel történik.) Aki a népérzést megsértve szégyenteljes módon idegen faj hozzátartozói-val érintkezik (például nyilvános helyen táncol), a népbeesület megsértésének büntetettét követi el. A javaslat példakép Északamerika déli államait hozza fel, ahol a színeseket élesen elhatárolják a fehérreklől. Mivel ma még sok tudós szól a fajkeveredés mellett, szükséges egy paragrafus, mely fajvesztélyeztetés címen bünteti azt, aki a német vérközösség tisztántartására és nemesítésére szolgáló rendelkezéseket támadja, vagy azok ellen cselekszik.

A faj jelentőségének ilyen kihangsúlyozása és annak ilyen erős védelme nyilvánvalóan arra szolgál, hogy a nemzetiszocializmus imperialista irányzatát fedje el s annak expanzív szándékait misztikus jelszavakba burkolja. Ezért a német faj kiválasztottságának hangsúlyozása, ezért a „*Nordische Rasse*“ elhivatottsága. Ennek az ideológiának gyökereit már Fichtének nemzeti messzianizmusában is fel lehet lelteni: a német nép már szerinte is „*Menschheitsvölk*“. Ez lenne a fajelmélet objektív funkciója. Wilhelm Reich az, aki megkísérli a fajelmélet szubjektív funkcióját felfedni.⁸ E szexuálpszichológiai magyarázat lényege az, hogy az idegen fajtól való elzárkózás azért történik, mert abban a szexuális érzéket látják s épp azzal állítják szembe a maguk szexuál-tagadó erkölcsét. Ebből az elzárkózásból kiindulva azután egy fokra állítják az elnyomott osztályt az idegen fajjal. Az azonosítás lényege tehát az, hogy „az idegen fajokkal való elkeveredés gondolata mögött az elnyomott osztállyal való nemi érintkezés gondolata rejtőzik“ — mondja Reich (ezt különben idé-

zett könyvében részletesen kifejti). Ez az érintkezés, elkeveredés a kispolgárság szigorú erkölcsi elhatároltságának megtörését jelentené; a családi ideológia bomlásának kezdetét; a kispolgárság materiális helyzetének megfelelően ideológiailag és erkölcsileg közelledne így a proletáriátushoz. Ez pedig az uralkodó osztály számára tömegbázisának megingatását jelentené.

A vallás szintén különös védelemben részesül, mivel a szexualitásgadó erkölcsön épülő családnak legfőbb védője. Ha azonban a javaslat ki is jelenti, hogy elsősorban a „mélyen a népbe gyökerezett vallásos érzést” kell védeni, védelmet mégsem nyújt minden felekezetnek, hanem csak az államilag elismert *egyházaknak* s csak ezek védelmére ad rendelkezéseket.

A család, az osztályállam struktur- és ideológia-gyára, természetesen ugyancsak fontos a nemzetiszocializmus számára. A család belsejében fejlődik félénkké, tekintélytisztelővé, engedelmessé, jámborrá a gyermek. A családban nevelődik a jó alkalmazkodó, kritikátlan minden ellenállás nélküli állampogár. A családon belüli hatalmi helyzetet megőrzi magában s később továbbviszi azt lefelé saját családjába, felfelé megtartja a viszonyt a felsőséggel szemben. A nemzetiszocializmus hatalmi kategóriáiba a család gátlásaival megakasztott polgár kiválóan beleillik. Érthető tehát, hogy büntetik már azt is, aki szóval, képpel, vagy írásban leszólja, becsmerli a házasság, törvényes anyaság, vagy jegyesség intézményeit.

Az erkölcsi javakat védő szakaszba tartozik az „érzelmi élet eldurvulása” elleni paragrafus, mely megtiltja a viviszekciót. Ugyancsak itt beszélnek a népizgatásról s többé már nem osztályizgatásról, mert „a nemzetiszocialista államban ennek (t. i. az osztályizgatásról) szóló rendelkezésnek) semmi jelentősége, mert osztályok többé nem léteznek, csak néptársak”. Ugyanitt védik az életet is és elvetik a magzatelhajtásnál a szociális indikációt s csak az orvosot tartják meg azzal, hogy „az életnek kelljen kitérnie gazdasági mérlegelek és gazdasági kényszer elől.”

Az ideális javak mögül tehát elő lehet hámozni azok valódi lényegét, amely abban áll, hogy a rendszer társadalmi berendezését védje: azokat az intézményeket, melyek a megfelelő lelki struktúrájú emberanyag megtartását és reprodukcióját célozzák. Hogy ez miért történik annyira burkolt formában, azt feljebb kíséreltük meg kifejteni.

5. Az egyén és a magántulajdon védelme — kihangsúlyozva — legutoljára következik. Itt azonban semmi lényeges változást nem kívánnak, legfeljebb az egyén munkaviszonyára vonatkozó rendelkezések kerülnek be a tervezetbe, de pusztán kerettörvényekként. A szerkesztők itt épp a törvénykönyv népszerűsége kedvéért totalitásra törekedtek.

A magántulajdon már nem jelentheti a dologgal való szabad bánást. A nemzetiszocialista büntetőjog a magántulajdont csak mint a népi vagyon részét védi és a „Gemeinnutz geht vor Eigennutz” elvét vallja — azonban csak jelszavakban. A szakaszok ugyanis mitsem változtak és maga a tervezet kijelenti, hogy ezt az elvet nem kell majd kifejezetten hangsúlyozni az új büntetőtörvénykönyvben, hanem elég, ha megszűnik benne az egyén vagyoni jogi védelmének középponti jellege.

Hiába keresünk tehát akár itt, akár más csoportban olyan előírást, mely a közt védené az egyénnel szemben. A büntetőjog individualista jellege tehát nem szűnt meg — s lényegében nem is szűn-

hetett meg; de még részletkérdésekben sem szabtak határt a frázisokban annyira lebecsült „én“-nek. A büntetőjog megmaradt e szempontból annak, ami volt és semminemű kollektív tendencia nem mutatkozik benne.

6. A tervezet általános előírásaiban hangoztatják, hogy az eddigi, u. n. *megsértő*-büntetőjog (Verletzungsstrafrecht) helyett inkább a *veszélyeztető*-büntetőjog lép életbe. Ez annyit jelent, hogy büntetjük már azokat a tetteket is, amelyek alkalmasak arra, hogy kárt okozzanak. A mérvadó ezentul a veszélyes „akarattevékenység“ lesz. A szubjektívizmus tehát helyt kap ebben a büntetőjogban; az alapvető szempont azonban semmiesetre sem ez. A szubjektívizmust csupán azért ismerik el, mert módszerül szolgál az egyén jövő tetteinek előrelátásához — s ez a szempont csak ilyen mértékben érvényesülhet.

Különben megmaradnak az u. n. objektív iskola konkluziójánál. Eszerint a büntetőjognak végcélja nem az emberek megjavítása, hanem a társadalom elleni cselekményekkel szembeni védekezés. Nem javítás tehát, de védekezés. A védekezés formája pedig az, hogy a bűnnel arányban álló büntetést szabnak. A javaslat szerint „egyedül a javak ellen vétkeken okozott veszély nagysága a mérvadó“. Ez a büntetőjog a legtisztábban megtorló büntetőjog. Ha a polgári büntetőjogrendszerekben (s az olasz jogászok indítványára az olasz büntetőtörvénykönyvben is) legalább a büntetés végrehajtásánál látható a tettes megjavítására irányuló törekvés, — itt ez teljesen hiányzik. Azt a szubjektivistát jelszót, hogy „nem a tettet, de a tettetest kell büntetni“, úgy értelmezik, hogy a tettetest a legerősebb büntetésekkel kell sújtani. A büntetés kiszabásánál általános megelőzés a cél, nagy és súlyos büntetésekkel elriasztó hatást igyekeznek elérni. A tettes egyéniségének legalább részben megfelelő büntetést — a liberális idők e követelményét — teljesen elejtik. Cinikusan azt állítják, hogy a tervezet visszaállítja „az egyvonaluságot az államnak a büntetett szembeni reakciójában“. Javító intézetek, a tettes megjavítása: ez kiesik ebből az egyvonaluságból azzal a megokolással, hogy ilyesmi doktrínér lenne — és az ilyen javító-, biztosító-intézetek „túl megterhelnek a népvagyoni“. A büntetések szigorúak legyenek; a testi fenyegetés is alkalmas bűnhődés és feleslegessé tesz a javaslat szerint mindenféle munkaintézetet, vagy hasonlót. Tisztán megtorlás: ez a cél.

7. A nemzetiszocialista büntetőjog jellege azonban nem is lehet másféle. Az árutermelésen nyugvó társadalomban a büntetést is mintegy lemérik és megkeresik a neki arányosan megfelelő büntetést. Erre mutat az is, hogy a beszámíthatóságot fokozatonként értékelik; teljes egyenértéket (azaz büntetést) érdemlőnek csak a teljes beszámíthatósággal elkövetett büntetett tartják; a kevésbé beszámítható tettetest enyhébben, a beszámíthatatlant egyáltalán nem büntetik. Ha azonban a vezető szempont a társadalom legteljesebb védelme s ezen belül az egyén megjavítása (tehát a társadalom számára értékes tétele) lenne, akkor intézkedéseket kellene hozni a kevésbé beszámíthatók és beszámíthatatlanok ellen is. A polgári büntetőjogi irányok azonban megőrzik árújellegüket s céljuk az arányos megtorlás marad.

A büntetőjogi teóriák azonban látszólag mégis a megelőző-javító büntetőjog irányába fejlődtek. A pozitív iskola a „punitur ne peccetur“ elvet írja zászlajára. Eszerint tehát a büntetőjogi teóriák fejlődése parabolát írt volna le, melynek vonala a régi klasszikus meg-

torló büntetőjogból kiindulva a pozitív iránnyal emelkedett emberibb magasságokba és a német büntetőjoggal hullott vissza a megtorláshoz.

Az emelkedés azonban csak látszólagos volt. A demokratikus idők büntetőjoga sem adta fel tulajdonképpen a megtorlás elvét s azért büntetett, quia peccatum est. Igazi lényegét (amely különben egész természetesen abból a körülményből folyt, hogy a demokratikus idők is árutársadalom volt, ahol a dolgok összemérése volt a rendszer) azonban elfedte s a liberális időknek megfelelően igyekezett a büntetés végrehajtásánál bizonyos javító-hatást elérni.⁴ A polgári büntető-reformok hypokriták voltak, mert alapjában nem változtatták meg a büntetőjogrendszer lényegét; így javító szándékuk is csak igen kis részben lehetett eredményes.⁵

Ezzel körülbelül megszabtuk az új német büntetőjog helyét a büntetőjogi teóriák fejlődéstörténetében.

8. A köz védelmének jelszava alatt felhagynak minden jogbiztonsággal. A „nullum crimen sine lege” eltűnik; nemcsak a törvénykönyvben foglalt tetteket lehet büntetni; helyt kap az analógia és megfelelő paragrafus hiányában más szakasz is használható per analogiam. Az objektív jogbiztonság megszűnik tehát; de nem csak Németországban, hanem — a javaslat szavával élve — a totális államokban általában (Német-, Olasz- és Oroszország) és a bírák öntudata lesz az egyetlen irányító eszköz.

A demokráciában az állam büntetésre való joga másik oldalon kötelezettséget is jelent. Az állam csak a büntetőtörvénykönyvben foglalt tettekért büntethet. A jog szerződésjellege tehát abban áll, hogy a büntetőtörvénykönyv egyik oldalon az állam jogát foglalja magában (jus puniendi), a másik oldalon a polgárok garanciáját jelenti az állami büntetőhatalommal szemben: garanciát arra, hogy másért nem büntethetők, csak a törvénykönyvben foglalt tettekért.

A polgári demokrácia halálával azonban ez a szerződés-jelleg megszűnik, amennyiben az egyik fél számára, a polgároknak a büntetőjog többé semmilyen biztosítékot nem ad. Pusztá utasítás lesz a bírák részére, melyet az állam ad kezükbe keretként. Ez a jelenség ugyanugy észlelhető Német- és Olaszországban, tehát a fasiszta államokban, mint Oroszországban. Azonban különbséget kell tenni az azonos jelenség különféle tartalma között. Német- és Olaszországban a büntetőjog egy kisebbség hatalmi eszközeinek egyike; ez a büntetőjog (épp a rendszer következtében) nem tehet egyebet, mint megtorol. Oroszországban a büntetőjog viszont a többség érdekeit védi és középpontjában (ugyancsak az alapul szolgáló rendszer következtében) nem a megtorlás, de elsősorban javító szándék áll. Egyik helyen tehát a joggarancia megszűnt a legerősebb megtorlást teszi lehetővé; másutt viszont a jogbiztonság megszűnik, hogy helyét átadja egy, a többség érdekeiért küzdő büntetőjogrendszernek, amely ellenfeleit emberségesen megjavítani igyekszik.⁶

9. Ha most befejezőkép' értékitéletet akarnánk mondani a nemzetiszocialista büntetőjogról, akkor ítéletünk különböző lenne aszerint, hogy milyen szempontból ítéljük meg ezt a büntetőjogrendszert. Engels írja Feuerbachjában, hogy ha egy jogrend és így egy büntetőjogrend ki is fejezi azt a gazdasági alapot, melyen épül, történhetik ez a körülményekhez képest jól is, rosszul is. Nos, ebből a szempontból a német büntetőjog határozottan jó; a rendszert, misztikus irracionális mógött rejlő durva osztályerőszakjával jól fejezi ki és jó keret is annak védelmére. A megokoltan s ravaszul

fogalmazott jelszavak mögött azonban hiába keresünk humánusabb, haladottabb, az eddigi büntetőjogi tapasztalatokra épített s azokat a köz javára fel is használó jogrendet. A nemzetiszocializmus itt is a legdurvább erőszakot, s minden ellenkező jelszava mellett: a barbárságot jelenti.

¹ „Nationalsozialistisches Strafrecht“, Denkschrift des preussischen Justizministers, R. v. Deckers Verlag, Berlin, 1933. — (A javaslatot eddig csak részleteiben fogadták el, de egyrészt nem kétséges, hogy így, vagy ebben a szellemben készül el az új, teljes nemzetiszocialista büntető törvénykönyv, — másrészt e javaslat annyira jellemző kifejezése a nemzetiszocialista ideológiának, hogy nyugodtan vehetjük vizsgálódásunk alapjául.) — ² Mutatványul álljon itt egy részlet a javaslat bevezetéséből, melynek frázisai különösen újságírók számára igen alkalmasok: A liberális idők jellemzésére ezeket írják: „A csirázó élet, tehát a jövő nemzet-védelmének az eltörlése“ (értsd: harc a magzatelhajtási paragrafus ellen), „a nép vallásos érzésének kigunyolása Isten fiának gázmaszkával történt ábrázolása által.“ (Georg Grossz híres rajzára céloz itt a javaslat), hazaáruló agyagnak a nemzeti becsületérzést sértő termékei, mint egy „Remarque-é“; mindez — horribile dictu — lehetséges volt a polgári demokrácia idején. — ³ Wilhelm Reich: Massenpsychologie des Faschismus, Kopenhagen, 1933. Különösen „die Rassetheorie“ c. fejezet. — ⁴ Nathaniel Cantor, amerikai professzor szerint a német, 1927-es büntető törvény-javaslat büntetővégrehajtásra vonatkozó részét javító és nevelő szándék, de magát a büntető törvénykönyvet a megtorlás jellemzi. (Strafzweck und Strafvollzug, Monatschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform, Februar, 1933.) — ⁵ Az említett Cantor professzor szerint: „a büntettnél a büntetővégrehajtás éppenúgy összefügg a diagnózissal, mint ahogy a betegségeknel a thérapia összefügg vele. A bűnözés okainak ismerete nélkül nem lehet a megszüntetéseért fellépni.“ (u.o.) A polgári büntetőjog azonban pusztán megtorol s nem igyekszik a bűnözés okait megszüntetni; a büntetővégrehajtásban így nem is tudhat javító hatást elérni, mégha ezt programjára tűzi is. Itt a polgári büntetőjog-felfogás alaptévedése, hogy a büntetőjog alapja és a büntetővégrehajtás közötti összefüggést, illetve különbséget nem látja. — ⁶ A demokrácia és jogbiztonság kérdését részletesen külön tanulmányban tárgyaljuk majd.

B É R E S E K

Irta: SELLYEI JÓZSEF (Vágsellye)

Szétmegy a hír a majoron: fölmondott a bérlő.

Szétmegy a hír a hosszú frontba épített lakásokban, bekukkant a nyomorúságba az apró ablakokon, muskátlik között; az istállóba a kövér tehének közé. Hajszolt emberek érdekébe vág a hír, kilenc család sorsa már csak kálimpál a levegőben, hogy a biztonságos talajról lehulljon a semmibe.

A két csődör szomszédságában áll Kordács Karó és Benka Jozsó.

Beszélgetnek:

— Hogy kilencnek.

— Ki lesz?

— Nem tudom még.

Jozsó sóhajtozott. Szőke volt, de már barázdaszántott, sötét volt az arca, csak a szemei kékek, szeliden kékek. A haja, az már nem volt semmilyen színű. A hajának a színe elmaradt mellőle valahol, vagy lehet, hogy már odaadta a négy ivadéknak, hogy legalább ennyijük legyen az apjuk életéből.

Karó újra szólt:

— Istentudja, ki lesz.

— Valaki lesz...

— Az úr mondta, hogy kilenc komenciósna fölmond.
 — Mikor?
 — Reggel, amikor zabot faszoltam.
 — De mért? Hogyan lesz aztán? Hiszen így is majdnem megszakadunk a majoron. Kevesen vagyunk.

— Azt mondta, hogy neki nem köllenek olyan emberek, akik száz könyvbe vannak beírva, szerződéssel, meg betegsegélyzővel, meg istencsudájával.

— Hát milyenek?

— Akikért nem köll fizetni, csak a napszámot.

Fáradtság volt Jozsóban. Láta, jól látta ezt a sorsot: spórol az úr. Fölmond a béreseknél, mert könyvekbe vannak írva. Nem vonhatja le a fizetésük felét akármikor. Szabad embereket akar. Olyanokat, akiket akkor fogad föl, amikor köllenek neki, de akkor is küldi el őket.

Az egész major tudta ezt.

Az egész major tudta, hogy micsoda semmi erő az, hogy szerződésen és könyvekben a nevük.

Hirtelen fölérezte Jozsó, hogy addig, amíg még kimondja a bérlő a kilenc nevet, addig még szét fog nézni közöttük, hogy kiválogassa közülük a kilencet.

Nekifogott a pucolásnak.

Tisztára kefélt a két lovat, estig el se mozdult mellőlük.

Este az istállóba jött a felesége, a Kacsena.

— Vacsorázni se jössz?

— Még nem.

— Milyen dolgod van még?

— Vendégek vannak az úrnál.

— Hát aztán? Máskor is voltak.

— Hátha az eszükbe jut, hogy befogassanak...

— Hát megkeresnek otthon, ha parancs van. Mint máskor.

— Most azt nem lehet.

— Hát?

— Itt köll lenni, amíg le nem feküsznek ők is.

— Mért?

— Hogy amint kijön a parancs már készen is legyen a munka abban a percben.

Leült a kissekre és ott virrasztott az istállóban kilenc óráig. Akkor jött a parancs:

— Befogni!

Két perc múlva már készen állt a fogat.

A parádés kocsi dicsekedett:

— Olyan tündérekét fogok éjszakára behozni, hogy az angyal csak kismalac hozzá képest.

Jozsó megvárta, hogy visszajöjjön a fogat. Nem akarta, hogy az ágyán keressék őt, hanem amint jön a parancs, már végre is legyen hajtva abban a percben.

A kövér úr beszélt:

— ...Megfigyeltem ezeken a napokon a munkát, de azért igazságos lesznek. Arra jöttem rá, hogy az öregebb emberek hanyagabbak a dolgukban, de hát hova kergessem az öregeket ebbe a bizonytalan világba? Hát mondom, hogy emberséges vagyok: a legfiatalabb kilencnek mondom föl. És ne mondja senki, hogy lelkiismeretlen vagyok és nem az év végén mondom föl: ősszel, hanem a tavasz előtt. Tavasszal csak könnyebben talál munkát a fiatal munkaerő, ha életrevaló. És még egyet biztosítok ezeknek is: az a kilenc, akinek

fölmondok, az aratóm lehet az idén azért. Annyit már nem keres, mint amennyi a komenció, de mégis megkeresheti nálam a télirevalót. Hát azt mindenki láthatja, hogy nem akarok én senkit éhhalálba kergetni, de nem bírok annyi embernek biztonságos kenyeret adni, nem tudok honnan ráfizetni erre a bérletre.

Aztán arról beszélt, hogy gazdasági válság van, hogy alacsony a gabona ára, sok az adó, nagy a ráfizetés a majorra évről-évre.

Azok a béresek, akikben megbizonyosodott, hogy ők fölmondást kapnak, már nem is hallgatták a szavait, elkullogtak a közeléből.

A többiekben fölszabadult a szorongás, hát tisztelettel hallgatták. Bólongattak, mintha vele éreznének.

Az ügyvédi irodában nyulánk, barna fiatalember ült az írógép-asztalkánál, az ujjai ide-oda szaladgáltak a billentyűkön.

Bátortalan kopogás után belépett az ajtón egy görnyedt, csizmás ember, levette a sapkáját és megmutatta, hogy bár úgy néz ki ő, minthogyha negyvenéves volna, mégiscsak huszonöt, egyidős az írógép-nél ülő emberrel.

Az írógép-nél ülő ember fölkiáltott:

— Karino!

Csöndesen szólt a csizmás:

— Együtt jártunk iskolába...

— Igen. Nem nagyon törted magad a tanulás után, egyszer el is mondtad nekem, hogy mért: példát mondtál, azt, hogy a vasuti ör fia sokat tanult és az erőlködéstől megsüketült. Volt benned huncutság, no. Hát most hogyan élsz a majoron?

Kizuhogott a kínlódásából a szó:

--- Már sehogyan.

Fölvillant a másik arc:

--- Neked is fölmondott?

---Föl.

--- Gyerekeid vannak?

--- Nem vagyok nós.

--- No, akkor nem sok a veszitenivalód.

--- De sok.

Kérdő tekintet.

--- Nem az én nevem volt a szerződésen, hanem az apámé. En dolgoztam helyette. Hát a vak embernek mondott föl.

--- Most mit akarsz csinálni?

--- Nem tudom, lehetne-e pörölni? Mert nem az év végén mondott föl. Ilyen alapon.

--- Csak magad pörölnéd?

--- Nem. Mind a kilencen.

--- Ők hol vannak?

--- Az uccán.

--- Hidd be, őket, addigra itt az ügyvéd is.

Karino kiment.

Amikorra kilenc ember behozta a kínlódását és a gyámoltalan akaratát, addigra a szemüveges, fiatal ügyvéd már bent volt az irodában és a nyulánk fiatalembertől ismerte a helyzetüket.

Nem is tartott soká a tanácskozása velük. Papírt vett elő és kiszámitotta:

--- Féléves komenciót kapnak és megkeresnek az aratással is valamennyit. Akkor március egytől már nem a béresei, de ott lakhatnak őszig. Ha pörölik, akkor megadja az egész komenciót, de nem ad aratást és már március egytől kidobálja magukat a lakásból. Gazemberek az ilyenek, de mégis

úgy csinálják, hogy lázadást ne szítsanak a majorban. Ugy csinálják, mintha még a magukéból adnának.

Keserőség gyűlt az emberekbe, mert nem láttak utat, amelyiken visszatérjenek a biztonságba, még hogyha olyan gyatra is, mint a fekete béreskenyér.

A vak ember ráért gondolkozni, hát megmondta Karinónak:

--- Elmész az úrhoz.

--- Minek?

Suttogóra vált a hangja:

--- Nem is az úrhoz előbb, hanem a Körtéshöz. Ugy mész, hiszen a lányával jóban vagy és valahogyan ellopod a pártigazolványát. Aztán elviszed az úrhoz.

Szívenütötten bámult Karino.

--- Minek?

--- Dobja ki azt! Téged vegyen vissza.

--- Két gyereke van... — védte az embert Karino.

--- Neked vak apád! De nem is a fontos. Hát nem akarsz te megnősülni? Ha komenciód nem lesz, akkor mire? Mi?

Két napig kínlódott magával Karino, hogy mégis megválassza az utat, vissza a kenyérhöz.

Ellopta Körtés pártigazolványát, a bérlőhöz vitte.

--- Te visszakerülsz vak apáddal --- mondta a bérlő.

Harmadnapon kihirdette a bérlő:

--- A nevek nem maradnak véglegesek. Hat embert kiváltk, mert hiába mondtam, hogy sajnálom a házas embereket, ha a házas emberek nem sajnálnak engem. Azt még megbocsájtottam, hogy hitványabbul dolgoznak, mint a fiatalok, de azt már nem, hogy a főnnálló társadalmi Rend ellen szervezkedtek. Hát ezeket dobom ki! Aki nincsen megelégedve a sorsával nálam, hát legyen az uccán. De hogy embernek mondjanak, az aratást azoknak is megadom...

Végérvényes volt.

De egymásnak uszította az embereket, hogy egymást túrják ki a biztonságból, hogy egymást árulják be, ha van rá ok, ha van rá mód.

Állt a nagyhasú előtt Kende Bali.

--- No kire tudsz valamit? --- kérdezte az úr.

--- Angyal Belóra.

--- Rosszabb, mint te?

--- Rosszabb.

--- Te cucilista voltál.

--- Nem is tagadom. De Angyal Beló meg hét méter búzát adott el ősszel. Nem is volt búzája vetve, csak kukorica a komenciós földjén.

--- Lopta volna?

--- Honnan vette?

--- Ki vette meg tőle?

--- A... i kereskedő.

--- Visszakerülsz, ha a kereskedő ugyanezt mondja.

--- No, az mondja.

--- Hát visszakerülsz. Akkor!

Állt a nagyhasú előtt Borka Dávid.

--- Te kire tudsz valamit?

--- Tudok is.

--- No.

--- Rám azt mondta a Karkó Laco, hogy egy méter kukoricát loptam, ami 100 korona. De Karkó Laco három hold földet árendál a faluban, hát a majori lovakon dolgozza be. Hát nem többet lop ő mint száz koronát egy évben?

--- Gazemberek! --- sziszegte az úr.

--- A Szilaj Fero is...

--- No, csak mondjátok! Most ismerem meg én csak a majoromat.

--- Ismerje meg! Ha az egyik árulkodhat kisbűnű emberre, a másik is árulkodhat a nagybűnű emberre.

--- Rendet teremtek itt! Fölmondok az összes embernek! Itt én rendet teremthetek az ilyen tolvaj bandában.

Most áll a küzdelem, hogy utálkozzunk rajta.

Mégis belőlük fog kinőni a szebb világ fája.

Mert ha már mind leváltották egymást a ferde bűnösségben, akkor kezdet köll fogniuk és egybeülekezve köll kilépniük.

HENDRIK DE MAN REVIZIÓJA

(A belga szociáldemokrata munkaterv)

Irta: SANDOR PÁL (Budapest)

Vannak, akik azt állítják, hogy Hendrik de Man a *Psychologie des Sozialismus*-ban kifejtett antimarxista álláspontját későbbi munkáiban de különösen a legutóbbi, 1933-ban megjelent *Die Sozialistische Idee*-ben revideálta és — mint ő maga aposztrofálja — „az egykori eretnek vizsgálatért volna a marxista egyház kebelébe”. (Soz. Idee. 5.) Alapítják ezt a véleményt pedig nem is annyira arra az újbóli gyakorlati tevékenységre, amelyet de Man a belga munkáspártban kifejt — mert hiszen a II. Internacionálé pártjához tartozandóság és abban vezetőszeret vitel még nem kötelez Marx tanainak elfogadására — hanem inkább de Man említett könyvének egyes kitételeire, mint pl. hogy „minden társadalmi fejlődésfolyamat dialektikus természetűre vonatkozólag Marx alapfelfogásának helyessége igazolódik” (Soz. Idee 10.) vagy hogy „a marxai társadalomszemlélet dialektikus módszerének termékenysége még egyáltalán nincs kimerítve” (u. o.), stb.; továbbá arra, hogy a polgári kultúra szellemtörténetének leírásánál minduntalan kénytelen visszamutatni gazdasági-termelési jelenségekre, — vagy arra, hogy a reformizmust és bürokráciát olykor alig kevésbé kemény szavakkal illeti mint pl. az orosz forradalmat.

Mi ebben a kérdésben magának de Mannak az álláspontja? Elsősorban a tiltakozás, — amiben nem is lehetne kivetnivalót találni. Mert egyrészt de Man Marxot nem cáfolni, hanem félretolni, aktualitását elveszettnek, elavultnak deklarálni, legjobb esetben hivatását betöltöttnek feltüntetni igyekezett. Másrészt szellemtörténeti fejtegetésekben nincs olyan polgári tudós, aki ne volna kénytelen tudomásul venni a társadalom-gazdasági miliőt, — de nem mint meghatározót, hanem mint párhuzamos jelenséget, a kultúra színterét, hasznos, gyümölcsöző mellékszempontot. Ennél többet azonban de Man sem tesz, — amennyiben módszere marad, ami volt, a pszichológia s nem a történelmi materializmus. Ideológiai jelenségekben ellentéteket felfedezni és nem ellentmondásokká, tehát értéktelenné nyilvánítani pedig még nem dialektika, — vagy ha az, akkor legfeljebb hegeli, de nem marxai. S végül: a bürokrácia bírálata egymagában még egységfrontképesség sem tesz.

A tiltakozásnak a formája az, ami feltűnik. De Man ebben a könyvében is kijelenti: „a „marxizmusról“, melynek „legyőzését“ a Psychologie-ben képviseltem, ma sem vélekedem másképp mint akkor” (Soz. Idee 5.) ám: hogy ehhez a vélekedéshez fokozott jogot formáljon, még tovább megy Marx és a marxizmus szembenállításában: szerinte a „marxizmus“ Marx történetfilozófiájából vulgáris racionalizmust, a társadalmi dialektikából lapos miliőelméletet, az osztálystratégiából érdekopportunizmust csinál (u. o); viszont, ha Marxot most közelebb érzi magához, az nem rajta, hanem Marxon mulik: közben megjelentek Marx hátrahagyott munkái, a Deutsche Ideologie egyes ismeretlen részei és közgazdasági-filozófiai kéziratok 1844-ből, „amelyek a marxi alkotás képét lényeges vonásaiban megváltoztatták” (10). Ezáltal fej-jogosítottnak érzi magát arra, hogy a dialektikus materializmust részekre bontsa és szembeállítsa a szerinte helyes „fiatal marxi“ dialektikus realizmust” a szerinte helytelen „későbbi marxi“ „kauzális materializmussal” (11). A végcél a közismert reformista tétel: ha Marx ma élne, — de Man lenne.

Ehhez a végcélhoz különféle utakon igyekszik eljutni. Az egyik az, hogy a tiltakozás nem a cáfolás, hanem az önálló állítás mezébe öltözik: Van választóvonal Marx és de Man között, — mondja — de a választóvonal össze is köt, közös érintkezési felületet ad és amit Marx véghezvitt a közgazdaságban, ugyanazt a munkát igyekszik teljesíteni ő a kultúrfronton. Ez a párhuzamos feladat az időnek és tárgynak megfelelően szükségszerűen különbséget kell, hogy felmutasson: de nem revizionizmusról, nem reformizmusról, hanem reformációról van szó (6). A marxizmus tagadása, a „nem“-nek ez a „pszichológiai ütése“ szükséges antitézise kellett hogy legyen e reformáció, mint szintézis lehetővé tételére. A Psychologie des Sozialismus a negáció, — a Sozialistische Idee a negáció negációja, a szintézis; nem tagadása, hanem betetőzése Marxnak.

El lehetne itt mondani, hogy a Psychologie-nek nincs negatív jellege, hanem nagyon is szintetikus, — az antimarxista érvek és ezek alátámasztására alkalmasnak vélt „tények“ magasabb, módszeres szisztémája és kérdezni is lehetne, hogy micsoda „tények“ voltak azok, amelyek pozitív elméletének alapjául szolgáltak és rövid pár év alatt szertehullottak a világválság következményeképp. Bernstein és a többi reformisták „tényei“ legalább pár évtizedig tartották magukat, a „reformációra“ sürgető tények pár esztendő leforgása alatt szétporladtak, s ugyanakkor a csaknem évszázados marxi tények régi fényükben ragyognak.

De lényegében nem erről van szó; hanem arról, hogy de Man ezzel a munkájával, a Soz. Idee-vel lezártnak tekinti élete egy periódusát: „Most, amikor erre a kérdésre (mi a teendő?) megtaláltam a választ, amely legalább annyira terjed, hogy visszaadja saját tevékenységemnek a célbizonyosságot, búcsút veszek elméleti irodalmi munkásságomtól, hogy ismét elfoglaljam azoknak a sorában a helyem, akik nem annyira a szocializmus tudományos megalapozásával, mint inkább annak gyakorlati megvalósításával törődnek” (12.)

Innen indult ki és most ide tért vissza. A kiindulópont: 1909, a belga munkáspárt dilemmája, hogy résztvegyen-e egy antiklerikális blokkban és egy liberális kormányban. De Man akkor Louis de Brouckere oldalán állt, a „marxista“ szárnyon, amely a kormányban való részvétel ellen küzdött és speciálisan de Man a belga reformizmus ellen, amelynek szerinte (H. de Man: Die Eigenart der belgischen Arbeiterbewegung. Ergänzungsheft zur Neuen Zeit, No. 9. 1911. III. 10., 17. lap) az az elmélete, hogy nincsen elmélete. A szakszervezeti jelenség és szövetkezeti kapitalizálódás ellen a „marxista“ elmélet Kautsky által fent élével küzd, hogy pár évvel később, 1914-ben sovinszta lendülettel önként jelentkezék katonának és nemzeti hősként harcoljon Németország ellen. E „dialektikus ugrás“ egy időre nyakát szegte

„marxista“ tevékenységének. A „theoretikus elmélyedés“ és tanulmányutak (Amerika, Németország) következtek, melyek gyümölcse a *Psychologie des Sozialismus*, *Der Kampf um die Arbeitsfreude*, stb., — és — egyelőre — záróköve a *Sozialistische Idee*. A szintézis teljes: újból a belga munkáspárt élén (mellesleg egyben a belga Nemzeti Bank „tudományos konsultense“), valóságos világrészeket, a filozófia egét és a háború poklát bejárva, mint Faust, hogy megmentse a munkásság lelkét. Előbb a boche-izmustól, utóbb a bolsevizmustól.

Mert ez a lényege a *Sozialistische Idee*-nek. Nem a marxizmushoz való visszatérés az ő, „megtérése“, hanem visszatérés az imperialista frontra, amely most nem a német határnál húzódik, hanem a dolgozók lelkében. Az ellenség itt bent van — idézi de Man Liebknechtet, de ezt többféleképpen lehet érteni.

Es de Man így érti: „A válság a népjóléti szocializmus illúzióját kegyetlenül szétrombolta. Aki a reformerek között forradalomellenes volt, az ma többé nem reformista, hanem konzervatív. Aki a reformra való törekvést komolyan gondolta, az forradalmár lesz, minthogy a mai fennálló renden belül nem lát lehetőséget a reformra“ (Anna Siemsen, — idézi de Man: *Soz. Idee*, 304.) A reform megváltó erejében való hit, a szocializmusha való belenövés elképzelése a válság és fasizmus árnyékában elvesztette a forradalmi mozgalmat letartó erejét. A tennivaló tehát „a reformista akciómódszerekből a radikálisba való átmenet“ (327) megteremtése, de úgy, hogy „a reformizmus zsákutcájából való kijövetel egyúttal létrehozza annak a legfontosabb feltételét is, hogy az antireformizmus is kikerüljön a polgárháborús romantika zsákutcájából“ (341–342.)

Az első lépés ehhez de Man szerint a munkáspártok gyakorlati minimál-programja és az elvi maximálprogramm közötti ellentétének, a végcél és eszköz elválasztásának megszüntetése. (327.) Sőt általában: a programok megszüntetése. A program helyét el kell hogy foglalja a terv (328.) A terv, amely „mint a szocialista akció új fázisának kifejezője és jelképe azt jelenti, hogy a termelési rend megváltoztatását közvetlen követeléssé kell tenni“ (u. o.) Ez a megváltoztatás bizonyos sorrendű szocializálást jelentene, de nem úgy, mint ahogy Adolf Löwe nevezte, hogy a kapitalista csuka-tóba néhány szocialista pontyot eresszenek, hanem fordítva „néhány szocialista csukát a kapitalista ponty-tóba kell beleereszteni“, mert ezáltal a „pontygazdaság egészségessé válik“ (331.) Nehéz e képies beszédhez nem asszociálni a Macdonald-i elméletet, mely szerint csak az egészséges gazdaságot lehet társadalmasítani s így Macdonald és de Man egységfrontot alkotnának a válságba jutott kapitalizmus egészségessé tételére. E processzus véghezvitelére de Man megfelelő munkatársakról is gondoskodik: „a mostani termelő és pénzügytechnikai körökből“ (331.) rekrutálódó emberek volnának ezek, akik szívesebben dolgoznának az új uraknak, mint a „résztvényeseknek, felügyelőbizottsági tagoknak és vezérigazgatóknak“ (u. o.), különösen akkor, ha szocializálás nem a bürokratikus államkapitalizmus kompetenciájának kiterjesztését, hanem „az osztálytársadalmat felforgató igazi társadalmasítást jelenti, amely a szocialista szakszervezetek oldaláról a termelők hozzászólási jogát és a szocialista szövetkezetek részéről a fogyasztók hozzászólási jogát szervezi“ (328.)

A második lépés az, hogy ennek a tervnek minden részletében kidolgozott elgondolásnak kell lennie, úgy, hogy az „mint kormányprogram azonnal kivihető legyen“ (329). Minthogy pedig e terv szerint csak „a bank és hitel-szervezet, közvetlen utána pedig a nagy kapitalista kulcsiparok társadalmasításáról van szó, amelyek már a monopolista koncentráció stádiumába léptek és azokban az országokban, amelyekben a nagybirtokosok osztálya még megvan, a nagybirtok kisajátításáról“ (328), — fennmarad a gazdaság egy

tekintélyes privátkapitalista szektora, amelyet ellentétben az orosz „rosszuliskerült kísérletezéssel“ (332), nem liquidálni, hanem épp ellenkezőleg „lehetőleg fenntartani, sőt kiépíteni kell“ (u. o.) Mi más ez, mint a válság következtében bajba jutott bank- és hitelszervezetek „államosítása“ a Hitler-előtti Németországban, a tönkrement iparvállalatok államosítása Olaszországban és a szabad szektor, a kispolgárság mint tömegbázis gazdasági megerősítésének programatikus törekvése az összes fasiszta szociálpolitikákban? És aztán: bizonyára nemcsak abban, hogy egyrészt a „szocializálás“, másrészt a kispolgárság megerősítése, kinek a javára és kinek a terhére történik, hanem abban is van dialektikus különbség, hogy mindezeket kik hajtják végre. Ezért lesz a de Man-féle terv harmadik lépése „egy akcióprogram kidolgozása, amely egyúttal a még opposzióban álló szocialista mozgalom számára a lényeges agitációsprogram és a hatalomhoz jutott mozgalom számára a lényeges és közvetlenül kötelező kormányprogram volna.“ (334.)

Ne elégedjünk meg a kit-kinek problémájának a felvetésével a fasismus és szociálfasiszmus viszonyára való utalással; ne kutassuk most azt sem, hogy rész-szocializálás, a társadalmi struktúra egészének meg-nemváltoztatása csak a kapitalizmusnak a hasznára és erősítésére válik, mit a ponty-gazdaság példájával egyébként, mint láttuk, de Man is elismer, — hanem gondoljuk végig a de Man tervét és vizsgáljuk meg a kérdést, amelynek megválaszolása tulajdonképpen az előfeltétele minden további „tervnek“, a hatalom meghódításának a kérdését. Mert aligha hisszük, — bár de Man pl. a fenti mondatában is igyekszik a kettőt legalább szinonimaként használni, — hogy de Man az esetleges munkáskormányokat a hatalom meghódítóiként tekintené. A kisebbségi kormányról, amelynek az élete a polgári többség kénye-kedvének mulik, de Mannak is megvan a véleménye; a diktatúrát elveti. Megmarad tehát számára egyedüli utnak a demokratikus többség, — az a demokrácia, amelyet a kisebbségben maradt kapitalizmus is komolyan vesz és respektál és túri, hogy a szocialista többségű parlament és kormány a szocializálási törvényt végre is hajtsa és elvegye tőle a termelőeszközök monopóliumát. Ha de Man ezt így leírná és ezt vallaná, akkor azt kellene mondanunk az Úr szavaival: hódolat illeti őt, nem bírálat. Azonban: éppen arra kell a terv-theoria, hogy erre a kérdésre ne kelljen nyíltan felelni, hogy ez a probléma kikapcsolódjék a munkásmozgalomból, hogy behunytt szemű ugrás legyen a jelenből a jövőbe. Egy hiatus, amelyet a jövő elképzeléseinek konkrét vágyától elvakult hívő ne vegyen észre. Az a hiatus, amely fennáll az opposzióban lévő tervkovácsolók és a hatalmon, tényleges hatalmon lévő, nem megsemmisített, hanem önmagát készségesen megsemmisítő ellenhatalom fölött lebegő szocialista kormány között.

De a teljes elhallgatás nem volna egészen célravezető. Hogy ez a hiatus ne érződjék fel a gondolkodó, a theoretikus számára sem, ahhoz bizonyos mellékvágányok szükségeseek. Az egyik mellékvágánya a de Man-i államelmélet, a másik a szocialista embernevelés problémája. Az állam ugyanis de Man szerint nem az uralkodó osztály hatalmi szerve, mint a marxizmus tanítja, — nem is osztályok fölötti organum, mint a polgárság igyekszik bizonyítani, hanem, ha már kell egyáltalán osztályviszonylatokról beszélni: a két osztály, a proletáriátus és polgárság között lévő szervezet, amelyet az intelligencia, mint külön önálló osztály reprezentál. „A hatalom összes funkcióit ma már az intellektuelek gyakorolják — írja (Intell. u. Soz. 33.), — de idegen érdekek szolgálatában. Mily könnyen rájöhetnének a gondolatra, hogy ezeket a funkciókat arra használják ki, hogy a hatalmat is — legalább is sokkal több hatalmat, mint amennyiük van — saját maguk számára vegyék igénybe.“ Ez az elmélet, amelyet pl. avval akar alátámasztani, hogy az 1924-es Macdonald-féle munkáskormány mint kisebbségi kormány egy napig sem maradhatott volna hivatalában, ha az intelligencia döntő része (tehát nem a polgárság)

fair play-t nem adott volna neki" (Pych d. Soz. 288.), egyfelől megakadályozza azt, hogy a „terv” megvalósításának lehetővé tételére a cselekvés ne az állam ellen irányuljon, „a kapitalista gazdasági rendből szocialistát alakítani” ne abban álljon, hogy „az államtól a hatalmat elvegyük, amivel ma rendelkezik, sem pedig a hatalmat meghódítsuk, amit az állam ma a kapitalista gazdaság fölött gyakorol” (Soz. Idee 343.) A „terv” elfogadása és követése tehát egyértelmű lenne az állammal való szembenállás megszüntetésével, ami de Man szerint annál is inkább elérhető, mert hiszen „a munkásság joggal láthatja a demokratikus államban az ő harcának támaszát” (Psych. 360.), nem beszélve arról, hogy „a szocialisták egész Európában a tulajdonképpeni államfenntartó párt lettek” (u. o.)

S ha már most úgy áll a dolog, hogy „az intelligencia a tulajdonképpeni kormányzó osztály a mai társadalomban” (I. m. 294.), akkor igazán egyszerűvé válik a probléma, hogyan alakuljon át a kapitalista társadalom szocialistává: ennek az intelligenciának kell szocialistává válnia. Hiszen ma is „a kapitalizmus kevésbé a kapitalista osztály uralmát, mint inkább a kapitalista gondolkodásmód uralmát jelenti” (296), ezt a gondolkodásmódot kell tehát megváltoztatni, szocialistává tenni, s akkor megváltozik, szocialistává lesz maga a társadalom is. Éppen ezért a hangsúly nem a gazdaságon és politikán van, hanem a kulturán. A kettő között ugyanis az a különbség, hogy az előbbieket az intézmények, az utóbbi pedig az ember megváltoztatására irányul. „Arról van tehát szó, hogy a viszonyok megváltoztatását az emberek megváltoztatásával kell elérni, nem pedig mint az intézményes akciónál az emberek megváltoztatását a viszonyok megváltoztatásával” (Soz. Idee 14.) Ennek az utnak nemcsak elméleti, hanem gyakorlati jelentősége is van: a gazdasági-politikai harc mindig avval a céllal indul, hogy „az ellenféltől valamit elvegyen. A munkáskulturmozgalom nem egy fennálló tárgyért történik, hanem a környező világon tullekvő elképzelt célért” (15.) Magyarul: igyekezzünk úgy szocialista világot teremteni, hogy az a kapitalizmustól ne vegyen el semmit, hogy az a kapitalistáknak ne fájjon, azt észre se vegyék.

A csendben-szocializmusnak ez az az elmélete, amelynek megalapozása után de Man szerint csak a tett következhetik (343). El is következett és pedig kellő sikerrel. A tett volt a belga szociáldemokrata munkáspárt (POB) 1933. dec. 24–25-i kongresszusán a de Man által kidolgozott terv elfogadása, — a siker: hogy a II. Internacionálé 1934. májusi felhívásában ezt a tervet, mint azt az utat ünnepli, amelyen a szociáldemokráciának a jövőben haladnia kell. És siker: mert ezzel a tervvel a POB vezetői egyelőre feltartóztatták a párt fenyegető kettészakadását, amit nem tudott megakadályozni sem az angol munkáspárt, sem a francia szociáldemokratapárt, a német emigrációs SPD számtalan frakcióra bomlásáról nem is beszélve. (E. Varga-Bericht, 1934. V. 28.)

A kongresszusi terv azokon az alapelveken épül, amelyeket de Man a Sozialistische Idee-ben kifejtett. Ugynevezett „vegyes gazdasági rendszert” kíván megvalósítani, egy szocializált gazdasági szektort (hitel- és bankszervezet, kulcsiparok) és egy magángazdasági szektort. Ez utóbbi fasizálási tendenciáira már de Man könyvével kapcsolatban rámutattunk; ki kell azonban emelnünk egy esetleges „szocialista kormány” e szektor tőkései számára kilátásba helyezett szép terveit: Nemcsak hogy „megmarad a szabadverseny mai rendszere, sőt meg kell szabadítani a monopolkapitalizmus minden bilincsétől.” (A belga szocialista párt munkaterve, Népszava, 1934. I. 10.), — hanem feltétlenül szükséges még „a mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi profit stabilizálása” (u. o. Népszava, 1934. I. 12.), valamint „olyan állampénzügyi politika” (eredetiben „adópolitika”), amely a költségvetésnek a felélénkítő gazdasági forgalomból származó többleteit arra használja fel, hogy a termelésre és kereskedelemre nehezedő állami terheket (eredetiben „adókat”)

csökkenthesse" (u. o.) A közép- és kiskapitalistákról tehát szeretettel gondoskodás történik. Lássuk most, hogyan dönti meg a terv a nagykapitalisták gazdasági hatalmát, hogyan veszi köztulajdonba a bankokat és kulcsiparokat, hogy áll a dolog „a kisajátítók kisajátításával?” A terv elsősorban is Állami Hitelintézet létesítését írja elő, hogy azután „mindazokat a részvényeket erre az intézetre ruházzák át, amelyeknek átvétele szükséges ahhoz, hogy teljes befolyást biztosítsanak számára a hitelmonopóliumot jelenleg együttesen élvező nagy bankszervezetek vezetésében... A szükséges részvények megszerzése vagy egyszerű átruházással való közérdekből végrehajtott kisajátítással történik. A kártalanítás az Állami Hitelintézetet terheli" (u. o. Népszava, 1934. I. 10.) E terv bírálatára sokak számára talán elegendő is volna idézni L. Delsinne-t a „Peuple” 1933. dec. 1-i számából, aki szerint „a tervet nehézipari és pénzügyi körök bizonyos szimpátiával fogadták”, mindamellett három rövid megjegyzést a magunk részéről is hozzá akarunk fűzni: 1. Ez a kártalanításos kisajátítás nem egyéb, mint a fentebb említett, a Hitler, Mussolini és Roosevelttel által végrehajtott állami szanálása a bajbajutott bank és ipari vállalatoknak. 2. Bármily nagymérvű ilyen kisajátítás sem érinti a kapitalista társadalom strukturáját, aminthogy a vasut, posta, stb. állami kezelése nem jelenti a szocializmus kezdetét, sem az, ha „közérdekből” pl. vasutépítés, városrendezés vagy akár telepítés céljaira is történnek „kisajátítások”, mindaddig, amíg az állam szerepe és az osztályokhoz való viszonya ugyanaz marad. 3. E kisajátítás csak a tökemozgást a profit irányába segítené elő, azt, hogy a válság következtében éppen a nagyiparok üzemeik kapacitásának kihasználatlansága folytán kellő rentabilitást elérni nem tudván állami segítséggel mobilizálják beinvestált tőkéiket a magángazdasági szektorban való elhelyezkedésbe, amelynek „növekvő produktivitásáról és növekvő rentabilitásáról” (Népsz. I. 10.) is gondoskodni kíván a terv, — vagy külföldi értékekbe való vonulásba, amelyek bántatlanságát a terv kifejezetten előírja (u. o.)

Azonban legyünk igazságosak: a terv nemcsak a kis- és nagykapitalistákról kíván gondoskodni, hanem mindenkiről, aminthogy a POP pártvezetősége a tervelfogadó kongresszus után „felhívást intéz nemcsak a munkásosztályhoz, hanem minden társadalmi osztályhoz, amelynek tagjai a gazdasági nyomorúság következtében szenvednek. Felszólít minden jóakaratu embert párt- és felekezeti különbségre való tekintet nélkül, hogy csatlakozzon ehhez az akcióhoz. (Népszava, 1934. I. 6.) És de Man, aki valamikor éppen a POB-nak a klerikálisokkal szemben elfoglalt toleráns álláspontja miatt volt ellenzékben, mintegy dokumentálni akarván nem a „marxista pártegyház”, hanem az anyaszentegyház kebelébe való megtérését, kongresszusi beszédében még külön ki is hangsúlyozza: „Az eszme nevében kell azokhoz fordulnunk, akik ma ellenséges pártokhoz tartoznak. A liberálisokat, nem a pártot, hanem az embereket, közreműködésre szólítjuk fel. Elmehetünk az őszinte katolikusokhoz és megmondhatjuk nekik, hogy munkatervünkben a pápai enciklikák gondolatai is megvalósulnak.” (Népszava. I. 6.) S ha már most a terv megadja az egyháznak is, ami az egyházé, joggal felvetődik a kérdés, hogy mit kíván nyújtani a terv — a munkásságnak. De Man fenti beszédében megemlíkszik a munkanélküliekről: „A mai rendszer válságából új helyzet támad. A munkanélküliséget állandósítja és a proletárság negyedik rendjén kívül megteremt az ötödik rendet, a munkanélküliek rendjét. Az a veszedelem fenyeget bennünket, hogy a szervezett munkásosztályon kívül olyan társadalmi réteg keletkezik, amelynek érdekei nem azonosak a még rendszeresen dolgozó munkások érdekeivel” (u. o.) Minthogy éppen ennek a veszedelemnek, már t. i. a munkanélküliséggel járó radikalizálódásnak a megakadályozására készült a terv, természetes, hogy a tervben magában a munkanélküliekről, a munkanélküli segélyről, a munkanélküliség intézményes gazdaságpolitikai megszüntetéséről egy szó sincsen. De Man azonban legalább az előbeszédben

nem hunyhat szemet az előtt, hogy a „munkanélküliség következményeit (a munkásság kettészakadását) a munkanélküliség megszüntetésével kell elhárítani.” (Népszava, I. 6.) Psychológiai elméletéhez hiven azonban e probléma megoldását nem gazdasági, hanem erkölcsi és lelki síkban látja. A munkanélküliek körében terjeszteni kell azt a gondolatot, hogy a munkanélküliség mérséylet a józan ész ellen és ezért kell eltűnnie” (u. o.) Nem sokkal biztatóbbak azonban a munkában levő munkások számára tartogatott tervek sem: lényegesen kevesebbek, mint akár a Carta del Lavoro, akár a hitleri 25 pont vagy a Roosevelt-i munkakódex ígéretei és amellett lényegesen könnyebb meg nem tartani őket amazokénál. Mindössze két pont foglalkozik kifejezetten munkáskérdéssel, a „Terv általános célkitűzései” 4. és 8. pontja: 4. „Munkapolitika, amelynek célja a munkaidő leszállítása és a bérék szabványosítása munkaszervezési hivatal felállítását útján: a szakszervezetek törvényes elismerése, paritásos döntőbíróóságok, kollektív szerződések, bérminimum megállapítása.” 8: „Olyan szociálpolitika, amely a költségvetési fölöslegek felhasználásával megalkotja a társadalmi biztosítás teljes szervezetét az alkalmazottak és a munkáltatók kellő hozzájárulásaira építve.” (Népszava, I. 12.)

Mi ebben a szocializmus vagy legalább is az új társadalomra való törekvés, — nem is kérdezzük. A szociálpolitikának ez a programja, amely a kapitalista gazdálkodás fölöslegeire épít a válság kellős közepében még a jövőbeli kilátásokat illetőleg is rosszhiszeműségre vall és egyszerűen elárulja, hogy semmi egyéb, mint kapitalista szociálpolitika, a polgári társadalom olyan manővere, amely úgy ad, hogy elvesz, és amellett letartja, elaltatja az ellenszegülő erőket. Nem nehéz ezt az elaltatási szándékot az egész tervből kiolvasni, de aki nem tudná, annak de Man nyíltan is megmondja: „Ily körülmények között (ha t. i. minden figyelem a tervre koncentrálódik) azt hiszem, hogy az egységfront kérdése magától el fog tűnni.” (Varga-Bericht.) De beszél ő világosabban is: „Mit tudnak a szélsőbaloldaliak a terv ellen vetni? Hogy egy vegyes gazdaságot készítsünk elő? Erre csak azt felelhetjük, hogy mi Belgiumban ott kezdjük a vegyes gazdaság megteremtését, ahol ők odaát abbahagyták” (u. o.) És hogy teljes legyen a megtévesztés, a terv lezögezi: „A Szociális Kutatások Bizottsága részletesen mérlegeli ezeknek a célkitűzéseknek a megvalósíthatóságát és kidolgoz egy ötéves tervet, amelynek alapján a belső fogyasztóképesség legalább 50 százalékos emelkedését három év alatt, a 100 százalékos emelkedését öv év alatt el lehet érni.” (Népszava, 1934. I. 12.) N. B. nem anno 1934-től, hanem majd akkortól kezdve, öt év alatt, amikor a belga szocialista párt „minden alkotmányos eszközzel” folytatott küzdelemmel „minden jóakaratu ember támogatásával párt és felekezeti különbség nélkül” (Népszava, I. 6.) a kormányra, illetve (bocsánat) a hatalomra kerül.

Viszont helytelen volna ezt a tervet, mint utópiát tekinteni. Sok tekintetben nagyon is a jelent foglalja magában és pedig a tényleges helyzet pszichológiai lecsapódását, túlkörződését a demagógia prizmáján keresztül. Mert pl. a terv büszkesége, a baloldali manőver főoszlopa, a vegyes gazdaság rendszere már ma virágjában van Belgiumban. A Belga Munkásbank (BBT) és a kapitalisták birtokában levő közös textilvállalatok, bányák, építővállalatok, vegyigyárak, sőt gyarmati vállalatok, amelyeknek a részvényeit a tözsdén jegyzi és amelyek igazgatóságában a szociáldemokratapárt, szakszervezetek és szövetkezetek vezetői együtt ülnek a belga fináncióke nagyjával, ideális megvalósulását mutatják a vegyes gazdálkodásnak. És ebből a szempontból egyáltalán nem megokolt az a pánik, amelyet a fentemlített Belga Munkásbank márciusban bekövetkezett összeomlása és az állam által végbevitt szanálás formája kiváltott. Ellenkezőleg: a terv megvalósulásának igen gyors és frappáns etappeját kell látni benne: azzal hogy a belga kormány a szanálás céljaira a szövetkezeteknek 150 millió frank kölcsönt nyújtott, azzal,

hogy ennek ellenében a párt és szövetkezetek összes ingó és ingatlan vagyonát, a brüsszeli, genti és a többi ipari centrumok büszke „népházait“ zálogként lefoglalta és pénzügyi tevékenységük fölött ellenőrzést gyakorol. — mindezzel megvalósította a „hitelélet és kulcsiparok“ egy jelentős részének társadalmasítását.

S ezen a ponton már mutatkozik is a terv előnye: ugyanazt, amit a német és osztrák polgárság csak puccsal és fegyverrel tudott elérni, t. i. a munkásintézmények vagyonának „nacionalizálását“, a belga polgárságnak, a de Man-alkotta terv utmutatásai szerint, sikerült békésen, vér és vas nélkül, egyszerű pénzügyi operációval véghezvinni.

A Belga Munkásbank bukása tehát nem „élő cáfolat“ a de Man-i tervre, mint ahogy sokan még a baloldalon is felfogják, hanem igazolása. És egyben utmutatás arra a francia, holland, dán, magyar szociáldemokratapártok részére, melyek szintén hozzáfogtak, hogy megalkossák a maguk „munkatervét“, hogy hogyan kell elébemeni a fasizálódásnak és beágyazni magukat szellemi és anyagi javaikkal a fasiszta kapitalista államtestbe.

SZERGEJ JESZENIN VERSEIBŐL

Fordította: KOVALCSIK PÁL (Turócszentmárton)

EZÜSTÖS ÓRÁN

*Ezüstös órán, mikor az éj
Sötét ujára fűzi a holdat,
Vajjon a bolondos fülemüle
Szerelmesen kinek dalolhat?
Tud-e most valaki szeretni még?
Mikor minden szív kormos tűzben ég.
S bár mindannyian ifjak vagyunk
Új kapukat nyitogatunk.
Eldobáltuk a ritka szavakat,
Csak az erő nyitja a zárait.
Mit jelent a nap s a csillagmíriád?
A lázadt sokaság arany folyamát.
Mit jelent India? Tolsztoj mit ér?
Értelmük fölött átesapott a szél.
Most a kézrubonyos, ifjú emberek
Magasabbak, mint a csillagos egek.*

ALLATOK ÉS EMBEREK

A t e h é n

*Az öregségtől fogai kihulltak.
Sok év szarvára száz rovátkát vésett.
Az ittas csordás egyre csak ütötte
A réten kint, hol csöndben letelepedett.*

*Szíve már csak nyugalalmat óhajt, —
S az istállóban egerek kínozzák.
Valaha rég kcsi borja is volt,
Fehér lábu, rózsás orru jószág.*

De anyjától eltépték szegénykét.
Pusztá lett szíve és a zöldelő rét.
A fűzek alatt karókra feszítve
Lengette a szél a borja bőrét.

Jövőre már elindítják őt is
Az örök csöndbe, akárcsak a borját.
Kötelet hurkolnak vén nyakára
S a vágóhidra este elhurcolják.

Lehet, hogy akkor majd a gyöngye pára
Szarvát a földnek vetve ellenáll.
Most álma zizzenő levelű gallyakon
És ringó mezőn fűtengerén száll.

A r ó k a

Törött lábbal vonszolta magát
És sután botlott sötét üregébe.
A szűz havon piros gyöngysorként
Villó csikban hullott el a vére.

A dörrenés percében imbolyogva
Szemében az erdők tántorogtak.
A szél reá tört lobogó hajával
És sodrán pengő serétek kopogtak.

Fölötte a vergődő sötétség
A lucskosan rőt estébe bukott.
Fejét riadtan kapta jobbra-balra.
Nyelve vérző sebére fagyott.

Majd sárga farka bénán lehanyatlott.
Orra, mint a halvány répa sápadt.
Rothadt levél szaga szállt a holddal.
S üregében vére ömlött, áradt...

K u t y á k

Ó kutyák, kutyák gyertek közelebb,
Bujtassátok kezembe orrotok.
Ideje volna talán, hogy a hold
Ne nyalogasson felhőt, csillagot?

Kancák tépett bendőit a felhők,
Sötétlen uszó hollóseregek.
Kutyatestvérek, kutyatestvérek,
Megszomorítottak az emberek!

Ha majd az éhség üstökömbe tép,
S a nyomoru falak közt megjelen
Elfogyasztom a fél lábamat
S a másik felét tinéktek vetem.

Nem térek az emberekhez vissza,
Inkább köztetek végezem.
Véreim kövel nem tudom megdobni,
Nem emelem testvérré a kezem.

ELHAGYTAM A SZÜLŐI HAZAT

Elhagytam a szülői házat
S a kéklő fűvű Oroszországot.
A parti nyárfák felett a három csillag
Anyám fájdalmát ébren tartja ott.

A hold aranylő békaserege
Tündöklök a tónak méla álmán.
Az ős szájak almafavirágként
Ömlenek el jó apám szakállán.

Nekem messze, s sokat kell dalolnom,
Utam innen messze élvezet.
Halványkék Oroszország, téged
Rezgő lombú nyárfák őrzének.

Ők átölelik öregedő kérged
S csökjuk hulló lombodra suhan,
Oroszország sudár még és büszke
S nyugtalan akárcsak jómagam.

WERNER SOMBART, VAGY AZ ÖRDÖG SZEREPE A KÖZGAZDASÁGTANBAN: „Csak, aki az ördög hatalmában hisz, értheti meg azt, ami az utolsó másfél évszáz alatt Nyugateurópában és Amerikában történt...”

Az út, amire a sátán az embereket terelte, világosan követhető: Az ördög egyre szélesebb körben lerombolta az emberek tulvilágba vetett hitét...

Az ördög a hű embert istennel való hasonlatossága téveszméjénél fogva ragadta meg — eritis sicut Deus — és meggyőzte arról, hogy minden egyes elegendő ésszel rendelkezik ahhoz, hogy önkényes cselekvése révén az összesség jólétét idézze föl s az emberi együttélést értelmessé tegye. A „szabadság” mámor ez! A liberalizmus ideológiája!

Az ördög megtanította az embert egy raffinált technikára, amivel tényleg „csodákat” művelt...

...Napjaink embere nem tudott ellenállni az ördög kísértésnek... A mű kezdetét vette a régi kijelentés szerint: „legyetek termékenyek és szaporodjatok” s egyszerre az európai államokban az ember száma megduplázódott, sőt megháromszorozódott: ahol 1800-ban csak 180 millió lakott, 1914-ben már 450 millió élt...

Természetesen ez az első virágzás mégis kissé mesterséges volt s magában hordta fergét: a növekedés ugyanis nem a természetes termékenység fokozásának köszönhető, hanem egy trükknek, amit a modern technika nyújtott: ez kapcsolatban az orvostudomány és a higiénia „haladásával” azt eredményezte, hogy a halálesetek száma csökkent... s a népesedésszám emelkedett, anélkül, hogy a születések száma nőtt volna, — emelkedett a természetes kiválasztás nélkül, minnek következtében a fajok megromlottak s a népek elaggottak...

És — csodálatos csodálatosság! — mindenki az egyre hosszabb élet várományosa lett. Nyugateurópa minden országában emelkedett az életkor várható határa... A kinyilatkoztatás egy része: „hogy hosszú életű légy a földön”, így beteljesedett. (Hogy azonban ez az országnra és a birkára egyként vonatkozik-e, azt nem kérdezték!)“ (Werner Sombart: Deutscher Sozialismus. Charlottenburg, 1934.)

KULTURKRÓNIKA

A ZSIDÓ FASIZMUS

A zsidó fasizmussal a politikai köztudat alig foglalkozik még. Ez érthető is. Zsidóság és fasizmus! Szinte elképzelhetetlen, hogy ez a két tényező, amely élethalál-harcot látszik vívni, fegyverközösségben jelentkezessék a társadalmi küzdelem planche-án.

De, dolgozzék bár a zsidó fasizmus bármennyire a köztudomáson kívül is, a tényleges helyzet az, hogy ez a fasizmus, amelynek revizionizmus a hivatalos neve, a földkerekség legjelentősebb, leglendületesebb imperialisztikus-militarisztikus mozgalmi közé tartozik máris s fog tartozni, miután rendkívüli méretekben fejlődik, különösen a jövőben. Jellemző számadat, hogy a Párisban székelő revizionista pártnak 1925-ben, amikor hivatalosan megalakult, még csak 500 tagja, illetve harcosa volt. Ez a szám 1927-ben 8.436-ra, 1929-ben 18.000-re, 1931-ben 55.848-ra, 1933-ban 96.816-ra s ez évben már 150.000-re ugrott fel. Ez a kimutatás, legyen bármilyen tekintélyes is, nem tükrözi vissza hiven a revizionizmus erőállományát, mert a párt a 150.000 bejegyzett tagon kívül 350.000 ugynevezett szimpatizánssal kalkulál még s ez a két csoport cimbén és jellegben teljesen azonos, legfeljebb a tagdíj-kérdés választja el őket egymástól.

Még inkább rávilágít a revizionista párt ugyyszólván félelmetes mivoltára a párt katonai alakulatának, a Brith-Trumpeldor-nak és az ehhez tartozó ifjúsági szervezetnek, a Betar-nak ereje. Ezek a kimondottan és kihívóan militarisztikus csoportok valóságos hadseregeket tömörítenek, egyedül a Betar taglétszáma felül van már a 70 ezren: 70 ezer fanatizált, barna ingbe bujtatott, fegyelmezett, kiképzett ágyú-töltelék, éppen olyan vak lángban égve, mint Hitler és Göring ifjú nácijai s éppen olyan esztelen elszántsággal készzen arra, hogy az adott pillanatban kihurcoltassák magukat a vágóhídra.

A revizionizmusnak ehhez a belső erőállományához 30 napi-, illetve hetilap, hatalmas tőke s csomó más eszköz tartozik még.

A külső erőállományt pedig az az örömteljes s gyakorta áldozatkész támogatás jelenti, amelyet a legkülönbözőbb államok s kormányok nyújtanak nekik.

*

A tulzód zsidó nacionalizmust alapjában a világháború szülte. A nagy hullászsűségletben a szembenálló hatalmak kétségbeesett versengésbe kezdetek fegyvertásakért. Emlékeztet, hogy Ludendorff, a darabos, korlátolt és eszelősen zsidógyűlölő német tábornok a Lengyelországba való bevonulásnál An maine Jiden megszólítással bocsátott ki kiáltványt a középkori gettók zsidajaihoz. Reszkethegett a generális keze, amikor a kiáltványt, amelyben az elnyomott zsidóság felszabadítójaként jelentkezett, aláírta: de, vélhette a germán szoldateszkának ez a mintaremeke, lövészárók-martaléknak jók lesznek a pajeszosok is.

A lengyel zsidók azonban nem állottak kötélnek, mert rossznak látták az üzletet: azért, mert egy antiszemita tábornok maine Jiden-nek szólítja őket még nem érdemes fűbeharapniok. Egyebekben is, Ludendorff jobban gyűlölte a zsidókat, mint amennyire rajongott hazájáért. Így azután előbb szabadította rá a mocskos lengyel gettókra a porosz antiszemitizmus áldásait, mintsem a zsidó légiók megalakultak volna. A maine Jide-k szétugrottak, mielőtt puskaport szagoltak volna.

Szerencsésebben operált ezzel szemben az angol imperiálizmus, amely nem ravaszdi és átlátszó kiáltványokkal, hanem komoly üzleti ajánlattal fordult a zsidókhoz: a zsidó légiók ellenében felajánlotta Palesztinát, mint nemzeti otthonát. A zsidó ágyútöltelék toborzását elsősorban Wladimir Jabotinski, a zsidó fasizmus jelenlegi „Führer”-re vállalta. „Itt a történelmi óra, hogy karddal a kezünkben, az angol hadsereggel vállvetve harcolhassunk a zsidó államért!” — mondotta proklamációjában. A légiók, amelyek részint lelkes és regényes önkéntesekből, részint kényszerverbuválással beöltöztetett, menekült orosz-lengyel zsidókból állottak, javarészt elvéreztek a Galipoli félszigeten, Ber Seba-nál, Jeruzsálem mellett.

Az angol imperiálizmus, a véráldozat ellenszolgáltatásaképpen, 1917 novemberében kibocsátotta a Balfour-deklarációt, amely Palesztinát zsidó nemzeti otthonnak nyilvánította.

Ezt a deklarációt a brit imperiálizmus annál könnyebben, annál szívesebben adta ki, mivel a „zsidó nemzeti otthon” Kiszászia megbízhatatlan, állandó nemzeti lázongásban lévő, elnyomott arab millióinak közepette nagyhatalmi ügynökségnek képzelte el. A deklaráció ugyan igen költséges; romantikus és nemeslelkű politikai tüneménynek tetszett, de a Foreign Office-t nem muzsák, hanem a nagytőke és nagyvezérkar képviselői irányítják. Így azután természetes, hogy villámgyorsan megkezdődött a „zsidó” Palesztina nagyhatalmi kiaknázása. Wauchope tábornok, a „High Commissioner” megépítette az új haifai hadikikötőt, amely 40 cirkálót fogadhat be s így a Földközi Tengeren Marseille után a legnagyobb kikötő. Haifa egyben a mossuli naftavezeték végállomása, az angol középtengeri flotta olajraktára s a legfontosabb stratégiai pont azon a tengeri uton, amely a Gibraltári szorosától Maltán, Szezi csatornán és Adenen át Indiába vezet. Anglia Palesztinát hatalmas légiflotta-támponttá fejlesztette, Haifától Bagdadon keresztül Mosszulig vasut vezet: a zsidó nemzeti otthon tehát úgy vizen, mint szárazon és levegőben egyaránt életfontosságú erődtíme az angol imperiálizmusnak, mégpedig úgy India, mint inkább még a Szovjetunió birtokában lévő olajforrások felé. (Karl Franz: Palästina.)

Az arabok, akiknek száma döntő, teremszetszerűleg riadtan és kétségbeesetten figyelték az új törekvéseket, amelyek Palesztinát arab nemzetiségű kizszorulókkal, zsidó nemzetiségű benyomulókkal és angol nemzetiségű ágyúkkal képelték el. Jeruzsálemben, Haifában, Jaffában, Nablusban s az egész ország területén elkeseredett felkelések robbantak ki. Böven omlott a vér.

Háromnegyed millió arab lakja Palesztinát. A környező országokban számuk milliókra rug. A zsidók ezzel szemben most sincsenek többen negyed-milliónál.

A brit nagyhatalmi rendszer számára dilemma adódott: a zsidókat szeres-e vagy az araboktól féljen?

Nos, az csak természetes, hogy a Foreign Office, amely életében sem tett mást, mint helyzeteket s tömegeket használt ki s állított érdekeinek szolgálatába, nem a szív szavára hallgatott, hanem egyrészt az arab-zsidó ellentétet igen ügyesen a hagyományos „divide et impera” politikájának céljaira alkalmazta, másrészt pedig, hogy az arab tömegek forradalmi elégedetlenkedését csillapítsa, engedményeket tett a zsidók rovására. Megfelelkezve a régi és bőkeblű ígéretekről, elsősorban a bevándorlók számát csökkentette jelentős mértékben. Ez a csökkentés a zsidó tömegeknél, amelyeket a petijurai és egyéb pogromok csigáztak s törvényes megfaktikus kormányzati intézkedések proletárizáltak el anyagilag és szellemileg egyaránt, tördőfésként hatott. Az imperiálista valóság oly keserű és kiáltó ellentétben állott azzal az aranykorszakkal, amelyet a Foreign Office a hullatoborzás idején varázsolt az orosz, lengyel, bukovinai, máramarosi zsidó milliók fantáziája elé!

A cionista mozgalommal szemben, amelynek vezetői igyekeztek hozzá-

simulni az angol megszorításokhoz s érdekeiket összeegyeztetni a brit érdekekkel, Jabotinski az elkeseredésnek és kétségbeesésnek ez idejében bontotta ki a maga szélsőséges, reakciós, tulhajtott sovinizmusra és fajelméletre épített, katonai jellegű fasiszta mozgalmának zászlaját.

*

A zsidó revizionizmus nemcsak formaingének barna színében, hanem programjában, eszmei elképzeléseiben és harci eszközeiben is azonos természetű a nemzeti-szociálizmussal. A mozgalom célja „Palesztinának és Transzjordániának politikai egységgé (Commonwealth) való fokozatos átalakítása határozott zsidó többség jogára alatt.” A párt társadalmi és gazdasági célkitűzéseinek fontosabb pontjai: 1. A tőke és a munka szövetsége. 2. Az osztályharc felfüggesztése. 3. Földreform. 4. Ipari protekcionista politika. 5. Önálló zsidó hadsereg.

Az utóbbi pont, vagyis a zsidó hadsereg, alapvető követelés. Ez természetes is, mert enélkül az előbbi igények sem lennének megvalósíthatók. Jabotinski ugyan könyvében (Sammelmuch 1933.) zűrzavaros és a hitlerinek teljesen megfelelő elméletet fejt ki arról, hogy nincsenek osztály-, hanem csakis faji-ellentétek. A technika gyors haladása a munkásosztályt megfosztotta jelentőségétől, miután a kézierőt a gépiérről helyettesítette s így csak a mérnöki, technikai, általában a szellemi tevékenység számít. Ez különösen igaz a zsidóságnál, amely szellemi, kiválasztott nép. Ebből pedig az következik, hogy nem osztályharc, hanem „népközösség” szükséges, mégpedig elsősorban ugyancsak a zsidóságnál, mert országát csak nagy tőkeeszközökkel lehet kolonizálni, ezek az eszközök pedig a polgárság s nem a proletáriátus kezében vannak.

Noha e szociális zaggyalék szerint, amely hajszállal sem magasabbrendű, mint Hitler hasonló elmélete, az osztályharc nem létező és nem létezhető valami, Jabotinski nagyon jól tudja, hogy a tőke és munka „szövetsége” meg az osztályellentétek „felfüggesztése” csak úgy képzelhető el, ha a dolgozó rétegeket minden joguktól megfosztják és bilincsbeverik. Erre kell és erre nevelődik elsősorban az önálló zsidó hadsereg, az izraelita S. A. meg S. S.

Másodsorban az arabkérdést kell a zsidó fasiszmus fegyvereinek megoldani. A revizionista pártprogram ugyan, amely „kétségtelen zsidó többséget” követel, „a vallási, nyelvi, nevelési és más kulturális ügyekben teljes jogszabadságot” ígér az araboknak. Jellemző azonban, hogy az elenyésző zsidó kisebbség a döntő arab többségnek kisebbségi jogokat ígér. A valóságban a revizionisták célja ez: „Palesztinának éppen annyira zsidónak kell lenni, mint amennyire Anglia angol!” A zsidó dominációt illetőleg még a revizionistáknál jóval higgadtabb cionisták is eléggé hajthatatlanok: „Többségünk lesz, ha nem numerikusan, hát dinamikusán!” — nyilatkozta Chaïm Weizmann a cionista akcióbizottság ez évi áprilisi ülésén.

A fajelméletre, a tőke és munka testvériségére és a nemzeti elnyomásra alapító zsidó fasiszmus a maga szellemi előkészületeiben sem lehet méltóságteljesebb és kevésbé demagógikusabb, mint hitleri testvérpártja. Kadmi-Cohen, a revizionizmus elméleti nagysága legutóbbi tanulmányában (Revisionisme juif) maga is utal azokra a romantikus és misztikus forrásokra, amelyekből a zsidó fasiszmus éppen úgy iatja elmákosított táborát, mint ahogyan a nacionál-szociálizmus a Walhalla árfiumával bódítja tömegeit. A zsidó vallás, — fejtegeti Kadmi-Cohen — nem lemondó. A tórán kívül, amelynek még nyelvtani hibái és földrajzi tévedései is szentek, minden átmeneti és kétséges. Így a tények, sőt a teljesen befejezett s elmúlt tények is, mert ezek is emberi akarat eredményei, tehát ennek az akaratnak függvényei maradtak s így egy más emberi akarat megsemmisítheti hatásukat. Ebből következik, hogy Palesztinának Róma által történt megszállása

(70-ben) a zsidóság részére, amely a foglalatást sosem vette tudomásul, erkölcsileg ma sem létezik. Palesztina zsidó álláspontból független zsidó ország s ez az igazság annyira élő valami, hogy például az olaszországi zsidó katonák, amikor a győzelmes itáliai hadsereg 1919-ben elvonult Titus római diadaloszlopa alatt, kiállottak a sorból és megkerülték az ívet.

Az persze nem tudható, hogy ebből az izgató és ostoba nemzeti romantikából mennyi igaz? De azt viszont tudni lehet, hogy a revizionizmus minden lehetőséggel kihasználja a gettó-zsidóság partikulárizmusát. Kadmi-Cohen szerint a zsidóság elzárkózása nemcsak külső, társadalmi jelenségek hatása volt, hanem a rabbik és hitdoktorok tudatos politikájának eredménye. A gettót ők akarták és rituális, konyhai, tanügyi rendelkezéseikkel rákényszerítették a zsidó népre, hogy, így megakadályozzák a többi népekhez való közeledését és felszívódását. A zsidóság a gettó formájában őrizte meg nemzeti autonómiáját, oly „különös lelkét” s ennek az autonómiának, amely a vallási filozófiában és a gettóban mindig is lángolt, mai formája a revizionizmus.

A zsidó revizionizmus tehát éppen úgy „népkonzerváló ösztön” és éppen úgy „nemzeti megújulás”, mint amennyire népkonzerválás és megújulás a teuton hitlerizmus. Ennek az olcsó, sovinszta szociológiának óriási jelszavak felelnek meg. „Az ideálista és hősiés revizionizmus... csak a nemes, régi Sabbath istent, a hadseregek istenét tiszteli!” — írja Kadmi-Cohen. Ez a hadikultusz unos-untalan visszacseng, mert más helyen meg így ír: „Egy erősen individuálista népet újból felnevelni, hozzákötni a nélkülözhetetlen nemzeti fegyelemhez, ami nem azonos az üldözöttek szolidaritásával, ez a gondolat teremtette meg a Betart, a revizionista rendszer mintadarabját!”

Ez a mintadarab, ez a már 70 ezer katonát számláló zsidó-fasiszta szervezet a legridegebb katonai elvek alapján, a legmerevebb „Führer-Prinzip” tekintetbevételével épült fel. A hierarchia éppen olyan tökéletes a jövődő ágyutöltelék sorában, mint a revizionista párt egyéb alakulatainál: a zsidó frontharcosok, a nők, a klerikális zsidók és más csoportok kebelében.

— A Betar szabad, erős, bátor férfiakat nevel. Nem akar vitázókat, butikosokat, szerencsevadászokat, hanem termelőket, polgárokat, katonákat, akikre a hazának, Palesztinának, szüksége van. A revizionizmus a zsidó néptől emberföltölti erőfeszítéseket kér: az ideálnak hát patétikusnak kell lennie! — írja Kadmi-Cohen.

Csak a megfelelő szavakat kell kicserélni s készen áll egy nemzeti-szocialista szónoklat. Csak sor kerülhessen rá, e szavakhoz készen áll a palesztinai koncentrációs tábor, rendkívüli törvényszék és müncheni éjszaka is.

*

A Jabotinski-féle zsidó fasizmus a marxista szocializmus ellen való beállítottságában a legélesebb. „A marxizmus minden veresége a cionizmus nyeresége. Ritkán adódik oly éles ellentét, mint a marxizmus és cionizmus között. Minden revizionistának kötelessége a legkönnyörtelenebb harcot folytatni ellene, mégpedig nem szóval, hanem fegyverrel, minden eszközzel, ami rendelkezésére áll!” — írja Jabotinski a Sammelbuch-ban.

Ez a napiparancs Palesztinában gyakorlattá vált. A barnainges Trumpdor-legények támadásai az arabok és zsidó munkások ellen mind közönségesek. E napiparancsból származott a palesztinai szociáldemokrácia vezetőjének, dr. Arlosoroffnak meggyilkoltatása is.

A Jabotinski-revizionizmus szenvedélyes és a hitlerista állásponttól mindenben sem különbözik. S e magatartás természetes következménye az, hogy az egyes kormányok a zsidó sovinizmust messzemenőleg támogatják. Németországban például egyetlen párt létezik csak, a náci-párt. Illetve még egy: a német cionista párt, amelynek a hitlerizmussal való szellemi rokonságáról a „Jüdische Rundschau”-ban Martin Buber, mint zsidó nemzeti ideológus, cikksorozatát írt. Ausztriában a zsidó nagytőke, így a lengyel-zsidó

Lippowitz család tulajdonában levő Wiener Journal, a Sieghard-Singer által irányított Bodenkreditanstalt, Rotschild Kreditanstalt-ja közismert kapcsolatokat tartott a Heimwehrrel, ezzel szemben az élenként antiszemita kormányzat támogatta a „hazafias” zsidókat a marxista zsidók ellenében. Franciaországban a zsidó hazafiak szövetsége, amely testvéri kapcsolatot melenget a nyíltan fasista Croix de Feu-vel, éppen olyan kedves gyermeke az uralkodni rendnek, mint a többi hazafias alakulatok. A revizionista-fasista harci készületek a minap cseh kormánytámogatással rendezték meg nagy hadgyakorlatukat, amelyen cseh és lengyel tisztek aktív részt vettek.

A zsidó militarista-imperialista fasizmus tehát, részint az arabok elnyomására, részint a palesztinai zsidó munkások bilincselésére, részint egyéb imperialista célkitűzések segélyezésére és kihasználására nagyvonalúan kialakult már. E fasizmus ellen a palesztinai zsidó munkásság öntudatos része az arab munkásokkal együtt hősiesség küzdelmet vív. A múlt évi októberi felkelésnél arab és zsidó munkások már együtt tüntettek az angol mandátum, a Jabotinski-ing és a zsidó nagytőkével oly szorosan egybefonódó arab nagybirtok ellen.

(Paris)

Mikes Imre

INTELLEKTUALIS DEMAGÓGIA

Prágában lezajlott a filozófiai kongresszus. A logisztika vitatkozott az absztrakcióval, a demokrácia, létét bizonykodón, önmagával, a végén még egy rezolúció is született a szellem szabadságáról. Egy külön filozófus-„Führer” vezetése alatt a németek is ott voltak és a szellem szabadságát senki sem kérte tőlük számon. Hazamenve tehát nyugodtan folytathatják munkájukat, melynek irányelvét a magdeburgi filozófiai kongresszus szögezte le emígyen: „Meg kell állapítanunk, hogy a német főiskolák új szelleme, nem a filozófiából, de az SA szelleméből fog megszületni.”

A német SA-filozófia szabad menlevelet kapott. A fasizmus prágai magyar íródeákjainak tehát nem kellett résen lenni, nem kellett védekezni. Mit tesz tehát ilyenkor egy Neubauer Pál? Mit tehet egy zsidóból lett német-magyar fasiszta, aki még nemrég Romain Rolland barátságával és leveleivel dicsekedett? Tolvajt kiállt és vezércikkben „a prágai filozófiai kongresszus figyelmébe” ajánlja a német emigráció szellem-bűnét, mely „szégyene az intellektuális demagógiának” és „egyenesen a rosszhiszeműség propaganda-minisztériuma.”

Heinrich Mann és Lion Feuchtwanger, Becher és Brecht, Einstein és Ehrenstein, Ottwalt és Toller, Grosz és Heartfield: intellektuális demagógia! Az SA-filozófia kezdi kitermelni a maga gyümölcseit, a maga szövetségeseit és szellemcinkosait. Neubauer Páltól azonban még egy Goebbel is tanulhatna. Nem védi és magasztalja a hitlerizmust, lehetőleg a szájába se veszi ezt a szót, nem agítál, nem toboroz és mégis pénzzel fel nem mérhető szövetséges, ravasz és okos, aki észrevétlenül fertőz, hogy annál biztosabban hathasson. Neubauer nem Hitlerrel védi, nem az antifasizmust támadja, neki egyszerűen csak a német szellem a szivügye és így filozófiai érzése nem engedi meg, hogy Goethét, Kantot, Nagy Frigyes és Luthert meghamisítsák. Neubauer a filozófiai kongresszus méltóságának megfelelő formában denunciót, amikor az emigráció bűnének illusztálására egy híres német emigráns író következő „megejtő paradoxonját” választja céltáblául: „A Goethe-év Németországban úgy festett, mint egy hatnapos kerékpárverseny... Nietzsche egyetlen hatása a félreértett emberfelettség... Nagy Frigyes emléke már csak fuvolahangverseny, Kantból egy katonai parancs maradt meg mindössze, a Pál templomból a Frankfurter Zeitung lett... és a reformáció vége a horog-kereszt. Ez Németország.”

Pedig ez Németország! Kapásból vett intellektuális pillanatfelvétel arról a Németországról, mely a hitlerizmusba torkolt, arról az országról, mely a fasizmus uralma alatt odáig süllyedt, hogy legnagyobb ellensége: a szellem. Kant, Goethe, Nietzsche neve ne tévesszen meg senkit, ők ugyanúgy száműzve vannak az SA-filozófiából, mint Mrax, vagy Freud. Goethe, Kant és Nietzsche nem védekezhetnek: a könyvmáglya kótyagosai a maguk igazolását olvassák, erőszakolják ki belőlük (Petőfi vajjon védekezhet, amikor egy Pekár Gyula használja fel a reakció céljaira??) Ahol nincs szellem, nincs tartalom, ott csak a frázis él, ott idézeteket lopnak és falazókat keresnek. A fasizmusnak nincs erkölcsi eszméje, nincs lélektartalma, eszköz csupán, demagógia, öserdő atavizmus. A szellem — a hét cioni bölcs fertőző nyavalyája, a humanizmus — degeneráció, a szellem művelői intellektbestiák. Az SA-filozófia egyetlen célja a gyilkos indulatok permanenciábantartása az imperializmus javára. Kulturája a gyilkosság kulturája. Filozófiája nem lehet, irodalma, színháza, művészete nincs, csak propagandaminisztériuma és a náci-csalhatalanság terror törvénye: „Mután mi, nemzeti szocialisták meg vagyunk győződve arról, hogy nekünk van igazunk, nem tűrhetünk magunk mellett mást, aki azt állítja, hogy neki van igaza. Mert, ha igaza van, akkor kell hogy nemzetiszocialista legyen, vagy pedig nem nemzeti szocialista és akkor nem lehet igaza.” (Goebbels beszéde 1934 márc. 21-én.) Hösei, ennek a filozófiának megfelelően: örömfűk, stricik és spicik, áldozatai: filozófusok, tudósok és írók, bátrak, meg nem alkuvók és nagyok. Lessing és Mühsam legyilkolását, Ossietzky, Hiller és Renn börtönszenvedéseit lehet-e, szabad-e Kant-Goethe-Nietzsche filozófiájával igazolni?

A hitlerizmus tarsolya kinosan üres, ha belenyulsz, kezedet véresen húzod vissza. Ennyi az igazsága, ennyi a szelleme: revolver és bikacsók. De ezt nem szabad látni, ezt el kell kendőzni és ha a Mein Kampf, vagy Rosenberg mítosza nem elég, akkor rajta: szellemcinkosok hordjatos össze hetet-havat. Ami nem égett el a máglyán, abból gyorsan kiválasztani, kikölcsönözni, kilopni és hamisítani. Ha az öserdő nem elég, jöjjön Kant-Goethe és Nietzsche. Jöjjön a szellem önmaga ellen. Saját fegyvereivel végzünk vele. Zseniális trükk, jaj rá ne jöjjenek! De a Kant-Goethe-Nietzsche szellemében felnőtt intellektuelek kicsit jobban ismerik az irodalmat és a filozófiát, mint a propagandaminisztérium hivatalnokai és tolvajt kiáltva, tényleg tolvajt fognak. És ez a legveszedelmesebb pillanat, mert ha a csalás kislül, ha a tolvajlások napfényre kerülnek, akkor az egész SA-filozófiából csak Hitler marad és Goebbels: a kórosan felduzzasztott semmi: a fasizmus igazsága.

Amikor a leleplező emigráns „intellektuális demagógia” felmutatja a semmit, amikor a Göringek tehetetlenül toporzékolnak, a porondra lépnek a segédhadak, a hitlerizmus külföldi intellektueljei: a Jules Romains-ok, a Milotayak és Neubauer Pálok, hogy a szellem nevében, a filozófia nevében Kant, Goethe és Nietzsche tanuskodásával igazolják a legvadabb szellemgyilkosságot: a német könyvmáglyát. Neubauer Kantról, Goethéről, Nagy Frigyesről beszél, ügyes ravaszul azokról, akiket az emigráns író használ fel tétele igazolására. Csak a legfontosabban felejtí el, a lényeget, azt, hogy ennek a „meg-ejtő paradoxonnak” a témája és kicsengése: a hitlerizmus. Neubauer a halottakról beszél, Nagy Frigyesről, aki „a politika terén Beethoven volt”, Kant örök békéjéről, Nietzsche-ről, a „jó európeerről”; legjobb, legszebb, legmegejtőbb szellemi rezdüléseiket fuvalázza el nekünk, de velük és általuk a hitlerizmust védi, mintha ezen szellemek humanizmusa, európeársága éppen most és éppen a hitlerizmus alatt is élne és éltetne. És itt van az intellektuális demagógia bűne, a tolvajt kiáltó itt lelepleződik mint tolvaj és így lesz az egész vádiratból lólabas rabulisztika.

Neubauer a Goethe-év „tul nem becsülhető nevelő és erkölcsi hatásáról” beszél és elfelejti, hogy a Goethe-év a demagóg kisajátítás merénylete volt, a

fasizmus tudatos ideológiai előcsatározásának egyik állomása. „Wir müssen unsere barbarische Instinkte pflegen“: ez a Goethe-idézet a hitlerizmus csatakiáltása és igazolása lett. „A német fasizmus csak ott érti meg Goethét, ahol ez a zseni a legmélyebbre süllyedt, ahol a teremő kinyilatkoztató erőnek a nyomát sem érezzük“: írta akkoriban K. A. Wittfogel. Igazáért a könyvmáglyára került! Hatnapos kerékpárverseny? Gyenge megtévesztő hasonlat, amikor Goethe fasiszta kisajátításáról van szó. Nietzscheből minden él ma Németországban, csak a „jó európeér“ nem. Nietzsche aki leírta az egyik legigazabb német mondatot — „Gut deutsch sein, heisst sich entdeutschen“ — ma a koncentrációs tábor lakója lenne. Hitler és Kant örök békeje: arcipirító farizeizmus. Hogy pedig Nagy Frigyesből ma csak a gránátosok és a csindarratták élnek, azt Hitler cécó-rendeletei cáfolhatatlanul igazolják. A voltaire-i Nagy Frigyes hazaárulás és hazugság, Fridericus ma az új német imperializmus pojácája és neve: Otto Gebühr. A Lutherizmus és hitlerizmus rokonvonalait azonnal fel lehet fedezni, ha az ember a reformációra gondolva, felidézi Münzer Tamás emlékét. Luther kocsiskáromkodásai, antiszociális dühkitörései a forradalmárral szemben, egy nivón állnak a Hitlerék-Goebbelsek-Goeringek rádió-beszédeivel: forradalmi demagógia mindkettő. A Pál templomból a zsurnalisztika szégyene lett: a mai gleichschaltolt Frankfurter Zeitung, ahol megmászult Friedrich Sieburgok paskolják gyilkossá a német Untertant: „Wehrhaftigkeit als Wille und Vorstellung!“

Ez Németország! A német barbárizmus, az őserdő-atavizmus, a gyilkos indulatok kitenyésztője, a gyilkos kultúra hordozója, mely a hitlerizmusban érte el tetőfokát. Ez Németország! A porosz imperialista szellem, a katonacsisma brutális barbarizmusa, melyre ma mindenképpen rá lehet olvasni Winckelmann elporladt sorait (levél Usterihez): „A porosz despotizmus a népek hóhéra, mely ebből a mi szerencsétlen országunkból az emberiség szégyenét fogja megteremteni, mindenki örök átkát.“ Ez Németország! Szellemgyilkos és könyvégető, embervadász és világgyújtogató. Mondhatná valaki: mit tudjátok ezt ti! Ott voltak, láttátok, éreztétek? Hátha túloznak az emigránsook? Rájuk éppugy nem lehet adni, mint a külföldi Hitlerfalazókra. Jó. Keresünk más tanut. Filozófiai kongresszusról lévén szó: filozófust, híreset, nagyot, akinek hiteléhez nem férhet kétség és aki ott él és lát. Jöjjön a koronatanu: Leopold Ziegler, a „Gestaltwandel der Götter“ a „Der ewige Buddha“, a „Das heilige Reich der Deutschen“ zseniális szerzője. Ez a Leopold Ziegler tavaly Németországban kiadott egy kis könyvet „Zwei Goethe-Reden“ címmel. Itt olvassuk a mai Németország szellemi helyzetéről a következőt: „Németország ma száz évvel Goethe halála után egy nehéz betegség deliriosus állapotában van. Beteg, aki kézzel-lábbal tiltakozik az ellen, hogy orvost hívjanak... Németország így kuruzslók kezébe került és a szellemnek minden formáját megbecsteleníti, amikor korlátoltságában az ősallopothoz menekült.“

Ez Németország! A megbecstelenített szellem országa, kuruzslók vadászterülete, őserdő, Afrika! És akadnak intellektuelek, akik védeni tudják és magasztalni merik. Az intellektuális demagógia a fasizmusban, a hitlerizmusban találta meg méltó és legszégysenteljesebb kifejezését.

(Stósz)

Fábry Zoltán

A PRAGAI FILOZÓFUSKONGRESSZUS. „A filozófiának kell a világ vezetőjévé lennie.“ Ezt a Plátótól kölcsönzött mottót írta zászlájára a szeptember 2—7-éig Prágában ülésező 8. filozófiai kongresszus. Több mint 600 „gondolkodó“ csődült össze a moldvaparti parlament nagytermébe, hogy kiki a saját képessége és képzettsége szerint járuljon hozzá a ma korproblémáinak elhomályosításához. Mert a kongresszus hangosan hirdetett jellegje plátói kívánságnak bizonyult az összesereglett bölcsek hangoskodása közben. Már a kongresszust megszervező Rád1 professzor is a felhőkön nyargalt, amikor

az összejövétel célját „az igazság szabad keresésében” jelölte meg. Karel Čapek még tovább ment. A filozófiát „a nemzetek felett álló és humánus igazságszágra törő tudománynak” definiálta.

De homályban maradt az, hogy milyen igazságot akarnak itt keresni tulajdonképpen. Hiszen a francia „demokrácia” olyan filippikázó igazság hirdetője mellett, mint amilyen Barthélemy az olasz Broderero a fasiszta államot eszményesítette, míg a német delegáció a „totális nép” zavaros frázisait dadogta vagy összeszorított fogakkal hallgatta a felszálló szappanbuborékok szertepattanását. Milyen igazságot kerestek, mikor az emigrációs német tudósokat a hivatalos delegáció terrorja tartotta távol? Milyen igazságot, amikor a következőket materiálista gondolkodók meg sem jelentek?

Jezsuita meg evangélikus páterek, a szivárvány valamennyi színében tündöklő idealisták szaporították itt a szót. Eljöttek a bécsi iskola „logistái”, el az amerikai pragmatisták, a pozitivisták és még egy sereg kvázimaterialista irány képviselői. Vitatkoztak napokon keresztül, de a lét meg a tudat valóban alapvető problémáit vagy egyáltalán nem vagy pedig csak eltorzítva érintették. Ha a kongresszus mégis az élethez való kapcsolatát hangoztatta és az élethez simulás vágyát igyekezett kifejezésre juttatni, abban az időpont ösztönösen megérezett történelmi jelentősége nyilvánult meg, amelyben összeült. Ezek a gyanútlan halandók is megérezték azt a fagyasztóan perzselő vihar-szelet, amely két korszak határterületeit szágulda be. Zavart félelemmel szemlélik két világrend kibékíthetetlen tusáját, amely két különböző filozófiai rendszer nem szűnő harcaként tükröződik vissza tudatukban. Többé vagy kevésbé világosan ez az ellentétéktől terhes kor vibrált át a Prágában összeült tanárok koponyáján. De nem ismerték fel, pontosabban félreismerték az egymással ellentmondásban álló objektív tényezőket, helytelenül látták az elenséges szubjektív szereplőket, meg az ellentmondásokat megoldani hivatott gyakorlat valódi arculatát. Egyrészt az idealizmus, másrészt a pozitívizmus különböző válfajait tartották kibékíthetetlenül ellentétes gondolatrendszereknek. A fasiszták meg a demokráciát az ellentétes politikai uralmi formáknak. Mindkettő helytelen. Mindkettő a korlátolt meg nem látás bizonyítéka.

Nem tanulták meg még mindmáig sem, hogy a pozitívizmus, empirizmus, logizmus, pragmatizmus és egyéb „csaknem” materialista izmusok nem egyebek szegényítés, következetlen meg eklektikus idealizmusnál. Jámor korlátozottságukban nyitott szemmel sem látták, hogy a dialektikus materializmus, az új világ exakt kutatási meg filozófiai módszere szóhoz sem juthatott, mert szóra sem jelentkezett az egész tanácskozás folyamán. Nem akarták felismerni, hogy a polgári demokrácia meg a fasiszták határai egybefolynak. Mindkettő ugyanazon talajból, a modern kapitalista világ talajából hajt ki. A politikai felülépítmény fokozati, mennyiségi, de nem minőségi változatai.

Ezek a felismerések azonban nem is voltak lehetségesek. Münchenben báró felemelhette önmagát a saját hajánál fogva, de a prágai kongresszus prózai professzorai semmiképpen sem emelkedhettek önmaguk fölé. Ha a lét és tudat kérdését nem tették alapos vizsgálat tárgyává, akkor ez azért történt, mert az ő osztályálláspontjuk talajáról az nem is volt lehetséges. A következetes vitának szükségszerűen fel kellett volna vetnie a ma jogosultságának vagy jogosulatlanságának problémáját. És főképpen állást kellett volna foglalnia ezzel a problémával szemben. Vagy azt kellett volna kijelentenie, hogy a mai világrend mindörökkön örökké változhatatlan, vagy azt, hogy „panta rei”, a mai viszonyok már csak arra jók, hogy valami újba folyanak át. Ez azonban senkinek sem jutott eszébe. A kongresszus vitája a kérdés ilyen szélesvonalú felvetése helyett a gondolat szabadságának területére korlátozódott és számos tragikomikumot produkált. Az olasz delegáció általános derűtlenség helyett közmegilletődés közepette jelentette ki, hogy kebelében ádáz harcok dülnek és egyáltalán nem képviselnek egységes álláspontot. Jó filozó-

fusokhoz méltóan ezt mindjárt gyakorlatilag is érvényesítették, amennyiben azt a hihetetlen következtetést vonták le belőle, hogy Itáliában gondolat és véleménynyilvánítási szabadság uralkodik. Elfelejtették hozzátenni, hogy mindenkinek jogában áll a Duce véleményét szabadon hangoztatni. Ezt a formulázást a németek is magukévá tették volna. A vitából végül is a gondolat és véleményszabadság követelménye került ki győztesen. Hogy közben éppen a „professzorok kormányának” országában elkobozták a klerikális ópium ellen harcoló „Világítótorony” című folyóiratot, az a kongresszus filozófusait nem zavarta.

A nagy összecsapás azonban a második napirendi pontnál következett be, amelynek a: demokrácia vagy fasizmus hangzatos címet adták. Ez akarta különben demonstrálni az összzejövetel gyakorlati beállítottságát is. Koloszális hullámok tarajosodtak a prágai parlament teknővizében. Barthélemy a nagy francia forradalom őstalajából merített felháborodással dörögte a vitától tartózkodó német delegáció felé Hugó V. szavai nyomán: „ahol igent félelemből mondanak és Heilt számításból, ott nem kormányoznak a nép nevében.” Mindenki a demokrácia védelmére kelt itt. Valósággal a levegőben lógott a demokrácia. Senki sem vonhatta ki magát szírenhangjának varázsa alól. Még az olaszok is a demokrácia imádóinak bizonyultak. Mindenesetre azzal a valóban imponderábilis változattal, hogy, a fasizmust jelentették ki a demokrácia szuperlatívuszának.

Hol hiányoztak a meglátók? Hol akadt volna egy is a hatszázak között, aki a demokrácia vagy diktatura osztálytartalmának problémáját vetette volna be ebbe a háborgó tengerbe? Hol valaki, aki a demokrácia és fasizmus érintkező pontjaira tapintott volna rá?

Nem volt békerontó. A kongresszus verejtékező homlokkal harcoló bölcsői egymás között voltak. Nem volt szükség arra, hogy a toleráns objektivitás perzsaszőnyegéről a felkorbácsolt szenvedélyek kiszámíthatatlan régiójába emelkedjenek. Egymás között vitatták meg problémáikat, amelyek a jövőbe néző jelent már ebből a szempontból nem érdeklik és nem befolyásolják. Vitatkozási szempontjaik és módszerük a mult kísérteteiként suhantak végig a grandiózus terem világszínpadnak gondolt dobogóján, mielőtt véglegesen foszsziliákká merevednének. A kongresszus tanácskozásai nem jelentettek formáló ideológiai erőt, hanem a multban élő jelent túlkörték vissza, amely politikailag még él, történelmileg azonban már lealkonyodott.

Mégis volt ennek az összzejövetelnek egy konkrét eredménye. És ezt éppen teljes negatívumával nyújtotta. Bebizonyította, hogy „a filozófia a szó korábbi értelmében elvesztette jogosultságát.” (Engels.) Milyen nevelésesen is hatott a Szegedről idezarándokolt dr. fil. Boda ágálása, aki ma, a filozófia bukása után szeretné azt uralkodó elvévé galvanizálni?! Minden előadást és hozzászólást, a bizottságok egész munkáját a multban-élésnek és a jelenbe beleszólni akarásnak ez az ellentmondása változtatta dicstelenül üressé és szertefolyóvá. Ez változtatta a gondolatszabadságnak és a demokráciának szóharcokban aratott győzelmeit nemcsak a kongresszus, hanem az egész uralkodó ideológia megsemmisítő vereségévé.

(Prága)

F. J. Jaroslav

AZ OLASZ FUTURIZMUS MAI SZAKASZA. A futurizmus háromnegyed részben politikai s csak egynegyed részben művészeti és világnézeti elgondolás. Politikai része a fasizmus „ideológiájának” főpillére, a megmaradt művészeti töredék pedig legfeljebb formai megoldások halmaza. A futurizmus, immár husz éve, a multjából él, illetve abból az érdemből, hogy a fasiszta ideológia magjául szolgált. Ez bizony silány életjogosultság, még akkor is, ha közben a fasizmus uralkodó irányvá lett. És ezt ma már így látja az új futurista ellenzék is, amely annyira megerősödött, hogy ujabban önálló

folyóiratokkal harcol az u. n. „hivatalos“, Marinetti vezérsége alatt álló futurizmus ellen. A futurista ellenzék vezetői fiatal művészek és költők, akik bár a régi futurizmus emlőin nevelkedtek, sajnálattal állapítják meg a futurizmus zsákutcába kerülését. Viszont a mai Italiában — ahol nincs szólás-szabadság s legfeljebb a forma és a stílus képezheti a vita tárgyát — a fiatal írók vagy a régi tradicionális, sematikus formákat tartoznak követni, vagy pedig beállnak Marinetti handabandázó hívei közé. A futurista ellenzék csatasorbaállításának ez a konkrét értelme, hisz a hivatalos hadállással szemben új frontot alkotni, a mai Italiában már-már forradalmi cselekedetnek számít. Az új csapat minden aktivítása ebben a tiltakozásban merül ki. Minden erejük annyi, hogy őszintén fejére olvassák Marinetti öccsellenciájának, hogy a hivatalos futurizmus végkép likvidáltnak tekinthető, a fasizmussal való fuziója s a dilettánsok beszívargása miatt. Nyíltan bevallják, hogy a manifesztumok és handabandázások ideje lejárt, s hogy Marinetti a költészetet verbális akrobatizmussá alacsonyította. Az új futurista ellenék lapjával, a *Nuovo futurismo*-val mindaddig egyet lehet érteni, amíg Marinettiék támogatja, de amint az „új futurizmusról“, a fiatal erőkről és az új költészetről beszél, kiderül, hogy ezek a fiatalok csak arra törekednek, hogy a kivénült Marinettiék helyére lépjenek, anélkül, hogy többet tudnának nyújtani elődeiknél. Legerősebbek a Marinettiék ellen való polémiaiban, s írói termelésük ugyancsak silány dilettantizmus. Nem veszik észre ezek az állítólagos fiatalok, hogy egy husz éve halott „mozgalmat“ akarnak feleleveníteni ma, amikor Európát már rég nem a forma, hanem a tartalom érdekli. Abban a pillanatban amikor a futurista ellenzék kifogy a Marinettiék elleni érveiből, ugyanott köt ki, ahol a „hivatalos“ futurizmus: az üres szószátyárkodásnál. Jellemző különben, hogy már most polémiajuk fő anyaga Marinetti makkaroni-ellenes hadjárata. Az ellenzéki futurizmust már-már csak az választja el a hivatalos futurizmustól, hogy az előbbi makkaroni-párti, az utóbbi pedig makkaroni-ellenes. Ennek ellenére még ez az ellenzéki mozgalom is meggyöngítette a Marinetti-féle futurizmus befolyását. Az a pár évvel ezelőtt kivált csoport, mely a „no-vocentizmus“ művészeti irányt teremtette meg Bontempelli vezérlete alatt, ma már szintén nyílt ellensége a Marinetti-féle fenegyerekeskedésnek. Marinettiék lassan teljesen elvesztik lábuk alól a talajt. Lapjuk, a *Futurismo* addig szűkítette irodalmi rovatát, amíg az irodalom és a festészet teljesen kiszorult belőle s címet változtatva működési területét kizárólag az építőművészetre tette át, s ma a zseniális, harctéren elesett futurista építész, Antonio Sant'Elia nevében harcol az új futurista építőművészetért s a lap címe is Sant'Elia.

A futurizmusnak az építőművészet mögé való visszavonulása nem a véletlen műve. Nyílt bevallása ez annak, hogy a futurizmus a fasiszta klímában nem tudott a fasizmus irodalmi kifejezőjévé lenni. Ez a sikertelenség természetesen nemcsak a futurizmus, de a fasizmus ideológia-nélküliségének is a következménye. Együttesen tehát a fasizmus és a futurizmus most az építészet terén próbálja menteni ami még menthető. Különben is a futuristák tevékenységéből eddig kirekesztett építőművészet jó ürtügynek ígérkezik a futurizmus életének meghosszabbítására.

Az olasz futurizmusnak sohse voltak s ma sincsenek építészei. A futuristák mindig nagyon is a fellegekben jártak ahhoz, hogy ebben a konkrét művészeti ágban jelentőset tudtak volna alkotni. Antonio Sant'Elia, akit husz évvel halála után Marinetti ismert pátosza zsenivé deklarált, kétségkívül tehetség, teli fantáziával, igen sok tekintetben megelőzve kora építészeit. Alkotás azonban nem maradt utána csak többé-kevésbé zseniális tervek. Viszont az utóbbi két évtizedben az avantgarde építészet valóban előretört s a modern német, belga, holland, orosz, francia stb. építészek munkáinak ma már korszakalkotó a jelentősége. Marinettinek azonban mégis az az ötlete támadt, hogy az egész modern építőművészetet a nemlétező futurista építészetből ve-

zesse le és Sant' Eliát kiáltta ki a modern építőművészet egyedüli mesterének. Szerinte mindaz, amit az utóbbi husz évben a modern építészek alkottak, Sant' Elia érdeme. Marinetti tehát egy újabb olasz elsőséget kreált, amit persze a fasizmus nagy örömmel kapott fel és támogatott. Ismeretes, hogy minden Mussolini által életre hívott új város és középület modern, racionalis, az az „futurista“ stílusban épül. A fasizmus konzervatívabb örei természetesen nem nagy tetszéssel fogadják az új stílus térhódítását, a kritika azonban ezen a téren is tilos. Marinetti nagyon ügyesen kitalálta a futur-fasizmus kifejezést, ami azt jelenti, hogy aki fasiszta, annak futuristának is kell lennie, vagyis aki bírál, arra mindjárt rá lehet sütni az „antifasizmus“ bélyegét. Annál nagyobb feltűnést keltett pár hónappal ezelőtt, hogy a Rómában futurista stílusban megépítendő Casa Littoria törvénybeiktatása alkalmával egyes fasiszta képviselők, mint Teruzzi, a Milizia vezérkari főnöke, Giunta, Farinacci és mások élesen kikeltek a modern építőművészet térhódítása ellen. Ez a tiltakozás a reakciós elemek tiltakozása volt a „forradalmár“ fasisztákkal szemben. Ez a fasizmus hivatalos művészete, a futurizmus ellen szóló tiltakozás ravaszul és minden veszélyt elhárítóan volt megszervezve. Hogy jó előre kivédjék a futur-fasisztákkal szemben az antifasizmus vádját, kijelentették, hogy az új művészet nem nemzeti, de nemzetközi, sőt orosz, bolsevik művészet, amely ellen a jó olaszoknak tiltakozniok kell. Így a fasiszta futurista-ellenes képviselők támadása nem járt különösebb következményekkel. Marinetti természetesen kötelességének érezte a polémiát a fasiszta képviselők támadása ellen s újból leszögezte, hogy az olasz futurizmus az összes külföldi avantgardista művészetek apja s ő, Marinetti annak egyetlen megteremtője. Senkisé megtagadja meg Marinettitől és a futurizmustól az avantgardista irányokkal szemben való elsőbbségét, de azóta husz év telt el és Marinetti egy lépést sem tett előre ebben a különben nagy léptekkel haladó korban. Sőt husz év után éppenséggel megtagadta önmagát, amikor nyíltan feladja az irodalom és a festőművészet terén eddig erőszakosan tartott állásait és az építőművészet területére vonul vissza. Viszont amit ezen a téren alkotott és alkot a futurizmus az nem a futurizmus érdeme, hanem a futurizmusból kiágazott és külföldön felvirágozott újabb építőművészeti iskolák évtizedes eredményeinek ügyes felhasználása.

(Róma)

—a—a

A REALIZMUS PROBLÉMÁIT, általában valamely egységes, nagy irodalmi stílus problémájának a kérdését — napjaink vonatkozásában — mind ritkábban érintik. Kritikusok és esztéták elvesznek a fogalmak és formák önkényes, más más beleérzéssel és műveltséggel való értelmezésében. A kor — az uralkodó osztály vonalán — elvesztette közös nevezőjét. Már csak nem is barokk, nem is eklektikus, hanem kilátástalan. Valamely erőszakolható egység illetve stílus kérdése még csak fel sem merülhet. Akadémiákon, írókongresszusokon (mely utóbbiakat a nemzetközi Pen Klubbok pedig épp elég élénken szőnyegen tartanak) szó sem esik róla. Mindenki másról beszél, már a literátorok sem igazán az irodalomról. Lapozza át bárki a Pen Klubbok évről-évre gyűlő jegyzőkönyveit: még egy átsuhanó gondolat sem érint ilyen természetű kérdést. Ezért hatott most — a külföldi lapok rövid tudósításain keresztül is — felszabadítóan, hogy végre akadt író-kongresszus, mely közvetlen feladatain túl egy igazán irodalmi problémát, a realizmus problémáját átfogó és kizárólagos mérethben tárgyalta. Az oroszországi különböző nemzetiségű írók kongresszusán történt ez, augusztus utolsó két hetében, közel hatszáz, (52 különböző nemzetiséghez tartozó) oroszországi és rengeteg vendég, külföldi író asszisztenciája mellett. A realizmus kérdése természetesen a gyakorlat orosz szempontjából vetődött fel, ugyanakkor azonban általános megvilágítást nyert.

Milyen értelmet adtak itt a realizmusnak? Elsősorban különbséget tettek a régi, polgári s az új, szocialista realizmus között. Hisz' nyilvánvaló, hogy más valami egy Proust vagy egy James Joyce s ismét más egy Gorkij vagy egy Panferov realizmusa, bár mindegyik realizmus, az az fotográfia az életről. Az utóbbiaké azonban nem egyszerűen fotográfia, hanem átértetése, megértetése is annak az iránynak, amelybe az élet egésze mozog. A kétféle realizmus útja ezen a ponton válik el s vezet a Proust és a Joyce-féle realizmus a kilátástalan semmibe, a második pedig a valóság legfontosabb kérdéseire való helyes válaszok világosságába. Ebből persze további, igen lényeges különbségek következnek. Következik pl., hogy a szocialista realizmus figyelme központjába feltétlenül a jelen történeti folyamat vonatkozás-egészét állítja, vagyis — a mi összefüggéseink közt — végtelen sokféle emberét és szituációját hanyatló életrendszerünk ellenmondásai közt ragadja meg és az előre mozgás irányába világítja át. Ez azonban még csak a művészet anyagát illető különbség. Van módszerbeli is; s ezt a módszert az igazi szocialista realizmust hordozó világnézet, a dialektikus materializmus határozza meg. E világnézet szemléletében elvész az egyének és helyzetek szétteredettsége. Minden széles áradással folyik. Minden összefügg mindennel s minden az előre mozgásban való szerepe súlya szerint kap értelmet. A szenvedélyek világa s az összeütköző élethelyzetek harca e világsszemléleten keresztül nézve sosem hagyhatja el a valóságot. A realizmus nem lehet „papiros” vagy „tisztá forma”, „stilus” vagy „irodalom.” A szocialista realizmus a költői alkotás módszere s a szocialista költészet stilusa, mely a valóságos világot s az emberi érzelmek világát ábrázolja: Stilus, mely a régi realizmustól úgy a költői ábrázolás objektumának tartalmát mint stílusának különbségeit illetőleg különbözik. A régi realizmus fotografált a részleteiben s egészében kora legáltalánosabb, legegyszerűsebb értelmét próbálta kifejezni: az „Embert”. A szocialista realizmus feladata ezzel szemben a szigorú konkretizálás, mely semmiféle absztrahálást és valóság fölé emelést nem ismer. A konkrét világból soha se vezet ki, de a konkrét világon — a változás irányába — mindig túlmutat.

(Berlin)

Szeremley László

EGY MAI NÉMET FILM. Aki a legutóbbi német filmeket látta, egy pillanatra sem kételkedhetik a hitleri német fasizmus célkitűzéseiben.

Az *Es war so c.* — nagysikerű mai német film — a világháború egy epizódját igyekszik vászonra hozni, de úgy, hogy a filmről már az új „német szemlélet” igazolása tükröződjék vissza.

Az egyébként zavaros film tartalma a következő: Gránát, ágyú és gépfegyver pergőtűzben rohan előre a német gyalogság. Hullnak az emberek jobbra, balra... A felvevőgép közelebbmegy, a nagy tömeg levágódik és négy olyan katonát hoz elénk a lencse, akikre pontosan ráillik a hitleri fajelmélet elképzelése. Művészi rendetlenségben elrendezett ruhák és a mesterséges „frontszenny” még jobban kihangsúlyozza az árja fajelmélet megtestesítőinek figuráit. Természetesen ezek a fiuk egy oroszán elszántságával ugranak, buknak és csúsznak előre. Arcukról — és erre az operatőr állandóan vigyáz — egy percig sem hiányzik a faji öntudattal párosult derű és teátrális elszántság. Állandóan tréfálnak egymással. Ha néha el is nyeli őket egy-egy gránátgödör, már egy pár pillanat múlva mosolyogva és sértetlenül kerülnek onnan ki. Arcukról az elvesztésükért aggódó árja néző vigasztalása sugárzik le. Mintha azt mondanák: Mi az nekünk pár kis gránátocská? Hogy képzelték!?

...Egy lövészárokban várják a heves ellenséges tűz elültét. Fülüket iszonyatos halálhörgés reszketteti meg. Arcukon megfagy a mosoly. Ez biztosan egy német bajtárs, — mondják egymásnak. Mindegyik kész segíteni. Elhatározzák, hogy csak egy megy. A kiválasztott a legnagyobb tűzben lép ki a fedezékből. Nem messze a lövészároktól egy fájdalomában vergődő sebesült fekszik. Az éles harci zaj morgássá csitul, úgy, hogy tisztán hallik a se-

besültnek a bajtárshoz intézett szava: gazemberségnek és félrevezetésnek vagyok az áldozata.

— Nincs igazad pajtás, — feleli giccses pátoossal a mentő. Nincs igazad. A háborúra szüksége van a hazának. Szüksége van, hogy az otthon maradt testvéreinknek gondtalan élet és több kenyér jusson!

Az így felvilágosított sebesült megnyugodva hal meg. (A katonával egyidejűleg a filmnek is vége.)

*

A fentieket elmondva idekivánczozik az a legkevésbé sem új megállapítás, hogy a film úgy technikai, mint tartalmi alakulási sorsát — mint bármely más emberi produktumét is — a mindenkori társadalmi alakulások szabják meg. Ez a teória a filmre hathatósabban alkalmazható, mert a film szuggesztív hatása, nevelő, tömegirányító és vezető szerepe, propagatív ereje már minden társadalmi rendszerben ismeretes. Ezért bátran állítható hogy a társadalmi alakulásokat a filmprodukción keresztül végig kísérhetjük és visszont...

Igy megértjük például a demokratikus államok filmpolitikáját is. Precízebben: Megértjük a német demokratikus kormányzat alatt készült filmproduktumok társadalmi összefüggését is: a „heidelbergi diákverekedések” szellemi változatait; a tendenciózusan hazug és romantikus bárgyúsággal átszőtt irreális háborús filmeket. (A realisabb tartalmu háború-ellenes filmeket, így pl. a Remarque regényéből készült film előadását egyszerűen betiltották.) A rengeteg idealizált militarista film tendenciája kétségtelen. A tömeget előbb meg kell a háború szellemével újból barátkoztatni. És ha a tömeglélek már eléggé megedződött, jöhet a film nyílt állásfoglalása: a háborús uszítás. Társadalmi értelemben: a demokrácia szálláscsinálója a fasiszmusnak.

A fasiszta filmek emberellenes tartalmukon túl természetszerűleg technikai értelemben is teljes dekadenciába fulladnak.

A fotográfia jelentősége és kifejezési bázisa épp az abszolút realitásban rejlik. A realitás palástolása, például egy olasz filmnél, ahol a szordinós felvételező 2000 méteres tájfelvételnél sem enged parasztot a filmen látni (legfeljebb népszínműszerű megjelenésében) már agyon is limonádésította a filmet. A beszélő film bevonulásával a kuliszák és párbeszéd közt a film teljesen eloperettesedett és a filmszerűség utolsó jellege is kisikkadt a filmből.

(Temesvár)

Roth László

ÓCSKA GRAMOFONLEMEZEK. V.

Rongy és palást Ócska, elcsépeelt gramofonlemez, hogy a stílus teszi az embert. Ez annyira világos, hogy még magyarázatra sem szorulna. Am lelkiismeretlenség és könnyelműség ezt így mondani egy olyan korban, amelyben ennél még kézenfekvőbb dolgokat sem értenek meg az emberek. Az író tehát kénytelen beállni ligeti csibész módjára filmmagyarázó-nak a primitív moziba, vagy gyermekkertésznek a dedósok közé. Hogy a stílus teszi az embert, ez sajnos, így van, ez kétségtelen. De még kétségbeesőbb és még vigasztalanabb lenne az eset, ha csak ezen múlta minden. De szerencsére ennek a megállapításnak ily egyszerű felfogása hamis, szűkkörű, kélőképpen át nem tekintett, egyáltalán egy hónapos szoba perspektívája ez a sötét világitóudvarra. Mert valóban a stílus teszi az embert, de nem csupán az embert, aki ír, vagy beszél, hanem azt és azokat is, akikről és akiknek beszél, vagy ír az író. A stílus, sajnos, nem csupán az íróra jellemző, hanem az író alakjaira, azoknak mondanivalóira, gondolataira és az általuk használt gondolkodás módszereire is. Tovább megyek, a stílus az író szomszédaira is jellemző, a házmasterre, nemkülönben a házúrra és az uccsarkon posztoló rendőrré is. Ez sajnos így van, ez elvitathatatlan. Egy regény, mint írásmű, amennyiben bizonyos pretenziókkal rendelkezik, sohasem lehet annyira elvonatkoztatott, hegeli értelemben vett idealizmussal rendelkező, hogy magában ne rejtene, ha mást nem, legalább a dialektika csiráját minden vonalon. Az egész emberiség, akárcsak elkülönítve maga az ember, korántsem agyalágyult

lirai költők klasszikusan kicirkalmazott tónusában gondolkodik, beszél és cselekszik. Az emberiség beszéd, gondolat és cselekvés formája a tapogatózó dadogás. A legtisztább elmék is megfertőzöttek az ostobaság és a tudatlanság bacilusától, az örök kifejezési formák feltételezése is csak azoknak a keresésében és lázas kutatásában rejlik napjainkban. Egy kor, mint a miénk, régebbi, nagy írásműveket kitermelt korokhoz hasonlóan (Homerosz, Dante, Cervantes, Voltaire, Swift, A. France) tele van ellentmondásokkal, förtelmekkel és főrmérvényekkel. A világos, skrupulozítás nélküli utat csak a kétely nélküli műkedvelők beláthatatlan serege jelzi, bevallott rongyaink helyett pongyolába, vagy jelmezes palástokba öltözöttek. De, sajnos, ezeknek csak a számuk nagy, a hang, a világ, amit részünkre teremtenek, elszomorítóan hamis. Így is rongy ez a világ, így, amilyen, hát még akkor, ha olyan lenne, mint aminőnek szarkaláb betűikkel azt leírják. Hamis, mert az emberiség életét és korunk megnyilvánulásait nem csupán osztályérdek szűk körébe préselték és irodalomkedvelő ügyészek csábos pillantásától megejtve adják, de szalon és műhelyképes mondanivalókat az események és a kor belső dinamikájától sikertől is teljes eredménnyel függetleníteni. Stílusuk is hamis, mert az írás közönséges szabályaihoz alkalmazkodó, ahhoz a szabályhoz, amely nem számol, mint tényleges valósággal, az írásmód és a mondanivaló között fennálló kapcsolat szükségességével. Ebből a megfontolásból kiindulva kelek védelmére az ugynevezett „rossz”, „felületes” és „pongyola” írásmódnak. Azoknak az írásműveknek, amelyek bár az írás közönséges szabályaihoz nem alkalmazkodnak, de stílusukban is visszaadják annak a kornak a zavarosságát, amelyben és amely ellen íródtak. Mindenki józan ésszel beláthatja, hogy iskolai korrekt dolgozatokat mégsem lehet írni sem azokról a förtelmekről, amik a francia, vagy bármely imperialista hatalom gyarmatain folynak, (Celine: Utazás az éjszaka mélyére.) sem arról a világról, amelyben Cassius úr csetlik-botlik szalmakalappal fején és egy csomag friss zöldhagymával kezében. (Ismeretlen szerző: Mese habbal.) Hazugul konganának azok a korrekt mondatok, amelyeket Cassius úr vált, mondjuk a plakátragasztóval, amikor a város sötétségben vész el, őt kizárják bérelt lakásából és egyáltalán az uccákon csak szemét hever, ha nem szemét, úgy kopott festékekkel bemázolt hazugság, ami megtölti az embereknek nemcsak agyát, de életét is. Lehet egy írásműnek korrekt karaktere, amely olyan egyénéről szól, mint, tegyük fel Cassius úr, vagy Ferdinand Bardamu, akik maguk sem rendelkeznek korrekt karakterrel, szétfolyók, jellemnélküliek, összetéveszthetők sikkasztókkal, részegesekkel, fajtalanokkal, házasságszédelgőkkel. Lehet egy írásműnek korrekt karaktere, amely egy olyan korról beszél, amelyben minden a legteljesebb összevisszaságban hever, döglesztő szeméttől befújva, alvilági sötétségben? Magam részéről erre a kérdésre legbecsületesebben csak nemmel felelhetek. Az írók zömének lefontosabb törekvése mégis stíluscsiszolgatásban, nyelvgyakorlatok iskolás, példás megoldásában rejlik. Példátlanul korrekt mondataik szemérmesen takargatják azoknak a sivár figuráknak az életét, vonatkozásait és hajtóerejét, amelyeket üres világukból kiemelnek. „Az igazi írók maguk csinálják a szabályokat, vagy helyesebben mondva, nem ismernek szabályt. Tehát nem tudnak a közönséges szabályok szerint írni.” — mondja Anatole France. Majd így folytatja: „Például Rabelais sem ment minden hibától. Főnév és jelző halmazai, igelitáiai kétségtelenül mérhetetlen lendületről tesznek tanúságot, de stílusa nehézkes emiatt. A Ménagerie-ben, amely jóval régebbi eredetű, mint a Gargantua, gyönyörű részleteket olvasunk a kenyérről, a borról és a méhekről. Azt hiszem, nem tévedek, a Ménagerie nagyon szépen van írva. Jó Rabelais lenne, ha Rabelais lenne... S úgyanígy Seigneur des Accords Meséi is tele vannak kellemmel. Stílusa folyamatos és elragadóan csengő. Jobb mint Rabelais stílusa. S mégis Rabelais a nagy író és nem Seigneur des Accords. Továbbá Molière is rosszul

irt. És Saint Simon és Balzac is. Molière idejében egyes, jóval kevésbé híres írók, például Sain-Evremond, Furetiere, sokkal csiszoltabb nyelvtant használtak. Tisztábban irtak. S mégis Molière Molière, azaz nem a jó, de a nagy író." Ily értelemben véve nyugodtan vállalhatjuk a „rossz stilus” ódiúmat. Nyelvünk annyira elasztikus, hogy sok mindent megbír. A tények, események, eszmék, egyáltalán korunk egész obszkurus berendezése jóval delikátabb már annál. Palástot igényel, amikor csak rongy jár neki. Nem tévedésből, hanem nagyon is tudatosan használjuk ezt a rongyot, mert módfelett tisztán látjuk, hogy napjaink tényeire a stilus által borított palást csak szánalomraméltó jelmez. Becsületos kifejezési formája a rongy. A palást méltatlan takaró szörnyű alakzatára.

Kérdés és felelet Európa civilizált országainak rendőrfőnökei utóbbi időkben felcsaptak szíves házigazdáknak. Ezt a haladást nyilvánvalóan már maga a civilizáció is megköveteli. Bulgáriától kezdve Északnorrégiáig egymásután kapják a szíves meghívásokat az írók, nem éppen ugyan meritett papirosan, nem is operettekbe illő boyoktól kézbesítve, csak éppen hivatalos papirosan, „hivatalból bélyegmentes” felirással. A meghívókon körülbelül az áll, hogy tessék szépen befáradni X. uccába, ott jelentkezni mondjuk van Katager tisztviselőnél, (ez esetben Hollandiáról van szó.) természetesen a saját érdekében. Az írók már ezen az egész világon olyan alakok, sajnos, hogy nagy súlyt fektetnek saját érdekeikre. Fogják tehát magukat, hönük alá kapják kézírataikat, ujságokban megjelent közleményeiket és befáradnak van Katager ur elé, aki hatalmas asztal mögött trónol gondterhes ráncokkal homlokán. Mit akar a derék tisztviselő van Katager úr, miért fekszik szíven az írók érdeke? Már messziről látni rajta, hogy csupa szív és csupa lélek, még a vak is láthatja, hogy csak azért él ezen a világon, hogy általa jól elláttassék a meghívott író (baja.) Mi szándéka van e derék tisztviselőnek a kéziratokkal, készülő regények, vagy másfajta írásművek vázlaival? Talán ki akarja adni a rendőrség e kéziratokat, regényeket, versesköteteket, novellákat? Talán ki akarja adni és terjesztetni saját költségén és veszélyére? Ebben a világban minden lehetséges, gondolja az éppen uzsonnaidőre meghívott író szépen és szerényen maga mellé téve hatalmas kézirat-tömegét, leül az asztal elé és várja a kávét és a fonott kalácsot. Egyelőre a tejeskávét és a fonottkalács késik, az írók türelmét ugyancsak próbára teszi az a szertartásos udvariasság, amelyben van Katager ur részéről irányukban megnyilvánul. Sehol teáscsészéknek nyoma sincs, bár a szomszéd szobából gyanus duruzsolás üti meg az írók fülét, nem is lehet kételkedni, ott főzik most a teát, azért zug oly poétikusan a szomszéd szobában a szamovár. A szendvicseket is biztosan most szeletelik, hatalmas ütések zaja hangzik végig a folyosón távolabbi szobák felől. A derék tisztviselő műértő kézzel megfogja a kéziratokat, lapoz bennük, nézi a papiros minőségét, betűk típusát, elolvassa a címeket és az alcímeket, kiváló lektor, jobb lektora a Brown testvérek kiadó-cégnek sem lehet Londonban. Majd kitátja száját és udvarias kérdések özönével fordul az írók felé. „Mi a véleménye uraságodnak Mussoliniról?” — kérdi van Katager ur és melankolikusan az írókra tekint. Az írók előtt lassan derengeni kezd, ebben a pillanatban valamennyien, kivétel nélkül Afrika belsejébe kívánják magukat, a vad szenegál törzsek emberevői közé. Ez a kívánság azonban teljesíthetetlen, Afrika messze van és nyilván maguknak a vad szenegál néger emberevőknek is megvan a maguk baja. Semmi hajlandóságuk nincs, hogy könnyítsenek az írók szorongatott helyzetén. Az írók tehát saját magukra vannak hagyatva ebben az esetben is, szívük hangosan dobog és hajuk szála az égnek áll. Egy pillantig hallgatnak, akár a szárazföldre került halak. De csak egy pillanatig csupán, mert a következő pillanatban már emlékezni kezdenek. Népdalok és közmondások jutnak eszükbe, pajzán

kiszólások, baráti tanácsok, erre, vagy arra az esetre, ha ilyen, vagy olyan helyzetbe kerülnének, ezt, vagy azt kell-e mondaniuk. Egy hosszú lista jelenik meg szemük előtt, oly távolságban, amelyből még elég jól bírják az olvasást. A listákon ez áll: Kérdés: „Mi a véleménye Mussoliniról?” Felelet: „Igazi férfi, igazi férfi. Hej, ha nő lehetnék!” Kérdés: „Mi a véleménye Hitlerrel?” Fogas kérdés, igazi fogas kérdés, az író kimereszti szemét és úgy olvassa a feleletet a láthatatlan listáról: „Szép hangja van és istenem, hogy tud beszélni. Akár kétszáz ezer ember is elhallgathatja.” Kérdés: „Kit tart legnagyobb embernek ezen a világon.” Felelet: „Legutóbbi hírek szerint a világ legnagyobb embere Jack Pieper, canadai dokkmunkás, magassága két méter és 46 centiméter. Ez a rekord viszont nincs hivatalosan megerősítve.” Kérdés: „Mi a véleménye az elszakíthatatlan Guttman nadrágról?” A feleletet már rimben fujja az író: „Iskolában nem lesz daci, Guttman ruhát hord a Laci!” Kérdés és felelet. Elmult szép gyermekkorunk lélekemelő és szórakoztató játéka. Abban a korban még ábrándozgattunk és valahogy másképpen képzeljük a dolgot. Valahogy úgy, hogy nem mihozzánk teszik fel a kérdést, hanem mi kérdezzünk. A valóság természetesen talpraállította ezt a fejetetjére állított ábrándos elgondolást. Ma az egész világon, (Hollandiát is beleértve,) a tisztviselő az, aki kérdez és az író az, aki felel. Versben, prózában, emelkedett hangon, rimekben, megbántva, önérzetesen, vagy kussolva. De minden esetben becsstelenül, hazugsággal ajkán és félelemmel szívében. Idővel az író még arra is rájön, hogy nem a szamovár duruzsol poetikusan a kihallgatásra berendezett szomszédos szobában és tul a folyosókon nem a szendvicseknek való zsemlek és füstöltsonkák szeletelése csap pokoli lármát. A rendőrségek lektorai mindenesetre egy nagy, reprezentáns antológia összeállításán dolgoznak, egy világantológia összeállításán, amelyben való megjelenéstől szokásuk ellenére nagyon huzózkodnak az írók. Mert tudják, hogy amennyiben belekerülnek e világantológiába, az érte járó honorárium vissza nem utasítható. Személyesen kell felvenni és letenni, betölteni és kitölteni. Föltéve, hogy örömeiben meg nem hasad a szíve és a honorárium kézbesítése után még életben marad az ember.

(Budapest)

Remenyik Zsigmond

VILÁGPOLITIKAI PROBLÉMÁK

LENGYELORSZAG A NACIZMUS ÉRDEKSZFERÁJÁBAN

Az imperialista államok hatalmi csoportosulását a lengyel-német meg egyezés következtében Lengyelországnak a francia orientációtól való eltávolodásával alapos megrázkódtatás éri. Maga Lengyelország is nyilvánvalóan jelentős változások elé néz, mert külpolitikája szoros összefüggésben áll a belpolitikai helyzet alakulásával. A nemzetiségekkel tagolt államnak a gazdasági kérdések olyan sorával kell megküzdeni, amelyre fasizált államberendezkedésének eddigi formája erőtlen, mert eltekintve a kapitalista gazdasági rendszer válságától, az ország gazdasági életének legfőbb nehézsége az elvesztett német és kiváltképpen orosz piac hiánya. A Szovjetunió gazdasági függetlenítése a kapitalista piactól Lengyelországot arra a felismerésre vezette, hogyha gazdaságának vérkeringését fel akarja eleveníteni, egyedül Németországtól remélhet segítséget. A Harmadik Birodalomnak ama külpolitikai taktikázása, amely a mindenáron békére való törekvés látszatát kelti, hogy a külpolitikai konfliktusok ne idézhessenek fel belpolitikai válságot, kapóra jött Lengyelországnak, amely a német meg egyezéssel nemcsak a lengyel korridor időleges biztonságát érte el, de a német érdekszférába való bekapcsolódásával a német

piac visszaszerzését is reméli. A francia-szovjet szövetség hiába jelentett volna az eddigi francia befolyás alatt álló Lengyelország számára katonai biztonságot, ha egyrészt az akut veszedelem Németország felől fenyegette, másrészt gazdasági érdekel a német átpártolás szükségét diktálták. Ez a német orientáció a már amúgy is fasizált államban a társadalmi berendezkedésnek előreláthatólag a német fasizmus irányába való eltolódását vonja maga után.

Az uralkodó osztály a nagybirtokos, tőkés, a lakosság 5.1 százaléka, amellyel szemben gyárimunkás, földmunkás, alkalmazott, napszámos, háztartási alkalmazott 48.4 százalék, míg a közép- és kisbirtokosok, kispolgárok, szabadfoglalkozásúak számaránya 56.6 százalék. Ez a társadalmi réteg az, amelyet az uralkodóosztály fel akar használni az elégedetlen nincstelenekkel szemben, remélvén azt, hogy sikerül tömegbázisát a proletáriátusra is kiterjeszteni. Az ország gazdasági életének gerince a mezőgazdaság, de a birtokmegosztás az 1922-es földreform ellenére is egészségtelen. A gazdaságok számának 6 ezrelékét kitevő nagybirtok a megművelt terület 36.5 százaléka, míg a gazdaságok 65 százaléka még csak egy család eltartására elegendő földdel sem rendelkezik. Az elégedetlenség és a falusi nyomor, beleszámítva a városi munkanélküliséget fenyegetően nagy.

A lengyel államhatalom az elégedetlenség levezetésére nemzeti kisebbségeit szeretné felhasználni, ez olyan recept, amelyet sikerrel alkalmazott már a cári Oroszország is és amelyet most megduzzasztva faji elméletekkel, a német nácizmus zsidókérdéssé leegyszerűsítve használ fel. A polgári radikális Jászi igen világosan látta már annakidején a nemzetiségi problémában a materiális ható okok jelenlétét. „Különösen a gazdasági ellentét az” — írja — „amely élesebb és elkeseredettebb rivalizálások oka szokott lenni. Mindenütt, ahol ez a gazdasági ellentét többé kevésbé világos megértésre és felfogásra talál: az általa kiváltott küzdelmek mindinkább racionális formák között jelentkeznek, mint a töke, a munkabér és földjáradék harca, bár itt is mindenütt és mindenkor fennforog az a szinte biológiai nevezhető törekvés, ezeket a gazdasági ellentéteket érzelmi és ideológiai cégr alá bujtatni... a néplelék általános hajlamánál fogva... a nehezebben kimutatható és átlátható racionális összefüggéseket konkrétizálni és szimbolizálni szereti.” Lengyelország lakosságának 62 százaléka csupán lengyel, a többi nemzeti kisebbség. Rutén 14.3 százalék, fehérorosz 3.9 százalék, német 3.9 százalék, zsidó (jiddis) 7.8 százalék, (zsidó vallású 10.5 százalék), egyéb 0.9 százalék. A lengyel fasizálódás elmélyítése a nácizmus felé vivő útján ezeket a kisebbségeket, legfőként azonban a zsidó kisebbséget fogja minden bizonnyal felhasználni arra, hogy az elégedetlen tömegek figyelmét elnyomottságukról és kizsákmányoltságukról a nemzetiségi ellentétek felé terelje.

Lengyelországot 1916 november 11-én a központi hatalmak „önálló királyságnak” deklarálták, az összeomlás után azonban az új állam fölött a szövetségesek befolyása jutott érvényre, az új állam kibővült Ausztria és Porszország lengyel lakta részeivel és a versaillesi szerződés, a Szovjetországgal kötött rigai béke, a felszülésziai kérdés elöntése, valamint keleti határainak a szövetséges nagyhatalmak által való elismerése újabb területekkel gazdagította. Az új köztársaság a francia imperializmus hatása alá került és iparvállalataiba bevonult a francia és angol tőke. A nemzeti kisebbségek jogait az 1919-i párisi konferencia szankcionálta. Ezen a konferencián azokon a szerződéseken kívül, amelyek megengedik új államok alapítását, vagy területi módosítását, külön szerződést is kötöttek az új államokkal. A szerződés első fejezete a nemzeti kisebbségek jogainak elismerését és biztosítását tartalmazta. A kisebbségi jogok megadására kötelezték a közép- és keleteurópai államokat, Lengyelországot, Romániát, Csehszlovákiát, Magyarországot, Ausztriát, Jugoszláviát, Bulgáriát, Görögországot és Törökországot. A Népszövetség paktumának 14. pontja szerint minden kisebbségi ügyből származó

viszály a hágai nemzetközi bíróság elé vihető, amelynek határozata kötelező érvényű. „Minden vita, amely a kisebbségek jogaira vonatkozik, ha valamely fél óhajtja, átadandó ítélkezés végett a Népszövetség paktumának 14. pontja értelmében az állandó hágai törvényszéknek, melynek határozata fellebbezés nélkül ugyanazon erővel és értékkel bír, mint a paktum 13. pontjának alkalmazásával hozott határozat.”

Különös érdekessége azoknak a népszövetségi szerződéseknél, amelyek a világháború befejezésével kötettek, hogy csak két esetben foglalkoznak külön a zsidókkal. Az egyik a lengyel szerződés 10. és 11. pontja, a másik pedig a román szerződés 7. pontja. Másutt a zsidóságot határozottan beleértik a nemzeti kisebbségek csoportjába (faj, vallás, vagy nyelv tekintetében). A lengyel szerződés azonban hangsúlyozottan kiemeli az egyéni szabadság és polgári egyenlőség jogain kívül a zsidók alábbi jogainak biztosítását is:

A közalapítványokból proporcionális részt kell juttatni a zsidó iskoláknak. Ez iskoláknak organizációját és igazgatását lengyelországi zsidó hitközségek által alakított választmány intézi.

Ez a cikkely fölösleges volt a többi kisebbség számára épp úgy mint az alábbi is:

A 11. pont igyekszik biztosítani a zsidók vallásszabadságát azzal, hogy a szombatot a zsidóság pihenőnapjának, illetve munkaszünetének ismeri el. A katonai szolgálat, az államvédelem és a közrend fenntartása kivétel alá esnek.

A 11-ik pont második és utolsó szakaszában Lengyelország biztosítja a zsidókat ama szándékáról, hogy semmiféle általános, vagy helyi választást szombatra sem elrendelni, sem engedélyezni nem fog.

A lengyel fasizmus nem szívesen látja a nemzetközi protekcionizmust kisebbségei fölött, mint ahogy a hitleri birodalmat is végkép felidegesítette midőn Genfben a német zsidókat nemzeti kisebbségnek minősítették és ezáltal a Népszövetség védelme alá helyezték. Szankciók hiányában ez a népszövetségi védelem tisztán akadémikus értékű, de arra mindenesetre alkalmas, hogy külpolitikai bonyodalmak előidézője legyen. Ez úgy Németországnak, mint Lengyelországnak kellemetlen. Lengyelország, miután nemzetiségellenes politikáját elkerülni nem tudja, arra a döntő elhatározásra jutott, hogy kérdésessé teszi az általa aláírt szerződésben foglalt jogok elismerését. Ezt az álláspontját bizonyos megtévesztő argumentumokkal támasztja alá, mint az egyenlő elbánás elve míg a szerződés érvényben tartása mellett megkezdett kisebbség-ellenyomási politikája sokkal rosszabb benyomást keltene a nemzetek szövetségében. Így határozta el magát Lengyelország arra a deklarációra, amelyet szeptember 13-án Beck lengyel külügyminiszter tett a nemzetek szövetségének tizenötödik közgyűlésén.

— Addig is, amíg a kisebbségi jogvédelem tárgyában — mondotta a lengyel külügyminiszter — nem jön létre általános és egyöntetű rendszer, kormányom mátol fogva megtagad tényleg minden együttműködést a nemzetközi szervekkel, a kisebbségvédelem rendszerének Lengyelország részéről való alkalmazása ellenőrzését illetőleg.

— A lengyel kormánynak ez az elhatározása semmiképpen nem irányul a nemzetiségi kisebbségek érdekei ellen. A kisebbségek Lengyelország alaptörvényének oltalma alatt állanak, amely biztosítja a nyelvi, faji és vallási kisebbségek szabad fejlődését és számukra az egyenlő bánásmódot. Ilymódon a kisebbségek helyzetében semmi változásnak nem lesz helye.

— A lengyel kormány — folytatta Beck ezredes — már évek óta szorgalmazza a Népszövetségben, hogy a kisebbségi jogvédelmi szerződéseket azokra az államokra is kiterjesszék, amelyeket a párisi környéki békeszerződések nem köteleztek ilyen jogvédelemre. A népszövetségi közgyűlés politikai bizottsága már többször foglalkozott is ezzel a kérdéssel s néhány kormány

már önmagától késznek nyilatkozott arra, hogy vállalja a kisebbségi jogvédelmi kötelezettségeket, ha általánosítja a jogvédelmi szerződéseket. Ettől a néhány államtól eltekintve azonban az általános hangulat a Népszövetségben elutasító volt a lengyel javaslatlaltal szemben. A lengyel kormány ily körülmények között kénytelen leszögezni, hogy a Népszövetség jelenlegi kisebbségi jogvédelmi rendszere elégtelen és igazságtalan. Ez a helyzet kivételezett jelent és nem tartható fenn tovább, mert különben megindognak a Népszövetség erkölcsi alapjai. A lengyel kormány ezért felszólítja a népszövetségi közgyűlést, ismerje el a betérjesztett lengyel indítvány alapján már most elvben, hogy szükségesnek tartja a kisebbségi jogvédelmi rendszer általánosítását és mondja ki, hogy a nemzetközi kisebbségi jogvédelmi egyezmény kidolgozása konferenciára hívja össze a Népszövetség valamennyi tagját.

Lengyelországnak ez az állásfoglalása gyakorlatilag annyit jelent, hogy nem hajlandó most már arra sem, hogy megjelenjen a népszövetségi tanács színe előtt, ha a tanács Lengyelország ellen irányuló kisebbségi panaszt tárgyal. A polgári világsajtó ebben a lépésben holmi diplomáciai sakkhúzást lát, holott kétségtelen, hogy Lengyelország külpolitikáját is az imperializmus általános hatóerői irányítják; a belső gazdasági okok összefüggő jelenségei. Az olasz Stampa véleménye szerint ezzel a lépéssel a franciák keleti paktumterveit akarták megtorpedózni a lengyelek. Lengyelország újból értésére adta Franciaországnak, hogy Párizsban nem számíthatnak többé Varsóra és hogy Németország után most már Lengyelország is elutasítja a keleti paktum tervét.

Mindez a feltevés valóban kézenfekvő, ám joggal kérdezhetjük, miért éppen a nemzetiségi kérdéssel áll elő Lengyelország. Ilyen virágnnyelven még a diplomácia sem igen beszélt. A Temps emlékeztet arra hogy 1929-ben a népszövetségi tanács madridi ülészaka alkalmából véglegesen rendezték a kisebbségi jogvédelmi eljárást s ehhez valamennyi állam hozzájárult, közöttük Lengyelország is. Érthetetlen a Temps szerint, hogy Lengyelország most miért találja egyszerre igazságtalannak ezt a rendszert, amelyet 4 évvel ezelőtt még nagy lelkesedéssel helyeselt. A lengyel követelések elvileg is keresztülvihetetlenek, mert úgy Franciaország, mint igen sok más állam nem fog belemenni a jogvédelmi rendszer általánosításába. A Figaro nyíltan ki is mondja: A franciák nem fogadhatják el a kisebbségi jogvédelem általánosítására irányuló indítványt, mert nem járulhatnak hozzá ahhoz, hogy Németország egy szép napon felelősségre vonhassa őket az elzászi, vagy lotharingiai németekkel szemben tanúsított bánásmód miatt.

Nem lehet kétséges, hogy javaslatuk elutasításával a lengyelek már eleve számoltak és céljuk pusztán az volt, hogy etikai bázist teremtsenek a maguk számára elhatározásukhoz. A News Chronicle ugyan azt hangsúlyozza, hogy egyéb államok, amelyeket ugyancsak köteleznek a kisebbségvédelmi szerződések, szintén neheztelnek, hogy a szerződések nem általánosak, de nem merik azokat széttépní, mert ezzel a békeszerződések módosítása előtt nyitnák meg az utat, ami elsősorban ellenük irányulna. A News Chronicle-nak ez az állítása, lehet, hogy nem alaptalan, de éppen az a körülmény, hogy a többi államok éppen a békeszerződések megóvása érdekében hallgatnak, míg Lengyelország, amelynek ugyancsak érdeke volna a statusquo fenntartása, meg merte ingatni a szerződések stabilitását, mutatja, hogy teljesen a német befolyás kerekedett felül és pedig a lengyel-német megegyezés alapján, mert csak ez adhatja azt a biztonságot Lengyelország számára, hogy aláassa a szerződések érvényét, amelyet a multban leginkább a német magatartás veszélyeztetett. Lengyelországban természetesen mindezt nacionalista szempontból igyekeznek megítélni, így a Gasetta Polska megállapítja: a genfi esemény valódi értelme az, hogy Lengyelország a leghatározottabban szembeszáll minden olyan törekvéssel, amely a másodrangú nemzetek sorába

akarja őt utalni. A lengyel nemzeti akarat nem tűri meg azt, hogy az európai országokat falak közé ékeljék és különbséget tegyenek közöttük, hogy szabad és megkötött, önhatalmú és függő nemzetekről beszéljenek. A lengyel nemzet magatartásával egészíti ki ezt a nyilatkozatot és megtagadja, hogy csak egy tapodtat is letérjen arról az útról, amelyen az ország megindult.

Varsóban a nacionalista szervezetek tüntető felvonulásokat rendeztek afeletti örömben, hogy Lengyelország felszabadult a nemzetközi ellenőrzés alól. A nemzetközi ellenőrzés megszűnése egyszerűen módot ad a lengyel fasizmusnak arra, hogy még ha valóban érvényben is akarja tartani az alkotmány rendelkezéseit a nemzetiségeket illetően, a kedvezményezéseket mégis módjában áll megszüntetni ama egyszerű oknál fogva, hogy azokat a népszövetségi szerződés tartotta érvényben. A felülkerekedett német befolyás kétségtelenül legfőként a zsidóellenes irányba szorítja majd Lengyelország nemzetiségi politikáját. Ez már csak azért sem nehéz, mert a lengyel antiszemitizmus nem új keletű. Igaz, hogy Pilsudszky marsall többször kijelentette a multban, hogy Lengyelország csak addig állhat szilárdan, amíg az antiszemitizmus rákfenéje ki nem kezd és letagadhatatlan az is, hogy az államhatalom még nem is oly régen gépfegyverrel lövetett a progromisták közé, ez a tény azonban azt is bizonyítja egyben, hogy az antiszemita veszedelem már régóta kísért.

A lengyelországi zsidók helyzete 1933–34-ben katasztrófálisabb, mint bármikor volt. A zsidót a gazdasági élet számos vonatkozásából kizárták. Az utolsó két évben a lengyel zsidók tömegesen vándoroltak ki Palesztinába és egyéb külföldre elviselhetetlen nyomoruk miatt. De látható jelei mutatkoztak annak is, amint az a lengyel zsidóságnak a varsói kormányhoz intézett memorandumából kiderül — hogy a zsidóság elveszti azt a lehetőségét is, hogy az általános választói jog mellett a szenátus összetételére és működésére befolyást gyakoroljon. A lengyel fasiszta államhatalom, amely eddig igyekezett gátat vetni a társadalmi antiszemitizmusnak, a jövőben erre aligha szánja rá magát.

A legujabb eseményekkel kapcsolatban alaposak azok a feltevések, hogy a lengyel fasizmus elhajlik a német fasizmus irányába. A náciizmus osztály-ellenyomó tendenciáinak sajátos jellege abban a tulzott sovén politikában rejlik, amely a zsidókérdés felé tereli a tömegek figyelmét az uralkodó osztály ellenyomó politikájáról. Az a hatalmi és gazdasági befolyás, amelyet eddig a francia és angol imperialista kapitalizmus a lengyel iparban képviselt, eddig útját állotta az antiszemita mozgalom elfajulásának. Nem lehet kétséges azonban, hogyha Lengyelország kilép a Népszövetségből, amivel Párizsban már jóelőre számolnak, a francia és angol tőke vissza fog vonulni Lengyelországból és helyét a német ipari tőke foglalja el. Ez esetben pedig megszűnnek azok a gátló akadályok, amelyek a lengyel antiszemitizmus kifejlődését gátolták és minden jel arra mutat, hogy Lengyelország fasizmusa a náciizmus eszközeivel viszi érvényre politikai törekvéseit. A zsidókérdésben minden bizonytal.

(Bécs)

Ujvári László

S Z E M L E

ALDOUS HUXLEY*

Huxley katholizálásának híre sokakat megdöbbsentett. Hogyan, — kérdezték — ez az író, aki a keresztény pszichológiának olyan alapos ismerője, aki a „Végzet bábjátékának“ Burlap nevű hőisében a képmutatásnak oly fölényes szatiráját adta, akinek egész munkássága az emberi „self-division“, önmeghasonulás, a test és szellem meghasonulása ellen irányult, (ami minden létező vallások közül ép' a katolicizmusban nyilvánul meg legerősebben), hogyan lehetséges, hogy Huxley katholizált? Vannak, akik úgy vélik: az „Épatez le bourgeois“ kívánsága okozta Huxley pálfordulását, hiszen Angliában katholizálni majdnem annyi, mint nálunk a zsidó vallásra térni. Huxley örökölt valamit Wilde Oszkár szellemiségéből, szereti a paradoxonokat s így nem lehetetlen, hogy katholizálásával az anglikán társadalom orra alá akart borsót törni. Aki azonban mélyebben ismeri Huxley írásait, úgy találja, hogy akár meg akarta botránkoztatni polgártársait, akár nem, katholizálása meglehetősen törvényszerűséggel következik szellemi alkatából, gondolati fejlődéséből.

Huxley osztályhelyzete nem problémátikus. „Főlényes író“: — és ez az irodalmi fölényesség társadalmi „főlényességének“ következménye. Lawrence nagy hatással volt rá és legközelebb állt hozzá, — de ha összehasonlítjuk Lawrence néhány oldalát Huxleyével, megértjük, hogy a származás körülményei milyen döntően befolyásolhatják még az író attitűdjét, stílusának rejtett törvényeit is. Lawrence hangja ingadozó, bizonytalan. Nem tudja felülről szemlélni alakjait; vagy azonosítja magát velük, vagy ellenségesen néz a szemükbe, gunyolja és ostromozza őket. Személyeskedéssel pótolja biztonságát. Bárdolatlan, szókimondó, dacos stílus az övé. Huxley biztosan jár alakjai között, ahogy minden bizonnyal nem csuszik el a magasabb tízezer báljainak parkettjén sem. Minden hősébe dug valamit magából, de egyikkel sem azonosítja magát tulságosan és megőrzi hűvös iróniáját. Ama polgár iróniája és fölényessége ez, akinek számára a társadalmi helyzet nem probléma, hanem kényelmes álláspont. „Törvény és erkölcs azért vannak, mondja egyik énalakja (N. D. F., Chawdron c. novella, 207. o.), hogy a világot törvénytelen és rendetlen individualisták számára biztonságos lakóhellyé tegyék.“

A polgári származásból természetesen még nem következik szükségszerűen a polgársághoz való szellemi tartozás. A művész összeférhetetlenséget érezhet lelkiismerete és a társadalom berendezkedése, — emberisége és osztályának burkolt brutalitása között. A művész lényegénél fogva forradalmár-féle, ha igazi művész, — mert ahhoz, hogy újat alkothasson, a régi lerombolására van szüksége, — mert nem elégszik meg a körülötte pihenő valósággal, hanem át akarja alakítani — szépséggé, vagyis — mássá. Csakhogy a művész „forradalmisága“ ezer meg ezer pótlékot találhat a maga számára kalaptalanságtól kezdve szakállon és apacsingen keresztül az Údv Hadserégig, vagy bárminő szektáriánizmusig. Huxleynek, mint minden gondolkozó művésznek le kellett számolnia magában azzal az elmélettel, amely osztályiségét egy másik osztály és a humanitás eszménye nevében tagadta. Tisztáznia kellett osztálytudatát. Ezt a tisztázást nagyon kényelmesen végezte. A legjobb módszer arra, hogy ne hagyjuk magunkat meggyőzni, ha nem hallgatjuk

* Huxley: A végzet bábjátéka, Nova kiad. — Huxley: Szép új világ, Pantheon kiad. — Huxley: Nach dem Feuerwerk, Insel-Verlag.

meg az ellenfél álláspontját. Huxley fogalmai a szocializmusról azonosak az átlag kispolgár fogalmaival. Fogalma sincs arról, hogy a történelmi materializmusnak nincs más köze a mechanikus materializmushoz, mint hogy szemben áll vele. A Point counter Point szocialista személye, Illidge csupa ressentiment, irigység, ügyetlenség, — amit mind megbocsátanánk neki, ha legalább egyetlenegy értelmes szocialista mondatot kiejtene a száján. Mert az csak nem szocializmus, hogy „az öregeket a halálcéllába kell vinni?” Akik tagadják az osztályviságnak az irodalomban való hatóerejét, hasonlítsák csak össze Huxley szocialista alakját a fasisztával: Webleyvel. Pedig Huxleynek eszménye a „pluralitás”, minden alakját annak sajátos szemszögéből akarja megéleveníteni. De a beleélés művészete, melyet egyéb esetekben meghökkenítő hüvészetig tud fokozni csütörtököt mond, amikor osztályviságától idegen alkattal áll szemben. S mivel az objektivitás ebben az esetben már azért sem volt lehetséges, mert egyszerűen nem ismerte tárgyát, a tárgyilagosságot alanyisággal, a valóságot képzelettel helyettesítette. Illidge alakja nem a szocialista, mégcsak nem is egy szocialista, hanem a szocialista, ahogy Huxley elképzelte. Huxley pedig úgy képzelte el, ahogy látni szeretné: gyávának, együgyűnek, mobnak és ugyanakkor snobnak, egyszerűval ellenszenves figurának. Az írók fantáziájukban árulják el magukat leginkább!

Huxley megelégedett azzal, hogy felületes tájékozottság, vagy helyesebben: teljes tájékoztatlanság alapján képet alkotott magának a szocializmusról. Ebben a képben már eleve benn volt elutasítása. A szocializmus szerinte az alacsonyabb osztályoknak fenkölt frázisokba takart irigysége. Illidgeltől nem lehet rossz néven venni, hogy vallja a frázisokat, mert irigysége élettény. Személyes praemissái fedik elvbeli következtetéseit. De számára annak már semmi értelme sincs, hogy valaki más alapon, azaz nem hasonló osztály és irigységközösség alapján vallja az elveket. Walter Bidlake-en, egy fiatal újságíróon keresztül fejt ki ezt a felfogását. Walter rokonszenvez a Munkáspárttal, lelkesedik az általános választójogért. De az alsóbb osztályoktól ösztönösen fél és undorodik. Rokonszenve tehát erőltetett, mesterkelt, logikátlan. Ha az ember undorodik lelkében, akkor olyan világnézete legyen, amely ezt az undort fejezi ki, különben önmagával áll ellentmondásban. Walter lényében minden oldalon érvényesül ez az ellentmondás: hajlamos szellemi szerelemre, ugyanakkor emésztő érzékiség lobog benne. Huxley meg is magyarázza ellentmondását: átszellemült, álmatag anyja volt és ösztönös, természetes életű apja... Huxley álláspontja tehát ez: ha valaki polgár, legyen következetesen az, semmi szükség arra, hogy személyével, neveltetésével ellentétes irányú elveket tegyen magáévá. Természetesen ez strucc politika, ösztönös tartózkodás és elutasítás, éppen ezért nem lehet vele vitatkozni, hanem csak megállapítani lehet.

Huxley érdeklődése elsősorban egyéni-lélektani. „Milyen vigasztaló, — írja a Végzet bábjátékában, — hogy olyan világban élünk, amelyben a kormányzástól a kolbázkészítésig minden kényelmetlenséget másra ruházhatunk”. Huxley igenli azt a társadalmat, amely kényelmes életet biztosít neki. A gazdasági függetlenség lehetővé teszi számára, hogy szemlélődő életet élhessen. Philip Quarlesben, a „Végzet bábjátékának” főhősében önmagát rajzolja meg. Philip tulajdonképpen szemlélő-gép: állandóan felajzott figyelem, nyitva tartott szem, a megfigyelt dolgok rendszerezése és elemzése.

Lélekelemzésének módszerében Lawrence tanítványa. Lawrence segítségével jutott el önmaga életformájának bírálatához és ezen keresztül lélekbi-rálati módszeréhez. „Inkább közönség, mint színész” — mondja magáról Philip Quarles. — „Az érzelmi vonatkozások és a természetes kegyelet elnyomása árán szabadságot ért el... a szentimentalizmustól, irracionálístól, a szenvedélytől, ösztönös mozgásoktól és érzélgősségtől való szabadságot... De a valóságban életét korlátozta és kiszáritotta.” Lawrence jó barátja volt és

Huxley önkéntelenül hozzá mérte magát. A hozzá való viszonyból lehetetlen ki nem érezni Huxley „Minderwertigkeitsgefühl“-jét. A két író egymásnak szinte tökéletes ellentéte. Lawrence személyes, alanyi, Huxley amöbaszerűnek jellemzi magát és tárgyilagosa, Lawrence csupa ösztön-konfliktus, Huxley hüvös intellektus. Lawrence istentkereső, neurótikusan vallásos, Huxley cinikus és ironikus szellem. „Kézzelfoghatónak és mélynek kellene lennem“ — mondja Philip Quarles, Huxley alteregója — „míg én széles vagyok, széles és folyékony“. A „Végzet bábjátékában“ Quarlesszel szembeállítja Mark Rampiont, akinek számos vonása egyezik Lawrence-szel. De Huxley nem veszi át kritika nélkül Lawrence életfelfogását. Eszménye lényegileg különbözik Lawrence-étől. Lawrence-et megsebzett nemisége, beteg erotikája a „tisztá him“ vágyképeinek megteremtéséhez vezette. A „tisztá himet“ Huxley egyoldaluként veti el. Ő tovább megy, mert az érzelmi életnek nemcsak nemi szférájában, hanem annak egész totalitásában hiányosnak ismerte fel magát. Az eszmények hiányérzetből születnek. A természetes, harmónikus lélek huxley-i eszménye a harmónikus, sokoldalú lelkiség hiányérzetéből született. „Az élet sokkal nehezebb“ — írja — „mint a szanszkrit vagy a kémia vagy a nemzetgazdaságtan.“ (Végzet bábjátéka.) Tökéletes állat és tökéletes ember: ez az eszmény — mondhatja Mark Rampionnal, csak hogy ez a mondat már tulmegy Lawrence alteregóján, akinek a tökéletes állatnál meg kellett volna állnia.

A teljes és osztatlan emberélet eszményének segítségével elemzi Huxley minden alakját. Ezzel önállóan eljutott a humanitás régi eszményéhez, anélkül, hogy észrevette volna. S elérkezett az emberi lélek dialektikus, összefüggésben és ellentétben való ábrázolásához is. „Az emberi lélek fehérhúsu hal“ — írja „A tüzijáték után“ c. novellájában — amelyet farkával szájában találunk föl. Az okos metafizikusok buta szerelmesek, az okos szerelmesek kukkot sem értenek a metafizikából. Minden egyoldalú kiválóság a lélek más síkján megbósszulja magát. Az eleven szellemiség vitalitási minusz terméke. Chawdrón, egyik érdekes novellájának főhőse, nagysikerű tőzsdés és spekuláns, „metafizikai és művészi szempontból nézve kretén.“ Huxley általánosítja megfigyeléseit: a kemény, szigorú emberek, a finanszipoleonok és akadémikusok, száraz tudósok többnyire „érzéskretének“, moslék és vazelinlelkűek, gyermekdedek és érzelőgek. Ez a dialektikus módszer az alapja Huxley íróniájának. Az integrális élet eszményéhez méri alakjait: s ez a szembeállítás legtöbbször az alakok rovására üt ki. Nemcsak azt kíséri figyelemmel, hogy mik, hanem azt is, hogy mik nem — s így tökéletesebb megértésükhöz jut el. Különösen kisebb novellái a modern lélekelemzés mesterművei.

„Jó lenne tudni, milyen az, ha az ember valamiben erősen hisz“, — írja a Végzet bábjátékában. A hitre azért volt szüksége Huxleynek, mert egyrészt érezte, hogy mint írónak illik valamiben hinnie, mert az olvasóközönség világnézetet is keres a műalkotásban, nemcsak ábrázolást másrészt mert erős kritikai hajlandósága is kötelezte erre. Kritizálni nem lehet mérték nélkül; ahhoz, hogy valaminek rosszasságát megállapítsuk, tudnunk kell azt, is, hogy mi a jó. Így Huxley — főleg Lawrence alapján — eljutott a maga hitvallásához, amelyet „A tüzijáték után“ című novellájában fejtett ki a legtöbbször. Miles Fanning, a novella főalakja, aki Huxley személyes nézeteit tolmácsolja, a veji Apollót vallja istenének. Ezt a szobrot a háború kellős közepén, 1916-ban ásták ki. Ez az Apolló-szobor a harmónikus emberiséget jelképezi, amelyet még nem ért el „a nagy szakadás, amely az életet szellemmé és anyaggá, herőikussá és ördögivé tépte szét“ (80. o.) Huxley nem firtatja a „nagy szakadás“ társadalmi okait, hanem adottnak veszi. A multhoz nem tudományosan, hanem romantikus vágyódással közeledik. Nem tudja azt sem, hogy a szocializmus meg akarja szüntetni a „nagy szakadást“, amely nemcsak az egyéni emberi lelkeket tépte szét, hanem a társadalom egységét is darabokra hasította. „Szép új világ“ című szatirikus utópiájában az elgépiesi-

tett jövő társadalom torzképét rajzolja meg és az észszerűen berendezett világállammal szemben inkább a jelent választja, amely minden válsága, betegsége és alacsonyrendűsége mellett több lehetőséget biztosít szerinte az érzelmi élet szabadságának. A „szép új világ” huxleyi megfogalmazása semmiesetre sem jelent szocializmust, mert az osztálykülönbségek fennállnak benne. A könyv inkább a rendi állam karrikatúrája. A szocializmus akarata nem az ember elgépiesítésére, hanem a gépnek az ember alá való rendelésére irányul.

Huxley apollinizmusa így alapján véve meddő maradt, mint világ-szemlélet és tevékeny hit. „Tudni, hogy jó volna ez isten parancsai szerint élni, de ugyanakkor tudni, hogy nem lehet, még ha meg is próbálnánk, mert szöröstől-böröstől más isteneké vagyunk”, — mondja Miles Fanning. Huxley tudja, hogy nem Apolló és sokkal önbírább szellem, semhogy annak képzelje magát. Apolló iránt érzett szerelme így reménytelen kellett, hogy legyen. Nincsenek prófétai hajlamai, mint Lavrencenek, hogy istene prédikátorává csapjon föl. A mult: Apolló és az integrális élet. A jövő — szerinte — a gép és elkorcsosodás. Marad a jelen, maradnak a jelen istenei, a meghasonultság tudata és vállalása, Jézus és Plátó, akikkel már novelláskötetében is kacérkodott. Maradt a katolicizmus, amely minden vallás közül leginkább képes a Huxleyhez hasonlóan bonyolult, raffinált szellemi gourmandoknak kielégítésére...

(Budapest)

Fülöp Ernő

FRANCIA ÍRÓK ILJA EHRENBURG SZEMSZÖGÉBEN. A francia kiadás címében „egy szovjet-író” szemszöge diszeleg, de ezt a jelzőt majd meghagyjuk valakinek, aki egy kicsit szülöttje is a szocialista államrendnek, vagy legalább is részese katalizmáinak és kifejlődésének. Ehrenburg mégis csak a „megtértek” közé tartozik, kivételes rugalmasságú jelenség, aki átívelte fiatalok rajongását a szimbolizmusért és érett csodálatát az ötéves terv tömegműveleért — hajdani szkeptikusok és materiálisták legszebb hagyományaira emlékeztető „baloldalisággal”. A romlásban csak a kikezdésig jutott, az ellentétek felállításáig, bizonyosfokú mélabúval kevert maró gúnyig. Az igazi „destrukciónál”, a régi eltakarításánál már akadály volt otthon. Hova is ment volna ezzel a lelki világgal máshova, mint Párisba. Csak az építés tudta újra hazavinni s pozitív irányba terelni gondolkodását, amit jó ideig egyedül a nyugateurópai „rossz” tartott a vártán.

Ezekben az eredetileg szovjet-közönség számára írt esszéikben, amik napjainkbeli francia irodalmi jelenségeket környékeznak bizonyos teljességre való törekvéssel, már az emberi fejlődés új lendületéért való lelkesedés jelentkezik. Írójuk paradoxonokat fűz láncba, s mint ilyen, egy kicsit függeléke marad a mai polgári műveltségnek, ha másképp nem, mint annak ócsárlója. De már tekintetét egy új fázisra, az emberi értelem új világosodása irányítja, s így ez a szemlélet a mai francia közkeletű irodalmi nézeteknek méltán szolgálhat ellenlábasul.

Mértéktartóbb és ugyanakkor súlyosabb ítélet ez a néhány év előtti Emmanuel Berl-énél, a polgári gondolat és polgári erkölcs huhogó halálmadarénál, aki ma önmaga is nyakig van az — agóniában. Egy kicsit önmagához következősebb írás és talán éppen mert nem károg mérgesen és meddőn, saját epességét érvényesítve minden áron, talán épp ezért elhitebb is.

Következetes marxista szempontnak azonban nem mondhatjuk az Ehrenburgét még ha a történeti materiálizmus meglátásaiból táplálkozik is. Inkább humanista elgondolása vezeti, amikor a megdőbbséget kiszikkadtággal szembe állítja a köztársaság teljesítményét, mint egy új kisugárzó erőt. Viszont nem látjuk a negyedik rend kivetettjeinek nagy ígérését, akik-

nek alkotó szelleme, csirájában bár ugyanazt képviseli Franciaországban és a földkerekség bármelyik más táján, mint terebélyesen és a napfényen pompázva a Szovjet. Az írók is, akiket ismertet, egytől-egyig a polgári rendhez tartoznak a Mauriac, Maurois, Morand-féle tüneményektől egészen Gide-ig és Malraux-ig, akik az új világtrend felé haladva le is zárják a sort. Ugrás nincsen. Az új réteg, a irodalom nyiladozását mintha észre sem venné a korhadásnak indult ríktő tákolmány alatt. Így aztán nem is az egyetemesen kibontakozó új szellemet példázza, hanem, bármilyen kiterjedt, mégis csak körülhatárolható „új hazáját a szellemnek“.

A szemszög, amit bírálásában alkalmaz, így is kétségtől egy új társadalom szemszöge. Jellemző tünet, hogy miután annyiszor megcsillogtatta magát a mult kultúráiban, most a jövő társadalmával teszi ugyanezt a modern francia „kulturfilény“. Siettek ezeket az orosz közönségnek szánt tanulmányokat ritka csemegeként feltálalni és éppen az N. R. F., ez az előkelő, noha szintetikus hajlandóságú polgári kiadó. Idegen tanulmányok francia írókról még eddig alig kaphattak közönséget Franciaországban, de egy új társadalom kritikája, lesújtó kritikája bár, egészen más valami, mint a rajtuknevelkedett polgári kulturák jámbor csipogásai.

Nem hanyatló jelenség-e már ez is, ez a félbeismerés, a kombattív erő színvonaltalansága, sőt hiánya? Mindenesetre azt sem lehet mondani, hogy lelkesedést váltott volna ki e tanulmányok fordítása Franciaországban. Igen sok elintézésben volt része s voltak izelítőül elhelyezett kis cikkekcskék, amik egyenesen mint hahotát keltő torzszülöttet üdvözöltek ezt a gyűjteményt. Jó-adag kétely, a polgári kultúra csúcsait megjártság, vagy ifjú befogadó szellem kell ahhoz, hogy ez a tükröz megkapja teljes értékelését. De ugylátszik, bőven akad ilyen is a francia olvasók között.

Igaz, hogy ezt a seregszemlét az irodalmi kedvencek s a szellemi légkör fölött, amely kitermelte őket, már elvégezték a proletárság írói Franciaországban, de a közvetlen harc heve nem enged részletfinomságokba menő elemzést s az Humanité kritikai rovata úgy sem jut el „comme il faut“ otthonokba. Ehrenburgnak nyert ügye volt, hogy egy megerősödött, megnyugodott társadalom nevében tarthatott beszámolót, amelynek éppen úgy megfelelt Ehrenburg polgári műveltséggel való telítettsége, mint egy archeológusé. Odaát Franciaországban pedig orosz nemzeti kicsengést magyarázhattak ebbe a szemléletbe, ami nem fenyegeti közvetlenül fáradt lobogású hazai tűzhe-lyüket.

A modern francia irodalmi jelenségeket kevésbé ismerő orosz olvasóknak szánt elnyújtott taglalások, ismétlések lohasztják a könyvben a mi felajzott figyelmünket, de egy-egy éles telitalálat aztán kárpótol mindenért. Különben sem annyira esszék ezek számunkra, mint dokumentumok sorozata. Nem is azoknak, akik élnek közöttünk az új társadalmi erők szellemi hivatását, hanem azoknak, akik még ingadoznak az új értékelés könyörtelen alkalmaszában.

(Marosvásárhely)

Dávid István

AZ ÚJ TRAVEN-KÖNYV. B. Traven a mexikói szociális forradalomról írt hatalmas eposzáinak harmadik részében (Der Marsch ins Reich der Caoba. — Verlag Büchergilde Gutenberg. Zürich-Wien-Prag.) a mahagoni kitermelő társaságok ügynökei által toborzott indiánmunkásoknak a járhatatlan, veszélyelteli őserdők mélyén lévő munkatelepekre, a montériákba való hetekig tartó fáradtságos, viszontagságokkal teli vándorlását írja meg. „Harci menetelés“ a könyv alcíme. A regény valóban a háború pokoli mechanizmusa által hajszolt hadseregek emberfeletti erőfeszítést igénylő, rettenetes „Gewaltmarsch“-aira emlékeztet. Fokozza még e hasonlat találó voltát, hogy a brutális militarista fegyelem az ügynökök s főleg félvér-hajcsáraik kegyetlen, szadista bá-

násmódja következtében sokszorozottan nehezedik a caoba-páriákra. De nemcsak a hajsza és a „feljebbvalók” kegyetlensége által válik ez a rabszolgakaraván „harc menetelés”-sé. A trópusok őserdő számtalan, szinte legyőzhetetlen természeti akadályt állít a benyomulók elé, amit szívós, igen gyakran vérdíjakkal járó harc árán sikerül csak legyőzni. Mind ez a kín, erőfeszítés, harc, ember és állat szakadatlan hajszája azért, hogy a montériák poklában nihetetlenül rövid idő alatt elhasznált, elpusztult indiók helyébe új, friss munkaerő kerüljön, nehogy a mindennekfelett való profittermelés egy pillanatra is elakadjon.

Traven, már előbbi munkáiból ismert szociális realizmussal és hajthatatlan szigorú kritikával ismerteti a Porfirio Diaz korabeli mexikói társadalom viszonyait. E regény értéke azonban ugyanúgy, mint Traven többi munkáié, nem csupán a szociális realizmusban s a megalkuvás nélküli kritikában rejlik. A milieu és a cselekmény exotikus sajátosságain túl, a regényben szereplő figurák, főként az indiók lelki alkatának, életfilozófiájának ennyire eleven átérzése és plasztikus dokumentálása példa nélkül áll. Traven annyira belülről látja a maga indiót, gondolatvilágukat, vágyaikat, cselekedeteik rugóját, egész létüket, hogy európai énjének valósággal, teljes áthasonulással kell feltételeznünk. E tekintetben támpontot nyújt magának Travennek a kijelentése is: „Nem érzem magamat többé európainak.” A „fehér civilizáció” fogalma alatt összevont gazdasági, társadalmi és kulturális viszonyokkal merőben elentétes s azt teljesen kizáró gazdasági forma, szociális struktúra és léttudat nyilvánul meg az indiók létében. Bár a spanyol feudalizmus, s méginkább a kapitalista invázió, már régen megbontotta az indió társadalom homogenitását és azt három, egymástól élesen elütő rétegre: a faluközösségben élő szabad indiánpuebló-ra, a ténylegesen jobbágyi függőségben élő finca-peonokra s végül a modern bér munkás proletárokká osztotta, a törzsi társadalom kollektív életérzése mindannyiuknál mégis eleven. Ez a specifikusan indió kollektív életérzés az indiók nagy erőssége, de egyben gyengéje is a modern technika fölényével felfegyverzett individualista kapitalizmus offenzívája ellen. A mexikói szociális forradalom története alapján véve nem egyéb, mint e két, egymást kizáró gazdasági létformában gyökerező léttudat harca. Ez a harc igen fontos láncszem a korunkban egyre akutabbá váló gyarmati, antiimperialista küzdelmek láncolatában. — Traven lelkes, hivatott, habár kissé romantikus tolmácsolója az amerikai kontinens indió-regenerációjának élén haladó mexikói szabadságharcnak. A modern marxista szocializmus elvi vonatkozású kérdéseit (pl. állam, diktatura, terror, stb.) illető felületes általánosításai a műveiben élesen kifejezésre jutó apolitikus, anarcho-szindikalista beállítottságára, s az indió kollektívizmust utópiikusan túlértékelő elfogultságára vezethetők vissza. A regény formai részét illetően kíváncsú volna, ha a jövőben a Büchergilde kevesebb elnézéssel volna Traven stílusának néhol igen zavarólag ható darabosságaival szemben.

(Bécs)

Mátrai Ede

PONCIUS PILATUS HÁBORUJA. Poncius Pilátus gesztusa, a felelősséget elhárító kézmosás: csábító és megejtő szimbólum. A világháború minden aktív szereplője elvégezte már ezt a kézmosást. Vilmos csakugy mint Tirpitz, Hötzenдорff ugyanúgy mint Joffe. A háború huszadik évfordulójára mindenki Berchtold gróf emlékiratait várta, de pont ezek készülnek el a legnehezebben. Izgulni azonban nem kell: a kézmosás itt is megtörténik majd és ezzel a körforgás befejeződik. A kígyó a farkába harap és jöhet a folytatás: anyag egy újabb kézmosásra: új szereplők, új Poncius Pilátusok. Theodor Wolf a Berliner Tageblatt Németországból kiebrudalt főszerkesztője, aki sok mindent látott közvetlen közelből, tanuvalomást tesz arról, hogy miként és miért jött 1914. Könyvének címe: (Der Krieg des Pontius Pilatus, Oprecht & Helbling,

Zürich.) Lényege: mindenki bűnös, senki sem bűnös. Hatása ennek megfelelően kétséges és bizonytalan, sőt veszélyes. Ami könyvének jeletőséget kölcsönöz, az dokumentumerejében rejlik. Nyilaló élesen van egy pár láncszem megvilágítva, melyeket érdemes kiemelni.

Hogy a világháború pont tizennégyben tört ki, ez véletlen. Ugyanolyan joggal kitörhetett volna már 1908-ban, 1911-ben, vagy 1912-ben. Az Agadir-akció idején például még Anglia is holtbiztosra várta a német flotta támadását. A Marokkó-affér idején jelent meg a Simplizissimusban ha jól emlékszem: Thöny rajza. A német paraszt nagy öklös nyugalomban ül családjával a knédli tál előtt. Ebbe a nyugalmas knédli, zsíros ebédcámcsoágba robban be egy nehézsújtásos, vállrojtos, érdemrendes, diszsisakos tiszt: „Fegyverbe! Az Ön érdekei Marokkóban veszélyeztetve vannak!” Ennek a Thöny-karikaturának a legjobb magyarázó szövegét itt Wolf könyvében lehet olvasni a Mannesmann-afférral kapcsolatban. (A franciák meg akarták akadályozni, hogy a marokkói szultán szállítója a német Mannesmann cég legyen.): „Most történik először, hogy egy magánvállalkozás mint politikai hatalom száll szembe az államautoritással. A német birodalmi külpolitika számlájára és az agitáció minden eszközeivel fáradozott egy magáncég, hogy céljait elérje... A Mannesmann fivérek valóban pionirok voltak. Ők voltak az első német „iparkapitányok”, akik üzleti érdekeikből „nemzeti ügyet” tudtak csinálni.” Itt ezen a kezdő példán látni, hogy a nehézipar profitérdeke mint lesz a „nemzetek ügye” és mért válik az emberiség átkává: imperializmussá. Theodor Wolf részletes pontossággal ad helyzetképet az összes hadviselt államokról. Az angol-német flottaegyezmény intrikái, a Vilmosok és Tirpitzek által alázott Wolf-Metternich és Lichnowskyk hiábavaló béke-fáradozásai már előre vetik az ántánt valóságát. De maga Anglia sem volt szelid bárány, az angliai Hötzenndorf: Wilson tábornok már 1912-ben kidolgozta a felvonulási tervet és a belga vezérkar helyeslően igenelt. Olaszország és Románia szerepe már 1912-ben, illetőleg 1913-ban elvégeztetett. A franciák az orosz gőzhenger csudaszerepét szuggerálják, a németek ugyanakkor a bárgyuság netovábbjaként egy lehetetlen semlegességi ajánlattal keresik fel a franciákat: „A semlegesség zálogakép a franciák engedjék át az orosz háború idejére Toul és Verdunt.” Közben úgy a francia, mint a német nép békésen éli szürke mindennapi életét, amíg csak a sujtásos, monoklis tiszt be nem tör az ajtón: fegyverbe! Els kezdődik a mézárszékélet, tizmillió ember vére folyik és a Poncius Pilátusok egy lavor vízben megmossák a kezeiket! A mai emberiség egész tehetetlen, bűnös nyomorúsága sűrűsödik ebben a képben. Látják és nézik a lavor vizet, mely elakarja mosni tizmillió élet vérpatájkját! És igent bólintanak a Pilátusoknak és nem tiltakoznak, nem változnak.

Theodor Wolf nem ülhet ítéletet Poncius Pilátus felett. Tanu aki nem akar sem vádló, sem vádlott lenni: mindenki bűnös, senki sem bűnös. Ez a Theodor Wolf kicsit Poncius Pilátus maga is. Ez a könyv a tanu-Wolf személyén át mást is bizonyít. Vele és általa a demokrácia ítéletképtelenségét, veszélytelenségét, illúzió voltát igazolja. Ez a demokrácia nem lehet sem az imperializmus, sem a fasizmus ellenfele. Ez a demokrácia nem sebezhet: Vilmos és Hitler egyformán sértetlenül kerülnek ki ebből a tanuskodásból, mert ez a demokrácia csak a más lelki berendezésű ember felhorkanása, csak az okosabb ember fejcsóválása, mely végeredményében azonban tanácsadás és igent-bólintás az imperializmus javára. A háború előtt Galster admirális szállt síkra a tengeralattjárók fokozott kiépítéséért, a vilmosi imperializmus ilyenét erősítéséért. A tirpitz flotta parádék azonban elnyomták ezt a lényeges fegyvert. Mit tesz erre Wolf? „En, aki bár laikus vagyok ebben a tudományban, Galsterben úttörőt láttam, akinek bátorsága minden támogatást megérdemel. 1909-ben tehát a rendelkezésére bocsátottam a Berliner Tageblattot és ez nekem különös örömöm volt.” Igazi demokratikus öröm: a tengeralattjáró im-

perialista útjának az előkészítése! A wolfi demokrácia imperialista szövetséges, aki tanácsadón itél. Ausztria nem akar Szerbiának utat engedni a tengerhez, Wolf, az okosabb, a műveltebb, ezen a diplomáciai ballépésen felháborodva mindjárt készen van a tanáccsal: „A szerb kikötő nem érintette volna egzisztenciálisan Ausztriát, de igenis felkeltette volna Olaszország féltékenységét. A két Adria-konkurrens között nem lehetett volna többé szó meg egyezésről. Ha Szerbia nem vágyódott volna kikötő után, Ausztriának ezt önmagától kellett volna felajánlani.”

Theodor Wolf könyve nem a lényegvád dokumentuma, nem az imperializmus vádkönyve. Poncius Pilátus gesztusa itt csak agyjáték a szavakkal, fanyar őszi líra, egy hiába volt élet és hamis ágálás rezignációja, mely maga is kézmosás.

(Stósz)

Fábrý Zoltán

MAGYAR KÖNYV A FASIZMUSRÓL ÉS A HITLERIZMUSRÓL: a szerző Kovrig Béla. (Fasizmus és Hitlerizmus, Gergely R. könyvkereskedés, Budapest, 1934.) A munka zavaros, rendezetlen s ezért még homályosabbá teszi a különben is homályos problémakört. Kovrig megállapítása szerint a fasiszta állam: „A társadalom legteljesebb és legtömörebb jogi szervezettsége. Szuverén!” s a továbbiakban párhuzamot von a fasizmus és a nemzeti szocializmus között. S bizonyos különbséget talál. Ez a különbség szerinte a jelzőszavak különbsége. Beszél azután a Hitler és Mussolini közti különbségekről is. Hitlerről megjegyzi, hogy könyvében csak egyetlen egy gondolkodót említ: Goethét, s ezt is csak azért, mert Goethe ellenezte a különbözőfajúak közti házasságot. Megállapítja Hitlerrel, hogy nem tanult, s könyvének egy hőse van csak: a szerző. Mussolini ellenben tanult és tanul. Mussolini gondolkodókra támaszkodik. A tanulás követelését azonban mintha Kovrig önmagára nem vonatkoztatná. Pl. nem tudja, illetve nem közli a Mussoliniról adott széles rajzában, hogy Mussolini valláspolitikai meggyőződése milyen volt a világháború előtt. Mussolinit csak, mint a katolikus egyházzal kiegyező államférfiút látja. Különös vonása ez Kovrig könyvének. „Történelmi” és „ideológiai” levezetésében vissza megy a Risorgimentóig, hosszan beszél Mussoliniról a példás férfiuról, jellemről és egyénről, de elhallgatja, hogy az a Mussolini, aki a Vatikánnal kiegyezett, valamikor „DIO NON ESISTE” (Isten nem létezik) címen nyers és demagóg könyvet írt, amit annak idején elkoboztak. Nagyon sok vonatkozást nem ír meg Kovrig, sőt bizonyos helyeken, ahol nem térhet ki a leírás elől — hamisít. Azt írja pl., hogy Mussolini forradalmár apának forradalmár fia, aki apja elveit a valóságba ültette át. Mussolini apja tényleg neves szociálforradalmár volt, s mint ilyen bizonyára ugyanúgy megtagadta volna renegát fiát, mint ahogy Mussolinit számos harcos társa megtagadta.

Kovrig könyvében tulajdonképpen pontosan azokat az elveket adja vissza, amiket a hivatalos fasiszta sajtó és irodalom közölt, minden fenntartás és kritika nélkül, legfeljebb magyarázó modorban. Ilyenmódon könyve valahogy úgy alakul, hogy az olvasóban egészen rendkívüli csodálatot kelt Mussolini személye és az olasz fasizmus iránt. Nem mintha a német nemzeti szocializmust kedvezőtlen színben tüntetné fel. Dehogy. Csupán többet beszél az olasz fasizmusról s azt a mintának, a nagyobb és komolyabb dolognak tekinti — könyve végén összefoglal s a következőket mondja: „Az erőszakot feltjük mindaddig, míg nem válik hatalommá? Mihelyt az erővel erkölcs párosul, mitől sem kell tartanunk, a társadalomnak kincsei a kultura értékei nincsenek veszélyben. A hitlerizmus még erőszakot jelent, a fasizmus ma már hatalmat. Az új életet köszönteni akarjuk, de új élet hol vagy?” És e szavak után mintha „kritikája” megközelítené a valóságot: „Mert végig tekintve a láthatáron új tüzeket, újnak tetsző örök életelveket, formás stilusú

alkotmányokat, vasárnaponként ismeretlen ellenség ellen hadbavonuló nyárs-polgárok menetoszlopait látjuk, de egyet sehol sem találunk, a remélt és hirdett szociális reformot. Mert a fasizmus és a hitlerizmus ma minden, csak nem társadalmi reform... A társadalmi jogszolgáltatás lépett az osztályok ököljoga, az osztályok önvédelme helyébe, mi haszna, ha a milícia öklével kell biztosítani az ököljogról való formális lemondást. A munka nemzeti ügyé vált, de a munkás természetszerűleg csak annyi bért kaphat, ami a gazdálkodás rentabilitásával arányban áll? Biztosított az állam gazdasági beavatkozása, de a kormány saját számlájára és gondjára minden ellenérték nélkül átvehetné a vállalkozótól az összes üzemek vezetését és tulajdonját, ha érvényesítené a munkának elvben meghirdetett megannyi jogát. Nem, a fasizmus egy lépést sem tett előre a társadalmi reform útján." Ezután pedig annak a reményének ad kifejezést, hogy az ifjú generációk csinálják majd meg Mussolini szellemét követve „az emberen keresztül a társadalom reformját”. Az idézett sorok, sajnos, nem sokat jelentenek, már azért sem, mert a kötet konklúziójaként mondja. A kötet elején kellett volna azokat leszögezni és azok alapján megfigyelni a két ország fasizmusát. — A könyvnek különben sikere van, s magas ára (3.80 P.) miatt, — mely terjedelmével (115 old.) sincs arányban — különösen jelentékeny tünet ez. Ez azt is jelenti, hogy a széles olvasóközönséget érdekli a fasizmus, érdekli, mert nincs vele tisztában és ha kezébe ilyen könyvek kerülnek, ismét nem tud meg róla többet, ígérlebb ámulata és fasizmus felé való hajlandósága növekszik. Viszont szerzőnek ez is volt a célja. A könyv utolsó mondata így hangzik: „A fasizmus és hitlerizmus mindenesetre megtanít arra, hogy a nép lelki és politikai erőinek minő felfokozásához vezet, ha a politikai vezetés céljait és módszereit a nemzet hagyományaiból és történelmi szerepének felismeréséből meríti. Ezért miként az északi barnaingesek nem masiroznak a római liktorok fascesei után, mi is tartjuk meg — ha saját természetünk szerint akarjuk élni történelmi életünket — a Szűz Máriás lobogót nemzeti erőgyűjtésünk hagyományos jelképének.”

(Budapest)

Nemes Lajos

FELMÉRTEM FERFIKOROMAT címmel különös füzet látott napvilágot Marosvásárhelyt. Szerzője Bartha István — írásaiból kitűnőleg — falusi kántor-tanító. A szerző, akinek a füzet hátlapján felsorolt számos írása: — háborús regény, vers, novella és színdarab — hever kiadatlanul, néhány elbeszélést gyűjt itt egybe, melyek orosz fogságbaesése és falusi tanítószkodása eseményei közé fogott férfikorának számadó írásai. Az ember reménykedően lát neki az olvasásnak, nyilván dokumentumhoz jutott, ami ma minden regényes fikciónál többet ér. És B. I. valóban valami ilyesfélét is nyújt, válogatás és művészi gond nélkül, bőbeszédű pongyolassággal: (6 és fél évi) orosz fogság, majd „nagy, faluhoz paskolt kántor-tanító szegénységének” élmény-töredékeit, — s egyszerre csak azon veszi észre magát az olvasó, hogy művészi igényeinek tiltakozását valami leszereli — a hang megkapó emberi közvetlensége. A mértéktelen szó-beszéd vadvizeivel a falusi mindennapok legközvetlenebb élete ömlik elő. Különös, kezdetleges és mégis új ízű jelentés ez mai erdélyi életünknek azokról a homályos perifériáiról, ahol a magyar értelmiségi proletár élete folyik. Természetesen mindez azokkal a művészi és világszemléleti fogyatékoságokkal, amelyek ugyancsak ennek a rétegnek a sajátjai. Am épp ez a dokumentum-ereje. Nem az, amit a szerző „tudatosan” szándékolt, hanem amire öntudatlanul kilátást nyit: Feltáruznak a társadalmi tudatnak azok a jellemző zavarosságai, melyekkel az erdélyi magyar kisebbségi művelődés napszámossai környezetüket s a világot szemlélik. Osztályhelyeztük az értelmiségi-proletáré — tudatuk a középosztályé. Pl. „En a nyomorú, göthös szolgálta-ember” írja; majd máshol: „nem érzem magamat 'osztály' em-

bernek". (74. o.) Valamit azonban mégis kapiskál: „Elmerengek ezen a nagy emberi küzdelmen, hol egyfelől a szigorú erőhatalom akar úr maradni s hol másfelől a kipusztíthatatlan reménység, nem-csüggedés és tűzönvíz kitartás mérkőzik." (76. o.)

Szokatlan öszintesége mellyel önmagát és világát feltárja, különbözteti meg B. I. füzetét a mai erdélyi irodalom valóságtól elfordult, romantizáló termékeitől. Füzetében: a falu és a város, a parasztság s a vidéki középosztály, a kisebbségi és többségi nemzet, a mindennapi kis gondok és a „nagy nemzeti kötelességek" közt örlődő magyar értelmiségi-proletár számol be életéről. Pontosan az az izgatóan érdekes környezet ez, ahonnan mai erdélyi életünk nemzetiségi- és osztály-ellentéteinek csomója észrevehető és kibontható. Az a környezet ez, amelyből kellő társadalmi tisztánlátás, művészi képesség és cél-tudatosság mellett Morvay Gyulák emelkednek ki. B. I. esetében ettől még távol vagyunk. Füzetében azonban friss valóságigével így is különösen érdekes olvasmány.

(Kolozsvár)

Korvin Sándor

KIEGÉSZÍTÉS. A Korunk szeptemberi számában Ujvári Lászlónak „Egy polgár vallomásai"-ról írt cikkéből a Szemle rovat 683 oldalán az ötödik bekezdés után az alábbi szövegrész sajnálatos módon kimaradt:

Igaz, leír egy uccai csatározást, — az írásművészet remeke ez az oldal, — ahol megjeleníti a csendőroket és az osztályelnyomás ereje, s az elnyomott tömegek dühödt, elkeseredett osztályküzdelme magát az író is rádöbben a társadalom egyetlen, igazi mozgató energiájára. Ez a legkomolyabb dolog a világon, állapítja meg, de szemlélődése nem jut tovább a felismerés kurta pillanatánál, a látás és érzékelés megrázó élményén túl nem kerül el a megértésnek abba a relációjába, ahol már az együttérzés jelentkezik. Esztétikai szempontból ez nem hiba, de világnézeti analízisnél nem hagyhatjuk figyelmen kívül, mert hiszen éppen az a bámulatos Márairól, hogy igyekszik felismerni a társadalmi ellentéteket, de önmagát rajtuk mindig kívül helyezi. Így sokszor teljesen tájékozatlanul áll a legegyszerűbb probléma előtt is.

KRITIKAI PROBLÉMÁK

A MÓDSZERES KRITIKA FŐSZEMPONTJAI

„Pedig nem ez a falu, kedves Nagy Lajos.“
Darvas J., Szabad Írás 2. sz.

Darvas József a budapesti Szabad Írásba Nagy Lajos legújabb könyvéről, a Kiskunhalomról írt bírálatában mondja ezeket a szavakat. Folytathatnám ekképpen: Goethe Faustjára: pedig nem ez az emberélet, kedves Goethe! Hol vannak a drámából a francia forradalmárok? Hol van Danton és Robespierre? Vagy Shakespeare Hamletjére. Nem ez a korodbeli Dánia, kedves Shakespeare! Hol van a jobbágytság nyomorusága? A feudalizmus terrorja? És valahogy így fejezhetném be: nem ez a kritika, kedves D. J. Hol marad a szociálista kritika szempontjainak tisztázottsága és a köteles tárgyilagosság?

Egy műre nézve jellemző ugyan, hogy mi van benne és mi marad ki belőle, de a műre nézve nem értékmeghatározó tényező. Értékét az határozza meg, hogy van-e benne egyáltalában valami, ami közlést érdemlő, érdekes, komoly, új és átélt — és ha van, sikerült-e a közlés?

A kritika tisztáznia akarja közérzésünket, mely egy mű olvasásakor ben-

nünk támadt — s ezt a tisztázást elemzés útján végzi. Minden kritika alapjában véve szubjektív: alap ténye az, hogy a mű tetszik-e vagy sem. De szubjektív érzésünket, elutasításunkat vagy igenlésünket objektív, tárgyi valami okozza s így alanyi érzésünket a tárgyi, azt kiváltó okok elemzésével tisztázhatjuk. S a módszeres bírálónak ezen a ponton külön kell választania a művet emberi, illetve társadalmi hovatartozásától. Minden mű híradás akar lenni „a természet, az élet egy darabjáról, egy író temperamentumán keresztül szemlélve” — mondhatjuk Zola szavaival. Az első kérdés tehát amit vele szemben felvetünk az, hogy sikerült-e a híradás? Az első kérdés, amit a regénnyel szemben felvetünk: élnek-e benne emberek? Van-e mögötte valóság és írói fantázia? S igenis elfogulatlan és meztelen tetszésünk elsősorban ettől függ. Vitába szállhatunk az íróval, elfordulhatunk alakjaitól, megvethetjük őket, vagy kinevethetjük: maga az a tény, hogy az utálat, nevetés személyes viszonyaiba lépünk velük szemben azt bizonyítja, hogy élnek és sikerültek. A szűk értelemben vett esztétikai kritika itt véget is ér. Megállapítja, hogy mi az író élménye, mi alkotásának a módszere, jó-e a módszer, élnek-e alakjai, — és kimondja mindezek után az esztétikai ígent vagy nemet.

Nagy Lajos Kiskunhalmánál például a bírálónak fel kell figyelnie az író módszerére és új formájára. Nagy Lajos úgy tesz, mintha nem regényt írna, hanem riportot. Feljegyzi, hogy augusztus 17-én szerdai napon a nap 4 óra 58 perckor kél, a falu ilyen meg ilyen poros, évenként ennyi meg ennyi hektó bort iszik és a réten ennyi tehén legel. Mindebben nincs semmi fantázia. Ugy tesz, mintha nem volna semmi fantáziája. A falu egy napi életéről számol be. Nagy Lajos városi ember, arról számol be, amit látott. Darvas szerint semmit sem látott. „Mint dokumentum: semmi.” „Valami napsugaras csendes derű hangulata vonul végig az egész kötetben.” Megengedem, hogy Nagy Lajos nem látott be a falu mélyébe, csak felszínére. A mai időkben a falu nem igen nyitja ki lelkét kaputos ember előtt. Még valószínűbb, hogy abból a regényből sok minden kimaradt, amit Nagy Lajos meglátott és meghallott. De a napsugaras derű? Kiskunhalomban? Mikor az egész regény sivárán és egyhanguan bugó orgonapontja, bassó ostinátója, megmakacsodott basszusa a robot, a Varga Mihályok hajszás, izzasztó, végtelen kapálása, a cseplőgép zakatolása, az örömtelen munka, melybe beleköhögnek a tüdőbetegek, belekacagnak a fürdőző uriemberek, beleveszekszik a pesti zsidóasszony, aki a nyaralásba is beleviszi az életét kitöltő makacs párviadalt a cseléddel. Ebbe a zakatolásba belevillognak a „csendőr hideg kék szemei”, belevijjog a vallott ember állati üvöltése, belecsattog a pofon, amelyet a földbirtokos ad bérésének. Ez az, amit meglátott Nagy Lajos. Hiszen a mű formájából és módszeréből következik, hogy tényeket gyűjtsön és írjon. Lehet, hogy a falu más is. De okvetlenül ilyen is és így még nem hallottunk róla. Én nem akarok hivatlan prókátora lenni Nagy Lajosnak: csak az ő művén keresztül akarom érzékeltetni, hogy kritikusként miképp szabad, illetve nem szabad egy műhöz közelednie.

A módszeres kritika első feladata tehát a mű formájának, életteltségének, az író módszerének megállapítása és értékelése. Ez a szorosan vett esztétikai kritika. A módszeres kritika azonban itt nem állhat meg. Nem állhat meg, mert az élet és az író sem áll meg az esztétikumnál. A regény mögött, a regény soraiban egy ember rejtőzködik, egy egyéniség. Maga az esztétikum is tele van ezzel az egyéniséggel, összegabalyodva, bonyolódva vele, hiszen az életben nem lehet a dolgokat úgy különválasztani, mint tudatunkban. De tudatunkban külön kell választani, az árut az értéktől, a használati értéket a csere értéktől, az esztétikumot a lélektantól, mert a zavaros fogalmak és a homályos szemüvegek nem visznek közelebb a bonyolult valósághoz. Az élet egy darabját az író a saját szemüvegén keresztül látja. Tetszésünknek egy mozzanata az írónak szól, a művön keresztül. D. Nagy Lajos egyéniségéről

csak azt állapítja meg, hogy „jőszemű átutazó“. Ismét nem személyeskedem. Darvast tehetséges és fejlődésképes írónak tartom, bár — egyelőre — rossz kritikusként, a személyes viselkedés itt is szimpotoma: a szocialista bírálat kérdései a legtöbb bíráló előtt tisztázatlanok. Azt sem állítom, hogy az a kritikai módszer, amit itt vázolk, egyedül üdvözítő. Mindenesetre módszer, vezérfonal, mely összhangban van a tárgy természetével és nálam a gyakorlatból adódott. A második kérdés-komplexum, amelyet a művel szemben felvetünk, alkotójának egyéni lélektana, temperamentuma, amint az a műben ki van fejezve, amint azt a mű feltételezi, mert az viszont a művet feltételezte. Hiszen minden emberi alkotás szükségszerűen egyoldalú és hiányos: egy ember nem láthat meg mindent és még amit meglát, se veszi mind észre, mert hiányzik hozzá az érzéke. Így minden mű hiányaival és meglevőségeivel írójának egyéniségét denuncálja, amely nekünk rokon, — vagy ellenszenves lehet — (ez, ha fejlett az izlésünk, nem befolyásolja esztétikai kritikánkat és ítéletünket) — s amelyet a modern lélektan módszereivel tudatosíthatunk magunk előtt. Csak utalni akarok tehát arra, ami „D. J. kritikájából kimaradt“: s ez az a kérdés: miért látja meg így és miért ezeket a dolgokat látja meg Nagy Lajos? Mért terjeszt maga körül olyan sötét légkört, mért veszi észre azt a gyárimunkást, aki Tisza Istvánt dicséri, vagy az uraság kocsisát, ezt a végzetes jelképes szolgát, aki úti-veri, rugja-marja cselédtársát, aki jogos dühében kezét emelt urára? Mért hangsúlyozza az elnyomottak osztálytudatlanságát, az erőszak durva érvényesülését? Mért zárja el magát szinte hermetikusan a jobbnak még a sejtelmétől és sejtetésétől is? Mindennek oka nem Nagy Lajos osztályhelyzete, hanem Nagy Lajos egyéni lelki alkata. Nagy Lajos azt írja le első sorban, ami lelkiismeretét bántja. És kevés írónak van olyan kényes sebezhető lelkiismerete, olyan finom érzéke az igazságosságon esett csorbák, a vigasztalan ostobaságok iránt, mint neki. Ha egy újságban csak egy szédületes ostobaság van, Nagy Lajos bizonytalansággal észreveszi. Ha egy munkás Mátyás királyt, az igazságost várja vissza: Nagy Lajos észreveszi. Nagy Lajos nagyon tisztá ember, igazi humanista, etikusként lélek, aki állandó konfliktusban áll a valósággal. És ebből magyarázható Nagy Lajos valóság-tisztelete is. Valósággyűlöletéből. Lelkiismeretét állandóan sebz és viszketeti a valóság: és ez a fájó, bántó valóság foglalkoztatja fantáziáját. Főlösképpen neki másik világot feltalálnia: ezt a világot rekonstruálja, a bántalmakat idézi vissza. És ez nem történik természetesen a gyönyörűség némi mellék rezgése nélkül. Nem is lehetne kibírni sokáig ilyen lelkiismerettel, mint hogy az ember lassanként megkedveli a sérelmeket és a felháborodást, hozzájuk szokik és kicsit maga is segít nekik. A munkásosztály sorozatos vereségei még sötétebbé tették Nagy Lajos látását. A jövőt eddig is csak akkor látta, ha tiszta volt az ég és közeleink tűnt fel. De most kőd van és Nagy Lajos nem a jövőről ír, hanem a kőről, ami sebz. S lehet, idővel annyira megszerezeti a kődöt, hogy, ha nem lesz, kitalálja. Hogy, amit Nagy Lajos egyéniségének központi lényegéről írok, nem beleérzés, hanem kiolvasás, arról mindenki meggyőződhetik, aki bármelyik könyvét figyelemmel olvassa. Nagy Lajos úgy ír a valóságról, mintha tárgyilagosan szemlélne és kizárólag művészi kíváncsiság vezérelte vele szemben. De nem sokáig bírja énjének és lényegének: az igazság-fanatizmusnak elfojtását. Rendszerint ártatlan megjegyzésből indul ki: például: mindenfelé az utakon lehetnének gyümölcsfák és megadhatnák a lakosság fele ételmét. Látszólag véletlen gondolat, ötlet, ami felett napirendre lehet térni. De ime: stilusa szárnyra kap, örvénylően, dühösen kavarg, nem, nem véletlen ötlet: az igazságosságnak olyan fájón és véresen átél eszménye jutott szóhoz, magával sodor és felszabadult, szenvedélyes sorokban feltárja előttünk az író a mai társadalom legmélyebb ellenmondását: termelésének a célja nem a társadalom kielégítése, hanem egyesek haszna és annak nevében még az égből aláhulló manna is megsemmisítenék.

Amit itt mondok a lélektani kritikáról, szintén nem általános érvényű. Nem szent és sérthetetlen „ars critica”. A lényeges az, hogy a mű esztétikai elemzéséből kiindulva az író megértésére kell törekednünk, hogy a műnek ránk tett hatását elemezni tudjuk. A kritikusként, aki a nagyközönséget segíteni akarja ebben a funkcióban, ismernie kell az esztétikán kívül a lélektant is, a lélekelemzést ép úgy, mint az abból keletkező vagy attól független iskolákat, Freudot éppúgy, mint Adlert és Kretschmert, különben nem halad tovább a dilettantizmus határfalánál.

A harmadik kérdés-komplexum a másodikból logikusan következik. Amikor az egyén sajátos lelkiállapotát vizsgálom, akkor őt hallgatólagozom az ember, helyesebben a mai ember egy sajátos példányának ismerem el. Meg kell tehát állapítanom, milyen összefüggésben áll az őt környező valósággal, azaz a társadalommal, milyen helyet foglal el benne, mi a története, származása, neveltetése, mi az osztályhelyezete és osztálytudata, világnézete, szellemisége. Az esztétikai és lélektani kritikával szemben ez a mű szociológiai, társadalomtani elemzése. Megállapíthatjuk, hogy a mű esztétikai formája, az író egyéni lelkiisége mennyiben függ osztályhelyezetétől, tudatát ez mennyiben befolyásolja, vitába szállhatunk vele és művével, anélkül, hogy esztétikai értéket ezáltal kisebbitenünk kellene. Tegyük fel utáljuk Velencét és látunk egy festményt, amelynek tárgya a Szent Márk-tér. A kép elbírálásánál külön lehet választani azt a mozzanatot, amikor a tárgyat elutasítjuk és azt a mozzanatot, amikor a kép azonosságát felismerjük és igeneljük. Lawrence nagy regényíró és a természet egy nagy darabjának mutat tükröt. Elfogult és korlátolt álláspont, amikor mindenben csak a magunk tükröképét akarjuk látni. Az író igenis tükröképet nyújt a természetnek, mint azt Shakespeare óta annyit halljuk, saját magának és a külvilágnak nyújt tükröt és minden egészséges ösztönű ember örül, ha az életet más-más oldalról látja megvilágítva, nem erőszakolja önmagát és doktrínáját a külvilágra, hanem azt tudomásul vévén igyekszik megváltoztatni. A tudnivaló ember kíváncsisága kell, hogy működjék bennünk, nem pedig a félművelt ember zsarnoksága. Felfegyverkezve ideológiáinkkal lehetünk olyan bátrak, mint Kempis Tamás, aki azt vallotta, hogy a tiszta szívűek bátran szállhatnak a pokol tornáczára, nem lesznek pizkosok. Nem kell féltünk a más valóságoktól, más osztályok tükröképeitől ideológiánkat és nem kell elzárkózniuk: van az annyira erős, hogy megbirkózzék, s magába asszimiláljon mást is. A szocializmus eddigi tapasztalatai is azt tanítják, hogy az írói szabadságnak bármiféle megkötése csak káros hatással lehet. Semmiféle ürüggyel nem lehet menteni az írói szájkosarat. Az írás propaganda? Ezt másoktól is halljuk. Magunk is mondjuk. De ne felejtsük el: az írói propaganda egyuttal valóságközlés, a valóság elemző és bíráló kifejezése. Eszméket nem lehet megsemmisíteni azáltal, hogy propagandájukat megnyomortítjuk, — ha az eszmék szükségleteket fejeznek ki, történelmi kényszerűséget. A művek, jelek, okozatok, ha egyben okok is, mert visszahatnak. A szocializmus azonban nem a tüneti kezelést kuruzslója. És ép' ezért a tünet, mint tünet inkább érdekli, mintsem haragot gerjeszt benne. Amikor egy társadalomban az új rend megszilárdul és a régi lassan kihal, kár túl nagy fontosságot tulajdonítani csökevény eszméknek és azok művészi kifejezőinek. Inkább meg kell nekik köszönni, hogy bizonyos dolgokra figyelmeztetnek, orvosolni kell az alapvető bajokat, de ha jó művészek, nem Szibériát érdemelnek, hanem Akadémiát. Vagy nem vagyunk materialisták? És ugyanígy fölösleges a túlzott türelmetlenség, a szocializmus megvalósulása előtt is. Aki biztos a dolgában, az nem idegeskedik. A szocialista kritika a történelmi materializmus szemlélete alapján áll és ez a szemlélet a szellem dolgaiban liberalizmusra tanítja. Harcoljunk szellemi ellenségekkel szemben szellemi fegyverekkel, de egyben „olyan ellenséget válasszunk magunknak, akit meg is becsülhetünk”, — mint Nietzsche mondta.

Visszatérve példánkra, a Kiskunhalom-kritikusa egy csomó hiányt kifogásol benne. Hogy nem ilyen a falu, hanem egészen más. A szóbanforgó kritikus falusi, szegényparasztgyerek tudtommal. Ő másképp látja a falut. De Nagy Lajost nem lehet felelősségre vonni azért, hogy nem szegényparasztgyerek, amint Darvast se, hogy nem gyárigazgató elsőszülött gyermeke. Nem magunk választjuk kedves szüleinket, tehát ezért felelősségre sem vonhatnuk minket, legfeljebb be kell írni a nacionálénkba: apja ez meg ez. Nagy Lajos például nem proletár, hanem kispolgári származású és életformájú író, humanista, aki humanizmusán és lelkiismeretén keresztül közeledett az elnyomottakhoz és a szocializmushoz. Hasonló utat járt be, mint Romain Rolland vagy Gide...

Összefoglalva tehát: a módszeres kritika az irodalmi művet három főszempontból taglalja: az esztétika, a lélektan és a társadalomtudomány szempontjából.

(Budapest)

Fülöp Ernő

D I S P U T A

A PSZICHOANALÍZIS ÉRTELME ÉS ÉRTEKE

Jeszzenszky Erik cimbe írt tanulmánya (Korunk, 7., 8. és 9. száma) végkövetkeztetésében megállapítja, hogy a pszichoanalízis és a fasiszmus ideológiája elméleti alapjában „a szubjektív polgári szemléletnek ugyanazon talajára van beágyazva”. Mindkettő az ösztönélet döntő szerepére alapoz — egyik a nemi-, másik a fajiösztönre, — s a „pszichoanalízis ennek megfelelően ép’ úgy lebecsüli az emberi cselekvés megítélésénél a tudatos lelki elemeket, amint a német fasiszmus is lekicsinyli az ész, a racionális, a tudomány szerepét a történetben. Így a pszichoanalízis ép’ úgy kifejezi a polgári ideológia szükségszerű szembefordulását a tudatossal, az észszerűvel, mint a fasiszmus...”

Jeszzenszky tanulmányának lényegi szempontjaival egyetérték, (L. Korunk, 1932 7-8. és 1933 4. számaiban megjelent cikkeimet) viszont idézett megállapítását elhibázottnak tartom. Ezzel szemben a következőkre kell rámutatni. Tény az, hogy a pszichoanalízis a tudattalan feltárásával a lelki életnek tudományosan még le nem irt — legfeljebb egyes intuitív költők és bölcselőktől megsejtett — új forrását fedte fel, ami egyébként a pszichoanalitikus kutatás legjelentősebb lelete volt. Tény az, hogy Freud a tudattalan szerepét az egyén lelki életében uralkodó jelentőségének ismerte fel, s mint ön-maga írta (Die Widerstände gegen die Psychoanalyse) ezzel a tanításával az emberiség nárcizmusán ejtett sebet, mivel a tudat mindenhatóságának hitét detronizálta. Freud erre vezeti vissza azt az affektív ellenállást, amely tanításával szemben kezdetből fogva megnyilatkozott. De ebből még nem következik a pszichoanalízis antiintellektuális, antiracionális iránya. A Psza. megismerései igazolták, hogy kezdetben van az „Es” (a tudatalatti) és lesz az „Ich” (a tudat). Az egyén lelki fejlődésének során a tudati „én” a tudattalan „Es”-ből válik le és szerveződik autonóm lelki fórummá. Ezek a felismerések tapasztalati tényeken nyugosznak. Maga az „Es” élettani adottság, ösztönszerkezetünk kifejezése, de ugyanakkor gyűjtőmedencéje elfojtott vágytörökvéseinknek és így biológiai alaprétegen kívül egy változó, szociológiai-lag meghatározott réteget is tartalmaz. A tudatalatti köre tehát egyénenként változó, mivel az egyén „szerzett” elfojtásai — az „Es” szociológiai rétege — egyénenként különböző. Viszont azt lehet mondani, hogy vannak bizonyos, tipikus elfojtások, amelyek a konkrét társadalmi szerkezet függvényei

és valósággal általános jellegűek. A Psza. tanítása szerint az elfojtás az „Ich” műve, amely az „Überich” kommandója alatt áll. Az „Überich” egyenértékű kifejezése a banálisán társadalmi morálnak nevezett szabályoknak. A morál viszont a mindenkor társadalmi szerkezet eredője, nem abszolút, hanem a konkrét társadalmi létforma relatív érvényű tükrözése. Ebből szükségképpen következik a lelki élet elemeinek és konkrét a neurózis problémának szociológikus szempontú vizsgálata.

A tudattalannak a lelki életben a pszichoanalízis dokumentálta alapvető jelentősége — ami nem apriorisztikus, hanem a neurózis analízisének a posteriori megismerése — még nem jelenti szükségképpen a pszichoanalízis Jeszenszky által antiracionálisnak bélyegzett természetét. A Psz. azt tanítja, hogy a tudatalatti hatalmával szemben a tudatosítás eszközével eredményesen szállhatunk szembe és maga az analitikus kezelés végső célja a tudattalan komplexumok tudatba vetítése. A tudattalan komplexumok erejüket veszítik, amidőn a tudat világosságába jutnak. A tudatosítás, az észszerűsítés az analitikai eljárás vezető szempontja, s ugyanakkor szinte a tudat „mindenhatóságának” bevallása a tudatalatti fölött, amennyiben sikerül azt a tudat szférájába felvetíteni és ekként kórokozó hatásától megfosztani. Ezt az eljárást a német fajelmélet tudatosan irracionális, antiintellektuális irányával azonosítani elhibázott ítélet. A pszichoanalízis leíró elemeiben bár kiemeli az irracionális nagy jelentőségét, viszont normatív karakterében kiválóan racionális jellegű. Maga Freud egyik újabb írásában „Die psychischen Instanzen” (Almanach der Psychoanalyse, 1934.) lapidárisan így formulázta ezt a követelményt „Wo früher „Es” war, soll es „Ich” werden”. Sajátságosan a hivatalos polgári tudomány (Bumke, Allers, Friedländer) éppen eme racionális karaktere miatt vetette el az új tudományt, amely a lélek misztikumát szentségtelenül racionalizálni akarja. A pszichoanalízis racionális iránya egyértelmű. De tovább megyünk. A pszichoanalízis rámutat a lelki élet egy másik fórumának, a már említett „Überich”-nek a szerepére, amelyről korábban megállapítottuk, (Korunk, 1931. 6. száma), hogy funkciójában az uralkodó osztálymorál kifejezése. Ennek a tirannisztikus lelki fórumnak leépítése, avagy gyöngítése az analitikus eljárás egyik eminens célja. Tudnunk kell, hogy a tudatos „én” elfojtásait a szigorú „Überich” (a társadalmi „morál”) behatására viszi véghez és így állandóan új elfojtott vágytartalmakkal gyarapítja a tudattalan birodalmát. Az „Überich” társadalmi determinációjának felismerése, osztálykarakter jellege — mint az uralkodó morál egyenértéke — döntően a szociológiai szempontú tájékozódás felé sodorta a pszichoanalízis irányát. De ezentúl még egy lényeges vonatkozásban is kitágította racionális, intellektuális célzatát. Amennyiben felismertük az „Überich” osztályjellegét és funkcióját az egyén lelki életében — mint az elfojtások tirannisztikus fórumát — annak leépítésével, ami kiválóan terapeutikus célkitűzés, közvetve gyöngítettük a tudattalan befolyását, amelynek számára az „Überich” az „Ich” végrehajtó szervén keresztül, az elfojtásokat szolgáltatja. A pszichoanalízis tehát kettősen is racionális jellegű. Közvetlenül, amidőn a tudatalatti elemeket tudatosítja, s közvetve, amidőn az „Überich” funkciójának meggyöngítésével tartalmak elfojtását megelőzi. Lehetséges-e, ezt a normatív karakterében tisztán racionális lélektant a faszizmus mítoszával azonosítani?

Még egy rövid megjegyzés. Jeszenszky fölveti a kérdést, hogy mi hát a pszichoanalízis? „Polgári divathóbort, avagy tudományos módszer?” A J. megválaszolásában mindkettő egyszerre. Itt nyilván különböztetnünk kell. A pszichoanalízis alapvető tudományos értékűségét a marx kritikája sem vonja kétségbe, miként J. sem. Joggal kifogásolhatja viszont későbbi metafizikai elfajulását az eredeti szociológiai szemlélet rovására, miként a pszichoanalízis exkurzióit a szociológia tereire. Polgári divathóbort? Valamennyire az is,

ahogyan többé-kevésbé minden elmélet divatossá lesz, amidőn érvényre jut, vagy mert az emberek affektív érdekeltségeit bolygatja meg. Ez a pszichoanalizisre kétségtelenül fokozottan érvényes, mivel a polgári társadalom talán legérzékenyebb pontjára, a nemi elfojtás tényére tapintott rá. De a polgári társadalomnak ez a reakciója nem érintheti a tanítás tudományos becsét és komolyságát. Maga Freud életstílusa, egyénisége, munkájának szigorú önfejlése és kérelhetetlen önbírálata jelképi kifejezése a pszichoanalitikus kutatás tudományos alapjellegének.

(Nagyszöllös)

Neufeld Béla

VÁLASZ AZ ELŐBBIEKRE

Neufeld Béla ellenvetései nem alkalmasak kifogásolt megállapításom megerősítésére. Azt állapítottam meg, hogy a pszichoanalízis a történelmileg adott emberek, tömegek cselekvése lélektani meghatározásának a területén lebecsüli a tudatos lelki elemek szerepét az ösztönös, nem tudatos lelki elemek szerepének tulbecsülése mellett; más szóval: a pszichoanalízis, a mai társadalmi ember tényleges lelki folyamatainak a megítélésénél, a valóságosnál nagyobb jelentőséget tulajdonít az irracionális tényezőknek a racionális tényezők rovására. N. B. nem vonja kétségbe, hogy valóban „Freud a tudattalan szerepét az egyén lelki életében uralkodó jelentőségűnek ismerte fel, tanának „leíró elemeiben“ s másrészt nem kísérli meg, hogy ez utóbbi tételt a dialektikus materializmus általam kifejtett, a racionális lelki elemek jelentőségét hangsúlyozó álláspontjával szemben, tanulmányom területén maradva, tehát történeti tényekkel bizonyítsa. (Nem követhetjük a pszichoanalízist klinikai tapasztalatának magát ellenőrzésünk alól kivonó területére, amelybe következetesen bezárkózik a társadalomtudományi kritikával szemben. Ha a pszichoanalízis vonatkozó tétele helyes, annak a társadalmi-történeti jelenségek területén is érvényesülnie kellene, amelyek konkrétan lelki jelenségek is.) Ebben a részben tehát érvelése nem cáfol meg semmit az én állításomból, s abban meg kell egyeznünk N. B.-val, hogy akkor, amidőn a ma cselekvő ember megítéléséről, cselekedetei megmagyarázásáról van szó, a pszichoanalízis — jogosan, vagy jogtalanul — valóban kiemeli az irracionális lelki tényezők jelentőségét a racionális lelki tényezők jelentőségével szemben. Ezzel azonban a kérdés lényege is eldőlt. Mert a pszichoanalízis társadalomtudományi értékelése szempontjából egyedül e „leíró elemei“ lényegesek, nem pedig „normatív karaktere.“ Nincs okunk arra, hogy kétségbe vonjuk, hogy a pszichoanalízis „normatív karakterében kiválóan racionális jellegű.“ De minden okunk meg van arra, hogy kétségbe vonjuk, hogy a pszichoanalízis normatív karaktere a társadalomtudomány szempontjából súlyllyal bírna leíró elemeivel szemben. Mert e normatív karakter kétféle társadalmi értelmezést enged meg. Vagy úgy fogjuk fel, — amint azt baloldali hívei többé-kevésbé teszik, — hogy a pszichoanalitikus egyénkezelés a tudatosítás eszközeivel, az „Überich“ leépítésével legyőzi ugyan a kezelt egyénéknél a tudatalatti hatalmát, de a mai társadalmi viszonyok mellett csupán kivételesen alkalmazható, nem pedig tömegméretben. Ebben az esetben társadalmi hatása már e felfogás értelmében sem lehet. Vagy pedig úgy fogjuk fel, — egyes jobboldali hívei módjára (mert a pszichoanalízisnek jobboldali fejlődési irányai is vannak persze) — hogy a pszichoanalitikus egyénkezelés képes a mai társadalomban is tömegméretben érvényesülni és ezáltal, az ösztönéleten való tudatos uralkodásra való neveléssel, az emberi viszonyok észszerű szabályozását éri el. Ebben az esetben azután a társadalomnak egy oly hibás, a társadalmi viszonyok elsődleges voltát figyelembe nem vevő egyénlélektani, racionalista, valóban a tudat „mindenhatóságát“ hirdető felfogásával állunk szemben, amelynek társadalmilag utópikus volta teljesen nyilvánvaló. Amennyiben tehát a pszichoanalízis — normatív karakterében —

racionális jellegű, e racionális voltának egyik értelmezése mellett sincsen jelentősége a társadalomtudomány szempontjából, azzal szemben, hogy leíró elemeinek irracionális jellegével úgy a multat magyarázó társadalmi életet, mint a jövőt alakító társadalmi gyakorlatot helytelen utakra tereli. Az ember elsősorban irracionálisan cselekszik — mondja a pszichoanalízis, — és, ha így van, akkor elsősorban irracionálisan is fog cselekedni, fűzhetjük mi hozzá, mert se a pszichoanalitikus terápia, se még kevésbé természetesen a pszichoanalitikus utópia nem képes társadalmi méretben racionális lényvé átváltoztatni. Tehát a társadalmi embert a pszichoanalitikus felfogásban irracionális és ugyanakkor nem racionalizálható lénynek kell tekintenünk. És ennélfogva a társadalomtudományi kritikának a pszichoanalízissal szemben a lelki jelenségek ez irracionálista felfogása ellen kell irányulnia és e mellett nyugodtan mellőzheti, mint társadalmilag lényegtelen, a tannak N. B. által hivatkozott racionális vonásait. És ezért ebben a vonatkozásban — de persze csupán ebben a vonatkozásban és a vele kapcsolatos összefüggésekben — jogosan állíthatja a kritika a pszichoanalízis lélektani elméletét, az analógia minden továbbvezetése nélkül, a német fasizmus lélektani elmélete mellé is. (Ismeretelméletileg nincs semmi szokatlan abban, hogy a pszichoanalízis ellen egyszerre lehet megemlíteni helytállóan az irracionálisizmus és a racionalizmus vádját. A hibás elmélet is gyakran átcsap ellentétébe, magában hordja az elmentés hibát is. Székely Béla könyvének megbeszélésekor — a Korunk következő számában — mutatunk rá a modern polgári lélektan szemléletével kapcsolatban ép' egy oly' esetre, amidőn ennek hibásan túlzó irracionálista felfogása összeesik ép' annyira hibásan túlzó racionalista felfogásával.)

Végeztül még csak egy dolgot kívánunk megjegyezni. Nem jogosult, mint azt oly' gyakran teszik, a „pszichoanalízis exkurzióit a szociológia tereire” mereven elválasztani lélektani módszerétől s azzal nyugtatni meg magunkat, hogy ámbátor a pszichoanalízis szociológiája helytelen, de pszichológiája ettől függetlenül helytálló. Ez a felfogás eklektikus és szem elől téveszti a társadalmi és az egyénlélektani jelenségek egységét, azt, hogy a pszichoanalízis a szociológiában is — amellet, hogy alapvetően hibás pszichológiai módszerrel — ugyanazokkal az egyénlélektani feltevésekkel dolgozik, mint a pszichológiában. Abban a tanulmányban, amelyhez ez a vita fűződik, hivatkoztunk is konkrét szociológiai példák kapcsán azokra a hibás egyénlélektani feltevésekre, amelyeken a pszichoanalízis hibás szociológiája alapul és beigazoltuk, hogy ezek a hibás egyénlélektani feltevések azonosak a pszichoanalízis általános lélektani feltevéseivel. A pszichoanalízis szociológiája tehát többek között azért rossz, mert pszichológiája sem hibátlan. Ebben az összefüggésben azután azáltal, hogy hitelesen megállapítható történeti-társadalmi tényeket állítotunk szembe a pszichoanalízis klinikai gyakorlaton alapuló feltevéseivel, azt is kimutattuk egyben, hogy e klinikai gyakorlatot, éppen mert egyes eredményei, tehát a pszichoanalízis egyes lélektani tételei, történeti-társadalmi tényekbe ütköznek, fenntartással kell kezelni és eredményeit alá kell vetni, mindenütt, ahol csak lehetséges, a történeti-társadalmi tények ellenőrzésének.

(Budapest)

Jeszenszky Erik

L A P O K, F O L Y Ó I R A T O K

GENFI VALTOZATOK

Ouverture „A Népszövetség idei nagy őszi szezonját különös ouverture előzte meg Washingtonban: az amerikai szenátus vizsgálóbizottságának jelentése a newyorki Electric Boat Company és a londoni Vickers-Armstrong művek kapcsolatairól. Megállapítást nyert, hogy ez a két társaság egymásközt kicserélte a találmányokat és az egész világnak legmoder-

nebb fegyverekkel való ellátására a vén földtekét egész egyszerűen felosztották egymás közt. Hazákra, barátokra, ellenségre való tekintet nélkül. Sir Basil Zaharoff az „of the bath“, a legelőkelőbb angol rendjel tulajdonosa egyetlen egy hadiszállítási fejében 30 millió Kc. jutalékot kapott, stb. Ime ez a valósága a diplomácia és a magas politika játéknak.“ (DIE WAHRHEIT.)

Épülnek az erődövek „A francia front, egyik tagjának ingadozásával újra meggyengült: Lengyelország és Jugoszlávia után — Belgium! Barthounak csak nagy nehézséggel sikerült elérni, hogy Oroszországnak a Népszövetségbe való felvétele ügyében, Belgiumot rábírra arra, hogy a „nem“-től elálljon. Franciaországnak ezt a belga lépést súlyos gazdasági engedményekkel kellett megvásárolni. Belgiumot, a szövetségest tehát meg kellett fizetni. A francia vezérkar beszéde ezután már érthetőbb: a francia váróvet és a betongyűrűt Longwy-tól egész a kanálsig terjesztik ki, tehát az egész belga határ mentén. És ezt csak 1934-ben határozták el. A párisi vezérkar szkeptikusainak ügylátszik megvan a maguk különvéleménye a belga szövetséges megbízhatóságáról.“ (EUROPAISCHE HEFTE.)

Pálfordulás „A Szovjetunió eddig a Népszövetség ellen harcolt, mert az szerinte az ellene háborúra izgatók gyülekezete volt. Most pedig ők maguk is tagjai lesznek ennek az institúciónak. A nyugati hatalmak ezzel a lépéssel tulajdonképpen Japán ellen foglaltak állást. Oroszország ugyan inkább bizik a saját hadseregében, mint a Népszövetségben, de azért mégis csak jelentőséggel bír az a körülmény, hogy az az institúció, mely alapszabályai szerint köteles megvédeni a megtámadottat, az átkozott bolsikat pont abban a pillanatban veszi fel kötelékébe, amikor szó van arról, hogy egy nagyhatalom meg akarja támadni. Japán tehát jól teszi, ha szibériai terveit jobb napokra halasztja.“ (NEUE WELTBÜHNE.) — „Genfben két kormány tüntet távollétével és ezzel mindenkinél jobban jelen vannak: a német és a japán kormány. Az egész tanácskozás ténylegesen köröttük forog. Az igazi békepolitikának, ahogy azt a Szovjetunió változatlan szívóssággal folytatta, jelenleg egyetlen célja: ezt a két türelmetlen imperializmust izolálni és rablőszándékaik elé minél több akadályt gördíteni. A Népszövetség eredeti célját az Oroszország elleni egységfrontnak a megszervezését, nem tudta valóra váltani. A Népszövetség nagy változáson ment át. Németország és Japán nélkül azon hatalmak szervezete lett, akik pillanatnyilag nincsenek a világ új felosztásában, tehát egy újabb háborúban érdekelve.“ (GEGENANGRIFF.)

A Népszövetség nem csodaszer „Ne gondolja senki, hogy a Népszövetség a Szovjetunió belépésével reális értékében nyert volna valamit... Oroszország mindaddig nem számít Európában mint hatalmi potencia, míg Keleten erőt lekötött Japán... Ugy látszik Európa életkérdéseiben a Népszövetség arra van ítélve, hogy ugyanaz a fikció maradjon, ami eddig volt, ha csak nem jelent most nagyobb veszélyt annak, aki bizni mer benne. Mert nem szabad elfeledkezni, hogy a Népszövetség akár ülésezett, akár nem, akár beszélt, akár hallgatott, hiába létezett. Hitler ép' ez idő alatt fegyverkezett fel és Göring repülőgépei ép' most szaporodnak. Ez Európa legigazabb valósága, ez a jövője. És ez a valóság és ez a jövő fittyet hány a genfi mesebeli kástélynak.“ (DAS NEUE TAGEBUCH.)

F.

Akarja-e teljesen ingyen kapni a KORUNKAT

Ha igen: figyeljen ide!

Bizonyára tudja azt, hogy a gépterelésben az egy darabra eső előállítási költség az előállított darabok számának növekedésével fokozatosan kevesedik. Minél több példányban állítjuk elő a Korunkat, egy példányra annál kevesebb költség esik. Ugyanakkor, aki hozzájárul a példányszám emeléséhez, az ugyanannyit tesz, mintha nagyobb előfizetési díjat fizetne. Annak tehát leszállíthatjuk előfizetési díját ugyanannyi arányban.

Kiadóhivatalunk kalkulációja szerint

teljesen ingyen kapja a Korunkat

aki négy új előfizetőt szerez, ugyanannyi időre, amennyire azok előfizetnek,

féláron kapja a Korunkat

aki két új előfizetőt szerez,

25 százalék engedménnyel kapja a Korunkat

aki egy új előfizetőt szerez.

S kinek nincs legalább egy olyan ismerőse, akit meg ne tudna nyerni előfizetésre?

Az előfizetők bejelentését központi kiadóhivatalunk címére (Cluj-Kolozsvár, Calea M. Foch 13.) kérjük.
